

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าตอง อำเภอท่ายอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Tatong River Preservation Participation
among Villager in the Kanjanadit District,
Surat Thani Province

กรรมการ ภาคอยู่
อัครจิรา เศรษฐพอลอย
อิราพร ทิพย์บรรพต
เนตรชนก อชเชวัญ
อรพจน์ ปวงรอด
อ้อยยา ชนะกุล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๙

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

ผลการวิจัยพบว่า

ผลการศึกษาบริบทชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองฝั่งขวา พบว่า ลำน้ำท่าทอง หรือที่ชาวบ้านเรียกคลองท่าทองใหม่นั้น เริ่มต้นจากหมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน ตำบลทุ่งกง ตรงส่วนที่เรียกว่า ปากสามรู อันเป็นที่รวมของลำน้ำเล็ก ๆ 3 สาย คือ คลองกรูด คลองบางด้วน และคลองบางลู ผ่านหมู่ที่ 4 บ้านบ่อ โฉลก ตำบลทุ่งกง ผ่านหมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่ และหมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง ตำบลท่าทองใหม่ ตำบลทุ่งกง เป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกาญจนดิษฐ์ พื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบสูงสลับภูเขา ส่วนทิศเหนือและทิศใต้เป็นที่ราบสลับภูเขาและมีภูเขาเตี้ย ๆ ตรงกลางเป็นที่ราบลุ่มถัดมาทางทิศตะวันตกพื้นที่ค่อนข้างต่ำ มีคลองทับท้อนเป็นแนวเขตตั้งแต่หมู่ที่ 5 ถึงหมู่ที่ 4 ชาวบ้านเชื่อว่าตำบลนี้ตั้งมาไม่น้อยกว่า 200 ปี ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนพื้นที่เดิม มีอยู่บ้างที่อพยพมาจากพื้นที่ใกล้เคียงของจังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพเดิมของคนแถบนี้ คือ การทำนาและจับสัตว์น้ำ ปัจจุบันที่นาหมดไปเนื่องจากขาดน้ำทำนาไม่ได้ นายทุนจึงกว้านซื้อทำบ้านจัดสรร ทำนาทุ้งและปลูกปาล์ม วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงจากเดิมจากที่เคยอยู่ดีมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรต่อกัน เป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ เพื่อการยังชีพของแต่ละคน สำหรับตำบลท่าทองใหม่เป็นตำบลที่อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกาญจนดิษฐ์เช่นกัน พื้นที่ร้อยละ 70 เป็นที่ราบชายฝั่ง มีคลองท่าทองใหม่ไหลผ่านพื้นที่ตอนกลาง เป็นแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งก่อตั้งมาไม่น้อยกว่า 200 ปี เมืองท่าทองเดิมตั้งอยู่ที่บ้าน ท้อน ริมฝั่งขวาของแม่น้ำท่าทอง (ท่าทองอุทัย) หรือที่ชาวบ้านเรียกท่าทองออก ตั้งอยู่ไม่นานก็ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่ฝั่งซ้ายริมคลองท่าเพชร ต่อมาราว

พ.ศ. 2336 คลองท่าเพชร ได้เปลี่ยนชื่อเป็นคลองท่าทองใหม่ตามนามเมือง ซึ่งคนทั่วไปนิยมเรียกว่า เมืองท่าทองใหม่ ชาวบ้านที่อยู่ที่นี่เป็นคนถิ่นเดิมประมาณ 10 ครอบครัว และมาจากที่อื่นหลายที่ด้วยกัน เนื่องจากการทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ จึงชวนกันมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และมาสร้าง ครอบครัวใหม่บ้าง ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองท่าทองใหม่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและ รับจ้างเป็นอาชีพหลัก ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ขณะนี้ได้ละทิ้งทุ่งนาเป็นหมื่นไร่ไปสู่อุตสาหกรรม

ผลการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง ด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนากลุ่ม และการศึกษาสภาพจริง พบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อลำน้ำท่าทองมีหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งกระทบโดยตรงและกระทบโดยอ้อม ได้แก่ ปัญหาจากน้ำเสีย ปัญหาสัตว์น้ำลดลง ปัญหาบุกรุกพื้นที่ของนายทุน ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาจากการทำนาแก้ง้างซึ่งกักน้ำในแม่น้ำลำคลอง และปัญหาจากถ่าน้ำมันจากเรือ ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้หลายวิธี แต่วิธีที่บรรลุผลอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง คือ การตั้งกลุ่มของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน แล้วสร้างเครือข่ายเป็นกลุ่มใหญ่ ซึ่งใช้ชื่อว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ เพราะกลุ่มสามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่าแก้ปัญหาตามลำพัง

ผลการศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน พบว่า จากผลการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการ A.I.C. (Appreciation Influence Control) ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้ ขั้นตอนการกำหนดวิธีการหรือยุทธศาสตร์ และขั้นตอนการสร้างแผนปฏิบัติ โดยมีการนัดประชุมกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน หากมีปัญหาเรื่องใดจะเชิญผู้รู้มาให้ความรู้และข้อคิดเห็น โดยที่คณะกรรมการกลุ่มแต่ละคนจะสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาแต่ละเดือนให้คณะกรรมการทราบ เป็นการขับเคลื่อนให้ชาวบ้านได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืนต่อไป

The Abstract

The research titled Tatong River Preservation participation among Villager in the Kanjanadit District, Surat Thani Province is to study the context of the communities along the Tatong River, This includes, the problems and how to solve the problems related to the river, development of learning process in order to use the river and conserve the river sustainably, using Participatory Action Research (PAR).

The findings of the study of the community context on the right bank of Tatong River reveals that the river begins from village 5 Ban Tabton, Tambon TungGong, which is called Pak Sam Roo. This is where the three smaller rivers, Klong Grood, Klong Bang Duan, and Klong Bang Lu meet. The river then runs through Village 2 Ban Tatong Mai, Village 5 Ban Tatong Mai and Village 4 Ban Bang Sam Rong, Tambon Tatong Mai. Tambon TungGong is one of the Tambons West of Kanjanadit District. In the East and in the South are flatlands and mountains, with some lower mountains. In the middle are low and flat lands. Toward the West is rather low land. Klong Tabton makes the boundaries from village 5 to village 4. Villagers believe that this Tambon was established not less than 200 years ago. Most of the population of this Tambon are local. Some have migrated from nearby areas with Surat Thani Province. The traditional occupations are rice farming and fishing. Rice Farms have been converted because there is not enough water to grow rice. Rice farm land has, therefore, been bought by capitalists and converted to housing estates, prawn farms, and oil palm plantations. Villagers' way of life, then, changes from a good and happy life being generous, kind and interdependent to being individualistic for self survival. Tambon Tatong Mai is in the West of Kanjanadit District too. 70 percent of its land is flat along the coast. Klong Tatong Mai flows through the middle part of it. This area is historically important. It is not less than 200 years old. The old Tatong was situated in Banton, on the right bank of Tatong (Tatong Uthai), or what the

villagers call Tatong-Ork. This did not exist for long. Villagers moved to settle along the left bank of Klong Tapet later, in about 2336 AD. Klong Tapet was renamed Klong Tatongmai Mai to be the same as the name town. There were about 10 families who were original here. Others were from several places who moved here because of the fertile land. People are mainly farmers and labourers. However, farmers have left their farms to work in the industry sector.

From exchanging of knowledge, focus group or group discussion, and studying of the area, several problems related to Tatong river were found. There were both direct and indirect problems, such as water pollution, decrease of marine life, land invasion by investors/capitalists, garbage, from the industry, from drain of prawn farms into rivers, and oil tankers that wash their waste oil into the river. There are ways to help solving these problems. However, organizing of villagers in each village and together work into a large network seemed to be the best way.

As for developing of a learning process of how to use and conserve Tatong River sustainably, it was suggested by the research that people would learn from the Appreciation Influence Control Process (A.I.C.), which consisted of three steps, i. e. building learning, determining methods or strategies, and planning for action. The people organization calls a meeting every first Sunday of the month. Experts are invited to give information and ideas related to solving problems arisen from the meeting. Each member of the organization briefs the meeting of the work done. Villagers think together and work together to use and to conserve Tatong River sustainably.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอ
กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากการสนับสนุนในการทำ
วิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง
รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี อาจารย์พิทยา บุษรรัตน์ และอาจารย์ชัยรัตน์ กันตวงษ์
ที่กรุณาให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ตำบลทุ่งกงและตำบลท่าทองใหม่
ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วน
ตำบลทุ่งกง องค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ และเทศบาลตำบลท่าทองใหม่ ที่
อนุเคราะห์สถานที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และอนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อ
การวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย และเจ้าหน้าที่กองหอสมุดกลางที่ช่วยเหลือในการเก็บ
ข้อมูล การจัดพิมพ์ และการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จนทำให้งานวิจัย
สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กรรณิการ์ นาคอยู่

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย	6
วิธีดำเนินการวิจัย	6
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	8
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	14
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง	29
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน	35
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มในชุมชน	40
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ A.I.C.	46
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	49
บทที่ 3 ชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง	55
ตำบลทุ่งกง	55
ตำบลท่าทองใหม่	58

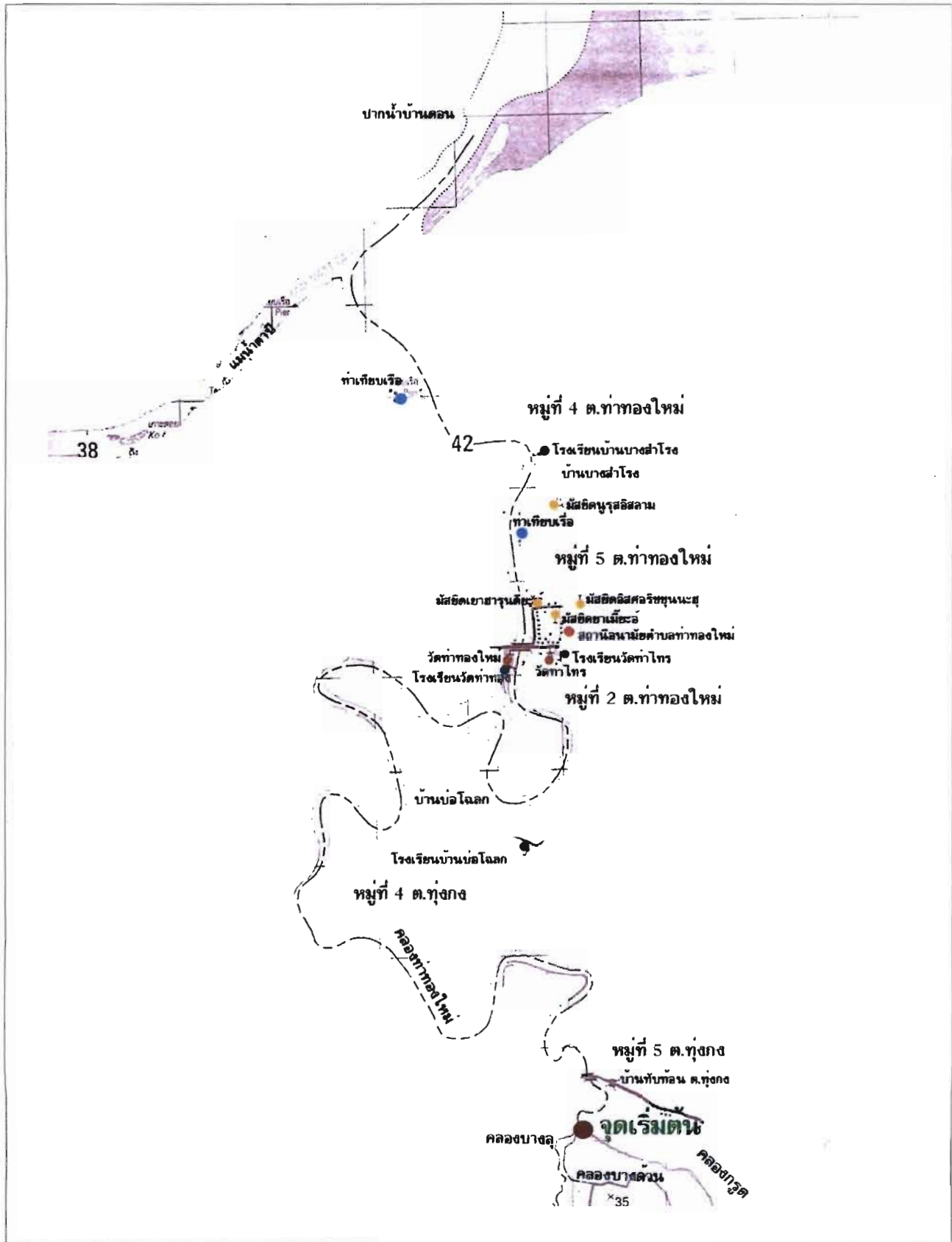
สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง	61
การมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัญหาลำน้ำท่าทอง	61
การมีส่วนร่วมในการหาแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง	64
การมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้	68
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลและการแก้ปัญหา	71
ผลการวิจัย	72
อภิปรายผล	79
ข้อเสนอแนะ	82
บรรณานุกรม	84
บุคลากร	88
ภาคผนวก	93
ภาคผนวก ก	
แบบสัมภาษณ์	
ภาคผนวก ข	
ประมวลภาพกิจกรรม	
ภาคผนวก ค	
รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม	
ภาคผนวก ง	
รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	
และสิ่งแวดลอมคลองท่าทองใหม่	
ภาคผนวก จ	
ระเบียบข้อบังคับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	
และสิ่งแวดลอมคลองท่าทองใหม่	

แผนที่อำเภอกาญจนดิษฐ์

แผนที่ลำนํ้าท่าทอง

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคใต้ของประเทศไทยตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร จึงทำให้ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลมรสุมทั้งที่พัดเฉียงในแนวตะวันตกเฉียงใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศของภาคใต้ส่วนใหญ่จึงเป็นป่าเขา เพราะอยู่ในเขตร้อนชื้น แต่มีที่ราบชายฝั่งที่ค่อนข้างกว้างและยาวทางฝั่งทะเลอ่าวไทยได้แก่ บริเวณส่วนหนึ่งของสุราษฎร์ธานี ตลอดลงไปผ่านนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา จนถึงปัตตานี มีแม่น้ำลำคลองสั้น ๆ จำนวนมากไหลมาจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ลงสู่อ่าวไทย พัดพาเอาตะกอนจากที่สูงลงไปสู่ที่ราบชายทะเล จนทำให้เกิดเป็นแนวป่าชายเลนเป็นช่วง ๆ ลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้เหมาะสมสำหรับสัตว์น้ำนานาชนิด จะใช้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ตามธรรมชาติ จากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ภาคใต้ของประเทศไทยมีความหลากหลายด้านอาชีพและการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างจากภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดชุมชนต่าง ๆ มากมาย ชุมชนที่เด่นชัด และแตกต่างจากภาคอื่น ๆ คือ ชุมชนประมง

ชุมชนประมง เป็นชุมชนที่เกิดการรวมตัวกันบริเวณปากน้ำ เช่น ปากน้ำชุมพร ปากน้ำหลังสวน ปากพนัง กันตัง และสงขลา เป็นต้น ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริมอื่น ๆ ได้แก่ อาชีพค้าขายสินค้าประมง แปรรูปสัตว์น้ำ และอาชีพบริการอื่น ๆ คนกลุ่มนี้อาศัยทำมาหากินบริเวณทะเลน้ำตื้น และไม่มีขีดความสามารถ รวมทั้งไม่มีทุนทรัพย์ที่จะทำประมงน้ำลึกไกลออกไปที่ต้องใช้เครื่องมือทันสมัยเหมือนบริษัทใหญ่ ซึ่งบริษัทเหล่านี้นิยมจ้างคนจากอีสานเป็นลูกเรือ เพราะค่าแรงงานถูกกว่า การประมงชายฝั่งโดยวิธีดั้งเดิมจึงเสื่อมสลายลง ทำให้ภูมิปัญญาความรู้เรื่องคืนฟ้าอากาศและธรรมชาติ ทั้งทะเลก็พลอยร่วงโรยเสื่อมสูญไปด้วย (เอกวิทย์ ฒกลาง. 2544 : 67 – 70)

จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถือเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ที่มีความสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจ เมืองนี้ตั้งอยู่ชายฝั่งตะวันออกบริเวณกึ่งกลางของคาบสมุทรภาคใต้ประกอบด้วยพื้นที่ทั้งส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะใหญ่น้อยจำนวนมาก ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นพื้นที่ผสมผสานกันหลายลักษณะ ได้แก่ พื้นที่ราบ พื้นที่ราบสูง พื้นที่ริมทะเล และพื้นที่เกาะ ซึ่งแต่ละพื้นที่ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ แร่ธาตุ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ จังหวัดนี้มีแหล่งน้ำที่สำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง

แม่น้ำตาปี หรือแม่น้ำหลวง ต้นน้ำเกิดจากเขาใหญ่ยอดดําในแนวแบ่งเขตระหว่างอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ กับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตอนต้นน้ำเรียกว่า คลองสินปุน ไหลผ่านอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ อำเภอพระแสง เวียงสระ เคียนซา บ้านนาสาร บ้านนาเค็ม พุนพิน และอำเภอเมือง ออกทะเลที่ตำบลบางกุ้ง แม่น้ำนี้มีความยาว 232 กิโลเมตร เนื่องจากแม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ จึงเป็นแหล่งน้ำที่อุดมไปด้วยสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา จำนวนมาก นอกจากแม่น้ำตาปีแล้ว จังหวัด สุราษฎร์ธานียังมีลำน้ำสายสั้น ๆ ที่สำคัญหลายสาย ได้แก่คลองท่ากูบ คลองกะเคาะ คลองท่าอุแท คลองท่าทองใหม่ คลองลำพูน คลองพนม เหล่านี้เป็นต้น (ชวน เพชรแก้ว 2544 : 9 – 15) ลำน้ำเหล่านี้นอกจากแต่เดิมใช้เป็นเส้นทางติดต่อกันแล้ว ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตรอีกด้วย

ลำน้ำท่าทองซึ่งเกิดจากคลองเล็ก ๆ หลายสาย อาทิ คลองทับท้อน คลองกรูด คลองบางลุ คลองบางด้วน ซึ่งไหลมาจากเทือกเขานครศรีธรรมราชไหลมารวมกันเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านในอำเภอกาญจนดิษฐ์เรียกลำน้ำแห่งนี้ว่า คลองท่าทองบ้าง แม่น้ำท่าทองบ้าง สาเหตุที่เรียกไม่เหมือนกันก็เพราะบางตอนของลำน้ำกว้างมากแต่บางตอนก็แคบ ช่วงที่กว้างมากอยู่ในช่วงระยะปากน้ำขึ้นไปยังต้นน้ำเพียงไม่กี่กิโลเมตร ชาวบ้าน ส่วนใหญ่จึงเรียกว่า คลองท่าทองมากกว่าแม่น้ำท่าทอง บริเวณดังกล่าวมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่หนาแน่น แต่เหนือสะพานข้ามคลองของถนนสุราษฎร์ธานี – นครศรีธรรมราช มีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายเป็นหย่อม ๆ ในพื้นที่ของตนเองที่รับมรดกสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (ประสาธ นิลจันทร์ : สัมภาษณ์)

จากความเจริญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องทำให้สภาพริมคลองท่าทองเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ สมัยก่อนชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ริมฝั่งคลองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ทำไร่ ทำนา ทำสวน และจับสัตว์น้ำชายฝั่งจำพวก กุ้ง ก้ามกราม ปลา หอย ปูทะเล เมื่อได้ปลาจำนวนที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็นำไปขายในหมู่บ้านหรือตลาดแม่ครูที่บ้านคอน สองฝั่งคลองเต็มไปด้วยต้นจากพืชเศรษฐกิจของคนริมน้ำที่ขึ้นแซมด้วยต้นโกก้าง ลำพู และมะพร้าวที่ชาวบ้านปลูกไว้เพื่อใช้ในครัวเรือน แต่ปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นเริ่มมีให้เห็นลดน้อยลง พื้นที่บางส่วนของที่ลือจากที่ตั้งบ้านของชาวบ้านเดิม เปลี่ยนมาเป็นแหล่งทำมาหากินของนายทุนเจ้าของโรงงานประเภทต่าง ๆ เช่น โรงงานผลิตอาหารทะเล โรงงานผลิตปลากระป๋อง โรงงาน ไม้ยางพารา นอกจากนั้นพื้นที่บางส่วนยังถูกซื้อขายเพื่อใช้ทำเป็นบ้านจัดสรรริมน้ำอันสวยงาม บางแห่งก็เปลี่ยนจากต้นจากเป็นสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน นับสิบ ๆ ไร่ หรือไม่ก็มีนาทุ่งจากบริษัทยักษ์ใหญ่และชาวบ้าน ตั้งสลับเรียงปะปนกับต้นจากและ โกก้างที่เหลืออยู่นิดคอยู่แล้ว ชีวิตชาวบ้านแถบนี้ที่เคยอยู่อย่างเรียบง่ายแต่เดิมก็เปลี่ยนแปลงไป จากการจับสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหาร มาจับเป็นอาชีพหลัก ปริมาณการจับก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่สัตว์น้ำในลำคลองเริ่มลดน้อยลง อาจเป็นเพราะความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นประกอบกับแหล่งเพาะพันธุ์อนุบาลสัตว์น้ำถูกทำลาย น้ำเสียถูกปล่อยลงคลองท่าทองจากโรงงานและนาทุ่งที่กล่าวมาข้างต้น (สมพงษ์ จันแจ้ง : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านคนหนึ่ง เกิดที่ตำบลท่าทองและมองเห็นความเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดแล้วว่า แต่ก่อนคลองแห่งนี้มีสัตว์น้ำที่ชุกชุม โดยเฉพาะกุ้งแม่น้ำ ชาวบ้านที่นี่เรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตจากธรรมชาติ รู้จักการดูแลสุขภาพแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศก่อนออกเรือ รู้จักการผลิตเครื่องมือประมงง่าย ๆ เพื่อจับสัตว์น้ำ กุ้งแม่น้ำที่นี่สมัยก่อนมีขนาดโตมาก บางตัวน้ำหนักถึง 1 กิโลกรัมก็มี และกุ้งที่นี่มีรสชาติอร่อยเป็นที่เลื่องลือโดยทั่วกัน ชาวบ้านละแวกใกล้เคียงมักซื้อไปรับประทานเองและฝากญาติจังหวัดใกล้เคียงอยู่เสมอ ๆ (วิเชียร สันหลัง : สัมภาษณ์)

การเป็นอยู่ที่แสนเรียบง่ายแต่อุดมด้วยภูมิปัญญาแบบไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐบาลดำเนินการพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมา

จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพราะการพัฒนามุ่งเน้นการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ผสมผสานกับการนำเอาเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้โดยขาดการปรับเปลี่ยน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านริมคลองท่าทองมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตต้องผูกพันกับการดำเนินชีวิตและการผลิตแบบใหม่ จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย ค่านิยมของสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ตามแบบสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นเป็นปัจเจกนิยม ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างค้ำคั่นกันไปสู่เป้าหมาย คือ วัตถุนิยม ขาดการผสมผสานการมีเหตุผล และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ แท้จริงแล้ว ไม่ได้ทำให้ชุมชนมีความสุขแท้จริง ตรงข้ามกลับมีปัญหาเข้ามาจนยากที่จะแก้ไข

หลังจากการใช้แผนพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะหนึ่ง วิถีชีวิตแบบเดิมของชาวท่าทองเริ่มเปลี่ยนไป สิ่งที่เห็นเด่นชัดและมีผลต่อลำน้ำท่าทอง คือ การประกอบอาชีพที่แตกต่างจากเดิม กล่าวคือ เดิมที่ชาวท่าทองทั้งสองฝั่งจับสัตว์น้ำในลำคลองเพื่อดำรงชีวิต เครื่องมือที่ใช้มีเพียงเรือลำเล็ก ๆ ขนาดนั่งได้ 2 - 3 คน อวนขนาดเล็ก ไซ ลอบ ลัน ตะขอเหล็ก เบ็ดธง เบ็ดราว ฉมวก ฯลฯ เครื่องมือเหล่านี้ชาวบ้านทำขึ้นเองแทบทั้งสิ้น ยกเว้นเรือบางลำที่ซื้อมาจากตำบลบางไผ่ไม้ การเลือกจับสัตว์น้ำชาวบ้านที่นี่จะไม่นิยมจับสัตว์น้ำช่วงฤดูวางไข่หรือผสมพันธุ์ เวลาจับก็จะเลือกจับเฉพาะสัตว์น้ำขนาดใหญ่ หากกุ้ง หอย ปู ปลา ตัวใดติดแหหรืออวนเป็นสัตว์น้ำขนาดเล็กก็จะปล่อยกลับสู่แม่น้ำ ต้นไม้ริมฝั่งชาวบ้านที่นี่จะดูแลกันอย่างดี เพราะชาวบ้านท่าทองรู้ว่าหากไม่มีดินจาก โกงกาง ลำพูแล้ว สัตว์น้ำก็จะไม่อยู่อาศัยใน ลำคลอง ปัจจุบันการจับสัตว์น้ำแบบเดิมยังมีการจับอยู่แต่มีการประยุกต์เทคโนโลยีมาใช้ เช่น เรือจากเรือพายธรรมดาที่ติดเครื่องยนต์ เพื่อให้ใช้สะดวกและหาปลาได้มากขึ้นจากเครื่องมือประมงแบบง่าย ๆ ก็เปลี่ยนเป็นอวนตาถี่ อวนลาก อวนรุน เพื่อให้การจับสัตว์น้ำมากขึ้น นอกจากนั้นเริ่มมีนายทุนกว้านซื้อพื้นที่บริเวณริมคลองเพื่อสร้างบ้าน จัดสรร และตั้งโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ ชาวบ้านบางส่วนเห็นว่าการจับสัตว์น้ำเริ่มมี ไม่เพียงพอต่อการบริโภค ก็หันมากู้หนี้ยืมสินนำเงินมาลงทุนทำนากุ้ง ริมฝั่งคลอง (คะหนาน โต๊ะกลาง : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านท่าทองต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวว่า รู้สึกวิตกกังวลกับการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อลำคลองท่าทองที่เกิดขึ้น โรงงานที่ตั้งก็มักปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ โดยเฉพาะช่วงฤดูฝน พื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มหายไปทีละน้อย ๆ จากที่เคยมี หนาแน่นริมลำคลองนับประมาณ 10 วา ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกชาวบ้านใช้ดินถม บุกรุกป่าชายเลนเข้ามา จนเหลือพื้นที่ป่าจากริมคลองเข้าไปประมาณ 3 – 4 วา เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในอนาคตสัตว์น้ำ และลำน้ำในลำคลองคงจะมีสภาพไม่แตกต่างไปจาก ลำคลองอื่น ๆ ที่เสียหายไปแล้ว

แม้ในวันนี้ชีวิตชาวบ้านตามแนวลำน้ำทั้งสองฟากฝั่ง ยังคงมีชาวบ้านบางส่วน ยึดถือการประกอบอาชีพแบบเดิม โดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบง่าย ๆ ชาวบ้านบางคนยังหาปลาด้วยการใช้ตะขอเหล็กแหยงเข้าไปในรูปูเกี่ยวดึงเอาปูออกมา บางคนยังทอดแห บ้าง กู้ลอบดักกุ้งบ้าง แต่ในวันข้างหน้าชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าสิ่งเหล่านี้ที่เห็น อยู่ชินตาจะต้องหมดไปอย่างแน่นอน เนื่องจากพวกเขามีทางเลือกที่สะดวกมากขึ้น กว่าเดิมในสังคมที่มีการพัฒนาอย่างปัจจุบัน คือ มุ่งไปสู่ทุนนิยม แต่หากมองกันที่ความจริงว่าชีวิตของพวกเขาจะสงบสุขแบบเดิมนั้น คงเป็นไปได้ยากทั้งนี้เพราะชุมชนกำลัง ประสบปัญหาในหลายด้านเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากมูลฐานดังกล่าว ผู้วิจัยและชาวบ้านต่าง เห็นร่วมกันว่าควรจะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนตามแนว ลำน้ำท่าทอง เพื่อระดมระดมให้วิถีชีวิตตามแบบเดิมคงอยู่โดยที่ลำน้ำท่าทองยังคง ไสสะอาด และมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เพื่อที่ชาวบ้านทั้งสองฝั่งสามารถดำรงชีวิตให้ อยู่รอดในสังคมสมัยใหม่ด้วยความสงบสุขอีกทั้งเป็นแบบอย่างของชุมชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชีวิตวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของลำน้ำท่าทอง
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำ ท่าทองอย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง ด้านฝั่งขวาตั้งแต่หมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโหลก ตำบลทุ่งกง หมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่ และหมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง จนถึงปากน้ำท่าทองใหม่

2. ขอบเขตเนื้อหาจะศึกษาเกี่ยวกับบริบทของชุมชนในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชีวิตวัฒนธรรม สภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชน รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) โดยการประมวลผลข้อมูลภาคสนามหลายวิธี ขณะเดียวกันจะเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ แล้วประมวลเป็นข้อมูลทั้งหมดโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็นขั้นตอน คือ

1. วิธีการศึกษา ในการศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ซึ่งจะเก็บข้อมูลภาคสนาม และศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามเน้นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองท่าทอง หรือห่างจากริมคลองประมาณ 1 กิโลเมตร ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ในวัตถุประสงค์เดียวกับการศึกษาบริบทชุมชน ใช้การสังเกตควบคู่ไปด้วย นอกจากเก็บข้อมูลโดยวิธีดังกล่าวแล้วจะใช้วิธีจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาสภาพจริง และการสนทนากลุ่มในวัตถุประสงค์เกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ให้บังเกิดผลทั้งเชิงอนุรักษ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชน

2. การเลือกแหล่งข้อมูล การศึกษานี้จะเลือกแหล่งข้อมูลศึกษาเฉพาะชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองทางด้านฝั่งขวาจากปากแม่น้ำตำบลท่าทองใหม่ ขึ้นไปถึงบ้านทับท้อน ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม องค์กรเครือข่าย และชาวบ้านทั่วไปในชุมชน โดยให้การสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบันทึก และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา หากได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ก็จะมีเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และมีการตรวจสอบความตรงของข้อมูลโดยตรวจสอบทั้งด้านข้อมูล และด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นผู้ตรวจสอบ

4. การใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะลงไปปฏิบัติการกับชุมชนโดยที่กลุ่มเป้าหมายคือชุมชนทำหน้าที่เป็นนักวิจัยร่วมด้วย ตั้งแต่การร่วมกันสรุปปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหา การแก้ปัญหา และการร่วมรับผลที่บังเกิดขึ้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงชุมชนตามลำน้ำท่าทองในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศ ชีวิตและวัฒนธรรม
2. ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาของลำน้ำท่าทองและแนวทางแก้ไขของชุมชน รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองใหม่
3. หน่วยงานต่าง ๆ ในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล และจังหวัด รวมทั้งหน่วยงานทางการศึกษา องค์กรเอกชนต่าง ๆ รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติสามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบหรือเป็นแนวทางในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลำน้ำท่าทอง หมายถึง คลองท่าทองใหม่ เริ่มตั้งแต่ปากสามรุ ผ่านหมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโกลก ตำบลทุ่งกง หมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง ตำบลท่าทองใหม่ จนถึงปากน้ำท่าทองใหม่ ลงสู่อ่าวบ้านดอน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มในชุมชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ A.I.C.
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระแสที่ได้รับความสนใจในปัจจุบัน เนื่องจากตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 หมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 76 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในภาษาอังกฤษใช้กับหลายคำ เช่น People's participation, Public participation, Popular participation และ Grass_root participation คำเหล่านี้แพร่หลายในประเทศแถบเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานกว่า 20 ปี สิริกุล กลีวิวัฒน์ (2546 : 21) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมพัฒนา ด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด

เพื่อพัฒนาชุมชนของตนด้วยความรู้ที่รับผิดชอบร่วมกัน และได้รับประโยชน์ร่วมกัน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ส่วนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2535) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง กระบวนการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงานและความรับผิดชอบ การพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามสมควร

นอกจากนี้สุธาวัลย์ เสดียรไทย (2543) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นรากฐานที่สำคัญในกระบวนการตัดสินใจด้านการพัฒนาและเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีผ่านกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของประชาชน สังคมที่เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจที่เหมาะสม ทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความสมัครใจตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีความสำคัญ 8 ประการ คือ (วันชัย วัฒนศัพท์ 2544 : 7 – 10)

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจบางครั้งก่อให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ แทนวิธีการที่ได้เคยใช้กันมาในอดีต สาธารณชนมักมีข้อมูลที่สำคัญทำให้เกิดความแตกต่างในการที่จะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

2. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่ม ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้น ๆ ในการนี้ก็จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งโดยทั่วไปอาจจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายในการทำโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. การสร้างฉันทามติ (consensus building) การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาว

4. การเพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมทำให้คนเรามีความรู้ลึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจ และเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้ว เขาย่อมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ กลุ่มปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่ย่ำแย่ที่สุด กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่คู่กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่ม สามารถลดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้

6. การดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิธีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรมและการดำรงอยู่ของความชอบธรรม คือ จะต้องใช้กระบวนการที่มีความโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน ซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วม

7. การคาดคะเนความหวังกังวลของประชาชน และค่านิยมของสาธารณชน

8. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วม คือ การให้การศึกษาต่อสาธารณชนที่คึกคัก และการมีส่วนร่วมของประชาชนยังเวทีการฝึกที่มีประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่น

กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญ คือ เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการที่ดี ซึ่งนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่สมาชิกในชุมชนต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ประชาชน และลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นมีความสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนา การมีส่วนร่วมมีประโยชน์ดังนี้ (ชุกวิภากรวิชัยชุมชน 2545 : 115)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตน

3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้องตรงประเด็น

4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ

5. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน

6. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

7. ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน เนื่องจากโครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน กระทำได้หลายลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. การร่วมประชุม
2. การถกเถียง เพื่อแสดงความคิดเห็น
3. การให้คำปรึกษาแนะนำ
4. การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน
5. การประสานงานร่วมกัน
6. การสัมภาษณ์หรือการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ
7. การจัดทัศนศึกษาไปยังจุดที่จะทำโครงการ
8. การไต่สวนสาธารณะคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็น
9. การสาธิตด้วยการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบ
10. การออกคะแนนเสียง เพื่อตัดสินใจเลือกสิ่งที่ประชาชนต้องการ

11. การออกเสียงประชามติโดยตรง เป็นการตอบคำถามของรัฐบาลโดยประชาชน
12. การรายงานผล มักกระทำในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการ

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้หลายรูปแบบ สรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ
6. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
7. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
9. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์
10. การมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น
11. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
12. การมีส่วนร่วมในการคิดหาวิธีแก้ปัญห
13. การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นคณะกรรมการ
14. การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก
15. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักนำหรือประชาสัมพันธ์
16. การมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา ติดตามหรือประเมินผล

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อकिन รพีพัฒน์ (2539 : 49) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาไว้

5 ขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและ
จัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการ
แก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

ฉะนั้นในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่
จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ โดยร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และ
ร่วมกันรับผลประโยชน์

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วม มีดังนี้ (อนุรักษ์
สิงห์ชัย 2545 : 22)

1. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรม
นั้นสอดคล้องกับค่านิยมหรือทัศนคติของตน
2. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรม
นั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเอง
3. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรม
นั้นมีเป้าหมายที่ส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนเอง
4. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อตนเองเคยมี
ประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว
5. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ข่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่
อำนวย
6. การเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขึ้นอยู่กับ
ความสามารถ

7. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้าร่วมกิจกรรมใดก็ตามก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนการกระตุ้น หรือการจูงใจให้เกิดขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) เป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่นำแนวคิดและวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) มาประยุกต์ใช้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหาหรือพัฒนางานบางอย่างที่เกิดขึ้นหรือต้องการนำมาใช้ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานขององค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน อาจเป็นการวิจัยของผู้วิจัยฝ่ายเดียว หรือมีคณาจารย์ในองค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนร่วมด้วย มีลักษณะคล้ายการวิจัยเชิงทดลอง แต่ไม่มีการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน เพราะถือว่าต้องทดลองกับสภาพปกติ ผลการวิจัยจะได้ความรู้ที่ใช้ปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่มีบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน (วิเคราะห์ปัญหา เก็บข้อมูล วิเคราะห์ สรุปรายงานการวิจัย) อาจไม่ได้ทำเพื่อมุ่งแก้ปัญหา หรือพัฒนางานขององค์กรหน่วยงาน หรือชุมชนก็ได้ แต่ต่างมุ่งเน้นการร่วมมือของบุคคลที่มีความแตกต่างกันทั้งพื้นฐานความคิด ความชำนาญ นับตั้งแต่ขั้นตอนแรกของกระบวนการวิจัยจนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) หมายถึง การวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหา หรือพัฒนางานขององค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน ตามแนวทางที่บุคคล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายเข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ประกอบด้วยนักวิจัย นักพัฒนา และชุมชน ([http : //www.thai_folkdsy.com](http://www.thai_folkdsy.com)) นักวิจัย เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านแนวคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย นักพัฒนา เป็นผู้มีความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแก้ปัญหาในชุมชนตามนโยบาย ส่วนชุมชน เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับชุมชน ทั้งปัญหา ความต้องการ

และข้อจำกัดของชุมชน ทั้ง 3 ฝ่าย จึงต้องร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยอมรับซึ่งกันและกัน ตลอดกระบวนการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมกันศึกษาค้นคว้า หาข้อมูลตลอดจนประเด็นปัญหาเชิงพัฒนาและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนของตน มิใช่รอคอยนักวิจัยและนักพัฒนาจากภายนอกมาดำเนินงานให้ตน
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริงที่เป็นจริง และแนวทางพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับสภาพบริบทชุมชนของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะประชาชนในท้องถิ่นซึ่งสัมผัสกับบริบทของท้องถิ่นของตนเองมาตลอด ย่อมรู้จักสภาพของท้องถิ่นของตนดีกว่าบุคคลภายนอก
3. เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกันเป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ไปด้วยกันและแก้ปัญหาไปด้วยกัน

ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่จำเป็น เช่น ข้อมูลความจริงเป็นปัญหาเชิงพัฒนาที่ต้องแก้ไข แผนการดำเนินงานสำหรับการพัฒนา เป็นต้น
2. เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมมี 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และนักพัฒนา ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาล หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สองฝ่ายหลังนับว่าเป็นฝ่ายคนนอก ส่วนชาวบ้านเป็นคนใน
3. เป็นการปฏิบัติการในการดำเนินชีวิตจริง ไม่ใช่จำลองจากชีวิตจริงมาเพื่อการวิจัย

4. เป็นกิจกรรมการวิจัยที่ไม่ใช่มีวันเดียวจบ แต่เป็นกระบวนการที่มีวงรอบ สืบเนื่องกันเป็นช่วง ๆ สำหรับการวิจัยและพัฒนาในปัญหาหนึ่งๆ กล่าวคือ เพื่อพัฒนา ไปจนจบช่วงหนึ่งของปัญหานั้น ก็จะมีการประเมินผลการพัฒนาโดยกลุ่มผู้วิจัยเอง แล้ว เริ่มคิดแผนวิจัยและพัฒนาสำหรับปัญหานั้นในช่วงต่อไป ทั้งนี้เพราะแต่ละปัญหาใน ชุมชนท้องถิ่นสามารถทำการวิจัยและพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

5. ใช้วิธีการวิจัยเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่การเข้า สยามและเสริมความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ซึ่งเน้นการมี ส่วนร่วมของชาวบ้าน แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่าการ วิจัยเชิงคุณภาพ เพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามา ตลอดจนการติดตามและ ปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น

ขั้นตอนของการ ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการดำเนินงานตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น ดำเนินการดังนี้(อมรวิชัย นาคทรพรพ และ ดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว 2541: 8-11)

1. ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่

1.1 การคัดเลือกชุมชนซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะต้องศึกษาสำรวจข้อมูล เบื้องต้นของชุมชนทุกด้าน

1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อปูทางไปสู่การผลักดัน ให้เกิด ความร่วมมือร่วมใจระหว่างสมาชิกของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่คนในชุมชน ไว้วางใจและให้การยอมรับ

ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าผู้วิจัยไม่สามารถบูรณาการ ตนเองเข้ากับชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด โครงการ ได้ ก็จะเป็น การยากที่จะก้าวไปสู่ขั้นตอนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของ ชุมชนเป็นสำคัญ

2. ขั้นเริ่มวิจัย ใส่ใจกระบวนการชุมชน ในขั้นนี้ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ นักวิจัยต้องการกระทำ ได้แก่

2.1 การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยดำเนินการศึกษาร่วมกับชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องกระทำควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องของกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ อย่างมีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่ชุมชน

2.2 การกำหนดปัญหา ซึ่งในเบื้องต้นอาจพบว่าชุมชนมีปัญหาและต้องการที่หลากหลาย แต่เมื่อถึงขั้นดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา อาจพบว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเลือกและกำหนดปัญหา มีการลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพิจารณาจากปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ความรุนแรงของปัญหาความยากง่ายในการดำเนินการแก้ปัญหา ความเร่งด่วนของปัญหาและจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

2.3 การร่วมออกแบบการวิจัย โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดวิธีการเก็บข้อมูลอะไร อย่างไร

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้อาจพบข้อจำกัด สำหรับคนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากประสบการณ์และความรู้ในเรื่องการวิจัยมีจำกัด

2.5 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ทราบและเป็นการร่วมกันยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนหรือโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

3. ขั้นพัฒนามุ่งแก้ปัญหาชุมชน ในขั้นนี้ ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักวิจัยต้องกระทำ ได้แก่

3.1 กำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรมต่าง ๆ ขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ และต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านต่าง ๆ

3.2 การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยมีแกนนำ หรือกลุ่มในชุมชน เป็นกลุ่มทำงาน แต่กลุ่มเหล่านี้จะต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ

การกำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะ เฉพาะบางประการ ซึ่งรวมทั้งเทคนิคการบริหารงาน การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา เพิ่มพูนทักษะต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานจึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้วิจัยในการจัด อบรมหรือจัดหาวิทยากรภายนอก

3.3 การติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อดูปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ในขั้นตอนที่สมาชิกของชุมชนยังมีส่วนร่วม และเป็นผู้ดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ จึงมีความจำเป็นที่กลุ่มติดตาม และประเมินผลจะได้รับการฝึกอบรมความรู้ และเทคนิคในการติดตามและประเมินผล อย่างง่าย ๆ

ส่วน สุชาดา ทวีสิทธิ์ (อ้างถึงในสิทธิณัฐ ประพุทธนิตินิตสาร 2545 : 30 – 31) สรุปขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่
 - 1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
 - 1.2 การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน
 - 1.3 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
 - 1.4 การเผยแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน
2. ระยะของการทำวิจัย
 - 2.1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชุมชน
 - 2.2 การฝึกอบรมทีมวิจัยของชุมชน
 - 2.3 การวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งอาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข
 - 2.4 การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
 - 2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.6 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน
3. ระยะการจัดทำรายงาน
 - 3.1 การฝึกอบรมทีมงานวางแผนชุมชน
 - 3.2 การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม

- 3.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน
- 3.4 การแสวงหางบประมาณ และหน่วยงานที่สนับสนุน
- 3.5 การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล
- 4. ระยะเวลาการปฏิบัติงานตามแผน
 - 4.1 การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานในรูปของอาสาสมัคร
 - 4.2 การฝึกอบรมทักษะในการปฏิบัติงานให้กับทีมงาน
- 5. ระยะเวลาการติดตามและประเมินผลการทำงาน
 - 5.1 การกำหนดทีมงานติดตามและประเมินผลของชุมชน
 - 5.2 การฝึกอบรมความรู้และเทคนิคในการติดตามและประเมินผลงาน
 - 5.3 ติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติงานทุกระยะ
 - 5.4 นำข้อมูลเสนอต่อที่ประชุมของชุมชน เพื่อรับทราบและเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ซึ่งทำให้เป็นผลงานที่เกิดจากความพยายามร่วมกับศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไขปัญหาชุมชน โดยคนในชุมชนทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย

วิธีการดำเนินการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและมีส่วนร่วม

1. กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือ PAR ของผู้ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย เป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยปฏิบัติการตาม โครงการ PAR แต่ละคน ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือการสร้างรูปแบบ PAR ที่มีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ รูปแบบของ PAR ที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลืองเงินทองกำลังงานและเวลามากนัก แต่จะได้รับผลตอบแทนที่สูงในเวลาเดียวกัน

2. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ปัญหาชุมชนของนักวิจัยปฏิบัติการร่วมกับชุมชน นักวิจัยปฏิบัติการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย จะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มแรก และค่อยๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชน

จะสามารถแก้ปัญหาคงของคุณไปตามลำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องรับความช่วยเหลือจากภายนอก

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่นิยมใช้ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุด เป็นวิธีการพื้นฐานของการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่แทรกอยู่ในวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ผู้ทำการสัมภาษณ์หรือกระตุ้นการสนทนากลุ่มก็ใช้การสังเกตประกอบในการบันทึกกิริยา ท่าทาง สีหน้า ซึ่งเป็นภาษากายเพื่อให้เข้าใจความหมายที่แท้จริง

คำว่า “สังเกต” หมายถึง การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้น หรือปรากฏขึ้นอย่างเอาใจใส่ และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น การสังเกตที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการมี 2 แบบ คือ (สุภาวงศ์ จันทวานิช 2547 : 46 - 49)

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม บางครั้งเรียกว่าการสังเกตภาคสนาม เป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน และพยายามให้คนในชุมชนนั้นยอมรับว่าผู้สังเกตมีสถานภาพ บทบาทเช่นเดียวกับตน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก นักวิจัยสามารถซักถามบางสิ่งบางอย่างในสิ่งที่ที่ไม่เข้าใจได้

ข้อดีของการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ จะได้ข้อมูลที่แท้จริง เนื่องจากผู้ที่ถูกศึกษาไม่ทราบว่าตนถูกสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกจะเป็นไปตามธรรมชาติ แต่ข้อดีของการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ ก่อให้เกิดความผูกพันทางอารมณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัย อาจเป็นเหตุให้เกิดอคติเข้าข้างกลุ่มที่ตนศึกษาอยู่ ข้อมูลที่ได้อาจจะขาดความเที่ยงตรง แต่ก็มีวิธีการที่จะตรวจสอบข้อมูลได้

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หรือการสังเกตโดยตรงเป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยสังเกตอยู่ภายนอก กระทำตนเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ทำอยู่ มักใช้ในกรณีที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกว่ารบกวนจากตัวผู้สังเกต วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สามารถเก็บข้อมูลในระยะเวลาที่สั้นกว่าและเปลืองทุนทรัพย์น้อยกว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ดี ถ้านักวิจัยเลือกใช้วิธีการสังเกตแบบใดแบบหนึ่ง อาจเก็บข้อมูลได้ไม่ครบถ้วนทุกเรื่อง ฉะนั้นนักวิจัยอาจใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการวิจัย แล้วจึงตัดสินใจใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในภายหลังก็ได้

สิ่งที่นักวิจัยต้องสังเกตมีดังนี้

1. การกระทำ คือ การใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งควรได้รับการสังเกตและการบันทึกอย่างละเอียด รวมถึงเสื้อผ้าที่ใส่ อาหารที่รับประทาน สภาพที่อยู่อาศัย และการปฏิบัติภารกิจอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน

2. แบบแผนการกระทำ คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผน เช่น วิธีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ฯลฯ

3. ความหมาย การให้ความหมายแก่การกระทำหรือแบบแผนพฤติกรรมในข้อ 1 และ 2 คือ การที่บุคคลมองตัวเองในสังคมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในฐานะที่ตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมนั้น

4. ความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะนักวิจัยจะเข้าใจโครงสร้างของสังคมได้ ก็จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมนั้น

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชน คือ การที่บุคคลยอมให้ความร่วมมือและยอมเป็นส่วนประกอบของโครงสร้างสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในชุมชนจะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่ดีและความขัดแย้งได้อย่างชัดเจนขึ้น

6. สภาพสังคม คือ สภาพงานสนามที่นักวิจัยใช้เป็นพื้นที่ศึกษาและมีความหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่กล่าวมาแล้วจากข้อ 1-5 สภาพสังคม คือ ภาพรวม

ของทุกแห่งทุกมุมที่นักวิจัยสามารถประเมินมาได้ เนื่องจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการศึกษาชุมชนทุกแห่งทุกมุม เป็นการศึกษาวิเคราะห์สถานที่ของกิจกรรมต่าง ๆ จึงรวมถึงสถานที่ในความหมายทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต การทำมาหากิน การควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก เป็นต้น

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม แตกต่างจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีที่นักวิจัยทำการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลในสนาม โดยที่นักวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นนักวิจัยด้วย เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วย มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหา หรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ

2. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์ทางสังคมศาสตร์มุ่งเน้นการใช้คำถาม และการกระตุ้นให้เกิดการเล่าเรื่องมากกว่าการถามให้ตอบคำถาม คุณภาพของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับศิลปะของการฟังและการคิดเชิงระบบ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเป็นผู้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ดี คือ ความสนใจ ใส่ใจ โดยไม่รู้สึกรู้สีก่อนหน้ากับการเล่าเรื่องของผู้ให้สัมภาษณ์ ผสมผสานกับทักษะการใช้เทคนิคต่าง ๆ อย่างมีหลักการ (ทวิศักดิ์ นพเกษร 2548 : 129) การสัมภาษณ์ใช้ได้ทั่วไป โดยไม่จำกัดว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีระดับการศึกษาสูงหรือต่ำเพียงใด ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์ คือ มีความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามคำถามเพิ่มเติมติดต่อกันเพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ และสามารถเปลี่ยนสถานการณ์ได้ หรือวกกลับเมื่อผู้พูดตอบไม่ตรงคำถาม ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ในขณะที่สัมภาษณ์ สามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตสีหน้าท่าทาง ความรู้สึกปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดและไม่พูด (สุรางค์ จันทวานิช 2547 : 74) ผู้สัมภาษณ์ที่ดี จะต้องเป็นผู้มีความรู้ดีเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในแก่นของเรื่องที่ตัวเองจะทำวิจัย ค้นเคยและรู้ประเด็นคำถามมาก่อน รวมทั้งรู้และสนใจในประเด็นที่ตนเองต้องการจะหาค้น เจาจะจงไปให้ลึกซึ้ง (นิศา ชูโต 2545 : 172)

การสัมภาษณ์สามารถสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสัมภาษณ์เป็นกลุ่มก็ได้ ใช้เวลามากน้อยแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทของการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบ่งได้เป็น ประเภทดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบนี้มีลักษณะคล้ายกับการใช้แบบสอบถาม และเป็นวิธีที่ใช้ได้ค่อนข้างง่าย การตั้งคำถามเป็นไปในทำนองเดียวกันกับการตั้งคำถามในแบบสอบถาม คือ มีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง และคำถามที่ใช้ตอบได้ตามความต้องการ

การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ จะได้ผลเต็มที่ก็ต่อเมื่อผู้สัมภาษณ์เตรียมการล่วงหน้าไว้อย่างดี เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบนี้ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพและในทางมานุษยวิทยา เป็นแบบที่ใช้ควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม การสัมภาษณ์แบบนี้ตัวผู้วิจัย หรือผู้วิเคราะห์ข้อมูลมักจะเป็นผู้สัมภาษณ์เอง จึงรู้ว่าต้องการข้อมูลแบบใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด สามารถตั้งคำถามขณะที่สัมภาษณ์ได้ โดยอาจเตรียมแนวคำถามกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า

ข้อดีของการสัมภาษณ์ คือ ให้โอกาสแก่ผู้เก็บข้อมูลได้ติดต่อโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูล ทำให้ได้ทราบเหตุผลความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูล ทำให้ได้ทราบเหตุผลความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูล แนวทางปฏิบัติหรือวิธีการแก้ไขปัญหา เพื่อให้มีการสืบค้นสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าทางโทรศัพท์ หรือที่ทำงาน แต่มีข้อเสีย คือ ใช้เวลามากผลที่ได้ยากแก่การประมวลในเชิงตัวเลข ความสำเร็จของการสัมภาษณ์ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทักษะของผู้สัมภาษณ์ที่จะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มเป็นเทคนิควิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึคนึกคิด การให้เหตุผลการตัดสินใจ และพฤติกรรมของกลุ่มคนที่มีต่อคำถามตามประเด็นต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ คำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่มจะเป็นคำตอบในเชิงเหตุผล แรงจูงใจ ตลอดจนการตัดสินใจของบุคคล และรวมถึงทัศนคติต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เราต้องการจะศึกษา

การสนทนากลุ่มมีบรรยากาศ เป็น “การนั่งจับเข่าคุยกัน” เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนากับผู้วิจัย ซึ่งกลุ่มคนผู้เข้าร่วมสนทนาได้รับการคัดเลือกมาตามลักษณะต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสนทนากลุ่มมีความสำคัญดังนี้ (วาริ เกิดคำ 2542 : 173-174)

1. เทคนิคการสนทนากลุ่ม จะช่วยประหยัดเวลาว่าการสัมภาษณ์รายบุคคล กลุ่มมีโอกาสได้พูดคุยสนทนาซักถาม ถกประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจน ได้เรียนรู้แง่มุมของคนภายในกลุ่มด้วยกัน เกิดสภาวะความรู้สึกร่วมรับรู้ประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเหตุการณ์ลักษณะนี้จะไม่เกิดในการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

2. คุณภาพของข้อมูล ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของกลุ่ม ซึ่งต้องมีความเป็นกันเอง อยากรู้อยากเห็น อยากร่วมแสดงความคิดเห็น และไม่มีผู้ใดผูกขาดการพูดหรือมีท่าทางใช้อำนาจเหนือความคิดผู้ใด สิ่งสำคัญที่สุด คือ ความสามารถและประสิทธิภาพของผู้นำการสนทนา หรือที่เรียกว่า moderator ที่สามารถจัดการกลุ่มให้เกิดการพูดคุยดำเนินไปอย่างราบรื่น สนุกสนาน ทุกคนกระตือรือร้น เวลาผ่านไปอย่างไม่เบื่อหน่าย รวมทั้งได้เนื้อหาข้อมูลครบถ้วนตามหัวข้อที่ต้องการ

3. มีความคล่องตัวในการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบกันอย่างต่อเนื่อง บางครั้งมีแนวคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นในกลุ่มเป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ ที่มีศักยภาพ

4. การที่มีผู้นิยมใช้การสนทนากลุ่มกันอย่างแพร่หลายนับเป็นเพราะเชื่อถือกันว่าเสียค่าใช้จ่ายน้อย นอกจากนี้ยังมีความรวดเร็วในการรายงานผล

ในการสนทนากลุ่ม มี 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้ (วาริ เกิดคำ 2542 : 174 – 182)

1. ขั้นเตรียมการสนทนากลุ่ม

1.1 กำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา ซึ่งอาจเกิดจากแนวคิด ทฤษฎี หรือเรื่องที่น่าสนใจศึกษา

1.2 กำหนดตัวแปรหรือตัวบ่งชี้ ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา เพื่อสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งจำแนกแยกแยะมาจากวัตถุประสงค์

1.3 เขียนแนวคำถาม โดยที่แนวคำถามทุกข้อจะต้องประกอบด้วยตัวแปร แล้วนำมาสร้างเป็นคำถามที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยชัดเจนที่สุด

1.4 คัดเลือกบุคลากร ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำการสนทนา (moderator) ซึ่งต้องเป็นผู้ที่รู้เบื้องหลังความต้องการและวัตถุประสงค์ ของโครงการวิจัยเป็นอย่างดี อาจไม่ใช่ นักวิจัยก็ได้ สมาชิกสนทนากลุ่ม ซึ่งต้องคัดเลือก ไม่ใช่ใครก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่เป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมาย ที่สามารถโต้ตอบพูดคุยในรูปแบบของการสนทนาในวันที่จะแสดงทักษะและค่านิยมของสังคม ผู้จัดบันทึกการสนทนา เป็นผู้ที่ย่อยจดบันทึก คำสนทนา ต้องจดทุกคำพูดที่สามารถจดได้ตลอดจนบันทึกอาการกิริยา ท่าทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มด้วย

1.5 เตรียมอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้แก่ เทปบันทึกเสียง เพราะในการสนทนากลุ่มมีการถกประเด็นปัญหา การโต้แย้ง เป็นกระแสความคิดโต้ตอบกัน ตลอดเวลาหลายเสียง หลายความคิดเห็น เทปบันทึกเสียงสามารถเก็บรายละเอียดได้ดีที่สุด ควรใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมล้ำกันประมาณ 5 นาที เพื่อได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไปขณะเปลี่ยนเทป แต่ปัจจุบันสามารถใช้ MP3 บันทึก สามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี แต่ต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการถอดความ นอกจากเทปบันทึกเสียงแล้ว จะต้องมีส่วนจดบันทึกข้อมูลสำหรับผู้จัดบันทึก อุปกรณ์อื่น ๆ เช่น ดินสอ ปากกา ยางลบ น้ำดื่ม ขนม ของขบเคี้ยว เป็นต้น

1.6 เตรียมสถานที่ ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดให้แน่นอน อนุศึกษาที่ไหนจัดกลุ่มที่นั่น ให้ความสะดวกแก่สมาชิกกลุ่มที่สุด ให้เงียบ อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน ผู้เข้าร่วมกลุ่มทุกคนรู้จักดี

1.7 จัดเตรียมของกำนัล ของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกัน ให้ไว้แก่สมาชิกกลุ่มที่ได้สละเวลาอันมีค่ายิ่งของเขามาร่วมสนทนากับเรา มิใช่เป็นค่าจ้างแต่มอบให้ระลึกถึงกันว่าเรานั่งถกปัญหากัน

1.8 กำหนดระยะเวลาของการดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งไม่ควรใช้เวลากิน 2 ชั่วโมง 15 นาที นับแต่เริ่มคำถามแรก หากนานกว่านี้สมาชิกกลุ่มจะล้า และเบื่อหน่าย

2. **ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม** สมาชิกการสนทนาที่เหมาะสมจำนวนประมาณ 7-8 คน เมื่อสมาชิกกลุ่มพร้อมแล้ว ผู้นำการสนทนาแนะนำตนเองและทีมงาน ประกอบด้วยผู้นำการสนทนา ผู้จัดบันทึกและผู้บริการทั่วไปหากมีผู้สังเกตการณ์ก็แนะนำด้วย แล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการสนทนา วัตถุประสงค์ของการวิจัย และบอกว่าจะมีการบันทึกการสนทนา ตลอดจนการอภิปรายประเด็นปัญหา ผู้นำการสนทนาจะต้องเป็นผู้ช่างคุย ช่างซัก เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการพูดคุยมีการเว้นจังหวะการถามที่ดีถามซ้ำ ๆ ละเอียด และต้องมีการพูดแทรกตลอดด้วย จะทำให้บรรยากาศการสนทนาสนุกไม่น่าเบื่อ

ผู้นำสนทนาจะเริ่มถามนำด้วยคำถามอ่อนเครื่อง สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในการสนทนา หลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยก็เริ่มถามคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้ พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ควบคุมเกมไม่ให้หยุดนิ่ง คำถามที่ถามไม่ถามคนใดคนหนึ่งมากเกินไป คำถามที่ถามไม่ใช่ถามคนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาการถามทั้งกลุ่ม ถ้าไม่จำเป็นอย่าถามรายคน ให้กลุ่มอภิปรายประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

การนั่งสนทนากันอาจนั่งแบบเป็นวงกลมนั่งบนพื้นหรือนั่งบนเก้าอี้ และมีโต๊ะกลมแบบนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน

3. **ขั้นสรุปผลการสนทนากลุ่ม** ข้อมูลการสนทนากลุ่มจะบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง หรือ MP3 และในแบบจดบันทึกคำสนทนาของผู้ร่วมสนทนาที่อยู่ในเทปจะถอดออกมาเป็นบทคำสนทนาโดยละเอียดทุกคำพูดการถอดละเอียดทุกคำพูด จะช่วยให้อ่านแล้วเข้าใจและสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้น ๆ ได้ว่ามีบรรยากาศเป็นอย่างไร การร่วมอภิปรายกลุ่มเป็นอย่างไร

การถอดเทปข้อมูล ถ้าถอดละเอียดทุกคำพูด ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเพราะง่ายต่อการอ่านและสรุปคำตอบ

ผู้นำสนทนาที่ดีมีลักษณะดังนี้ (ประวิต เอราวรรณ์ 2539 :29)

1. มีความสนใจอย่างแท้จริงในความคิดและความรู้สึกของคนอื่น
2. สามารถแสดงท่าทางที่บ่งบอกถึงความรู้สึกได้

3. เป็นคนที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติและมีชีวิตชีวา
4. มีอารมณ์ขัน
5. เป็นคนหนักแน่นและมีความคิดเห็นชัดเจน
6. ยอมรับในความลำเอียงของตน
7. สร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ถ่องแท้ในตัวของผู้เข้าร่วมสนทนา
8. มีความคล่องแคล่วและชัดเจน
9. มีความยืดหยุ่นสูง

คำถามในการสนทนากลุ่มแบ่งเป็นหลายประเภท ดังนี้ (ราตรี นันทสุคนธ์ และคณะ 2546 : 16)

1. **คำถามหลัก** เป็นคำถามที่เน้นประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาโดยตรง จะถามอย่างไรต้องคิดไว้ล่วงหน้า

2. **คำถามนำ** ใช้ถามเพื่อนำไปสู่ความหมายที่ลึกซึ้ง หรือในช่วงที่ผู้เข้าร่วมสนทนาเกิดความลังเลไม่แน่ใจในเรื่องสนทนา ซึ่งเมื่อถามนำแล้วต้องถามต่อว่า “ทำไม”

3. **คำถามตรวจสอบ** คำถามที่ใช้เมื่อผู้นำสนทนาไม่เข้าใจ หรือใช้ตรวจสอบในข้อจำกัดของความคิดรวบยอดบางอย่าง โดยใช้คำพูดหรือความคิดของคนในกลุ่มที่แสดงออกมาสร้างเป็นคำถาม เพื่อดึงคำพูดหรือแนวคิดนั้นกลับไปยังกลุ่มสนทนา หรือตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

4. **คำถามเข้าสู่ประเด็น** ใช้ในกรณีที่ผู้ร่วมสนทนาออกนอกประเด็น สามารถใช้คำถามลักษณะนี้เข้าสู่ประเด็น

5. **คำถามแบบชื่อ ๆ** เมื่อกลุ่มสนทนาได้สนทนาในประเด็นที่ยากต่อการแสดงความคิดเห็น หรือในกรณีที่เป็นนามธรรม ควรถามในพฤติกรรม หรือความคิดเห็นของคนอื่น ๆ เช่น “ถ้าคุณเป็นเขา คุณจะรู้สึกอย่างไร”

6. **คำถามให้ข้อเท็จจริง** ใช้ถามในกรณีที่ต้องการคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริง ปราศจากอคติของผู้ร่วมสนทนาคนใดคนหนึ่ง ซึ่งต้องถามในคำถามที่รู้สึกเป็นกลาง ภายในกลุ่มเองหรือระหว่างกลุ่ม

7. **คำถามความรู้สึก** ใช้ในการถามความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป อาจเป็นเรื่องที่อ่อนไหว หรือเปิดเผยในความรู้สึกของแต่ละคน ซึ่งต้องระมัดระวังในความรู้สึกขัดแย้งกัน และต้องให้โอกาสทุกคนได้พูด

8. **คำถามลับ** ใช้ถามในสิ่งที่กลุ่มผู้พูดคุยกัน หรือย้อนกลับในประเด็นสำคัญ โดยไม่ต้องระบุชื่อผู้ตอบ เช่น “คุณคิดว่าอะไรคือสิ่งสำคัญที่สุดในประเด็นที่เราได้สนทนากันมา กรุณาเขียนลงในกระดาษส่งมา”

9. **คำถามโดยใช้ความเจียม** ในบางครั้งคำถามที่ดีที่สุด คือ การเจียม เพื่อรอคำตอบที่จะออกมา

ข้อดีและข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

ข้อดี

1. เป็นการนั่งสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คนที่เป็นกลุ่ม ดังนั้นจึงก่อให้เกิดการสนทนากันในเรื่องที่สนใจไม่มีการปิดบัง

2. การสนทนากลุ่มเป็นการสร้างบรรยากาศสนทนาให้เป็นกันเอง ระหว่างผู้นำการสนทนา กับสมาชิกกลุ่มสนทนาให้เป็นกันเอง ระหว่างผู้นำการสนทนากับสมาชิกกลุ่มสนทนาหลาย ๆ คนพร้อมกัน จึงลดภาระการเงินอายุ สมาชิกกล้าคุย

3. การใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ถ้าผู้วิจัยเป็นผู้นำการสนทนา แม้บางคำถามจะไม่ละเอียด หรือไม่คลุมประเด็นปัญหาเท่าที่ควร เมื่อดำเนินการสนทนาไปแล้ว ผู้วิจัยสามารถสร้างแนวคำถามขึ้นมาได้ โดยตั้งคำถามต่อจากคำตอบที่สมาชิกกลุ่มตอบมา หรือวิพากษ์คำถามนั้น โดยการโต้แย้ง ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลละเอียดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

4. คำตอบจากการสนทนากลุ่ม มีลักษณะเป็นคำตอบเชิงเหตุผล คล้าย ๆ กับการรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ

5. ประหยัดเวลาและงบประมาณของผู้วิจัย

6. ทำให้ได้รายละเอียดลึกซึ้ง

7. ช่วยลดอิทธิพลของวัฒนธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมนั้นได้

ข้อจำกัด

1. ถ้าวัตถุประสงค์ของการวิจัยกลุ่มเครือข่ายไม่ชัดเจนก็ยากแก่การกำหนดตัวแปรและการสร้างแนวคำถาม
2. การสร้างแนวคำถาม ถ้าวางรูปแบบคำถามไม่ราบรื่นและไม่ต่อเนื่องกันแล้วจะทำให้การถามวกวน คนถามก็เบื่อคนร่วมกลุ่มสนทนากิ่งง
3. การคัดเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนาจะต้องได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยต้องมีลักษณะต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ซึ่งค่อนข้างจะหายาก
4. ถ้าพฤติกรรมหรือความคิดเห็น หรือทัศนคติในบางเรื่องซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน อาจไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม
5. ถ้าผู้นำการสนทนาไม่ได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้ดำเนินการสนทนาที่ดี เตรียมตัวไม่พร้อม นั่งคุยเกมการสนทนาไม่นาน ก็ทำให้วงสนทนาดำเนินไปได้ไม่ราบรื่น อาจทำให้รูปกลุ่มเสียไปเลยก็ได้
6. การสนทนากลุ่มทำได้เป็นบางเรื่องเท่านั้น ไม่ใช่ทำได้ทุกเรื่อง ผู้วิจัยจึงต้องพิจารณาว่าเรื่องใดควรใช้การสนทนากลุ่ม ถ้าใช้การสนทนากลุ่ม จะคุ้มกันหรือไม่ จะได้คำตอบมากมายพอกับการวิเคราะห์และตีความเพียงใด
7. ควรใช้ผู้นำการสนทนาที่สามารถพูดภาษาของสมาชิกในกลุ่มสนทนา หรือในพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อง่ายต่อการสื่อความหมาย การถาม การสร้างบรรยากาศ ตลอดจนการควบคุมเกมให้เป็นกันเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง

แม่น้ำลำคลอง เป็นแหล่งทรัพยากรน้ำที่สำคัญของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีต และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนในสมัยก่อนมักจะปลูกสร้างอยู่ริมน้ำ เนื่องจากเป็นทางคมนาคมขนส่งที่มีความสะดวกสบาย จนทำให้วิถีความเจริญของชุมชนได้จากจำนวนบ้านเรือนที่รวมกลุ่มอยู่บริเวณริมน้ำและบริเวณจุดที่คลองมาบรรจบกัน จะก่อให้เกิดชุมชนหนาแน่น เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีการนัดพบซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ จนกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ปัจจุบันแม้ว่าทรัพยากรน้ำยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมากก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมของแม่น้ำลำคลองสายต่าง ๆ ทั่วประเทศกลับมีสภาพเสื่อมโทรม น้ำมีคุณภาพแย่งจนไม่สามารถนำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคได้อย่างเต็มที่เนื่องจากวิธีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้แม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ลดบทบาทและความสำคัญลง เช่น ใช้น้ำประปาแทนน้ำจากแหล่งธรรมชาติ สร้างถนนเพื่อการคมนาคม ทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหันมาใช้เส้นทางถนนมากกว่าแหล่งน้ำอย่างแต่ก่อน การบุกรุกและถมคลองเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น เนื่องจากเห็นว่าแม่น้ำลำคลองเป็นเพียงที่รองรับน้ำทิ้งจากชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำเกษตรกรรมที่ใช้สารเคมีมากขึ้น ทำให้แหล่งน้ำปนเปื้อนสารเคมีสูง เพื่อให้คนไทยมีแหล่งน้ำกินน้ำใช้ตลอดไปจึงควรอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมแม่น้ำลำคลองให้ดีขึ้น

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำลำคลองสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับดังนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ม.ป.ป. : 79 – 80)

1. ระดับบุคคล ได้แก่

1.1 การสร้างวินัยให้แก่ตนเองโดยไม่ทิ้งเศษขยะ สิ่งสกปรก หรือสิ่งของต่าง ๆ ลงสู่แหล่งน้ำ

1.2 การเลือกใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายแหล่งน้ำ หรือลดการตกค้างในแหล่งน้ำ เช่น น้ำยาล้างจานที่มีส่วนผสมของสารที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ การลดการใช้สารเคมี สารฆ่าแมลง เป็นต้น

2. ระดับครัวเรือน ได้แก่

2.1 การไม่ระบายน้ำทิ้งจากการซักล้างภายในครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำโดยตรง

2.2 การติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสีย หรือการติดตั้งบ่อดักไขมันสำหรับครัวเรือน เพื่อกำจัดความสกปรกของน้ำเสียก่อนระบายลงสู่แหล่งน้ำ

2.3 การคัดแยกขยะภายในครัวเรือนเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ การนำไปขายร้านรับซื้อของเก่า เป็นต้น

2.4 การอบรมสั่งสอนภายในครัวเรือนให้รู้จักทิ้งขยะให้เป็นที่ มีวินัย และมีจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์และรักษาคลอง

3. ระดับชุมชน ได้แก่

3.1 การรวมตัวกันเพื่อร่วมกันวางแผนงานในการป้องกันและรักษาแม่น้ำลำคลอง เช่น การร่วมกันหาสาเหตุของปัญหาแหล่งน้ำภายในชุมชน การวางแผนงานป้องกันแก้ไข และการขอความร่วมมือจากสมาชิกภายในชุมชน

3.2 การร่วมกันเฝ้าระวังแหล่งน้ำภายในชุมชน

3.3 การร่วมประสานกับทางราชการในการดำเนินการป้องกันและแก้ไข

วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้ (นิวัตติ เรื่องพานิช 2542 : 149 – 150)

1. ออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้น้ำ เนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการใช้ประโยชน์จากน้ำมีมากขึ้น จึงควรออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิการใช้น้ำ เป็นการควบคุมการแจกจ่ายน้ำทั้งที่อยู่บนพื้นผิวดินและใต้ดินให้เกิดความยุติธรรม
2. วางแผนพัฒนาแหล่งน้ำและการจัดการลุ่มน้ำของแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ของประเทศ เพื่อให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำได้รับประโยชน์จากทรัพยากรน้ำได้อย่างทั่วถึง
3. ปรับปรุงการใช้น้ำที่ดินให้ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ หากทางชลการไหลของน้ำให้น้ำคงอยู่ในลำน้ำนานที่สุดเพื่อมิให้น้ำฝนที่ตกลงมาไหลบ่าลงสู่ทะเล โดยปราศจากการใช้ประโยชน์ และลดอัตราการพังทลายของดินและการตกตะกอนตามลำน้ำต่าง ๆ ลง
4. ปรับปรุงระบบชลประทาน และคลองส่งน้ำต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญเสียน้ำในขณะส่งน้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้น้ำจากคลองชลประทานให้ดียิ่งขึ้น
5. หาวิธีปรับปรุงเอาน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ หมุนเวียนเปลี่ยนกลับมาใช้ใหม่ เพื่อประหยัดการใช้น้ำของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งนับวันจะทวีความต้องการน้ำมากขึ้น
6. หาวิธีลดการระเหยจากแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น ตามบริเวณอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน

7. สำรวจและหาแหล่งน้ำใหม่ ๆ เพื่อให้ได้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น เช่น ทดลองค้นคว้าหาวิธีทำน้ำทะเลให้เป็นน้ำจืดโดยใช้ต้นทุนต่ำ การสำรวจแหล่งน้ำใต้ดิน เป็นต้น

8. เพิ่มค่าใช้น้ำให้แพงขึ้น เพื่อป้องกันการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นวิธีช่วยให้ประชาชนใช้น้ำอย่างประหยัดวิธีหนึ่ง

เนื่องจากน้ำเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่ง หากมีวิธีการอนุรักษ์ก็จะทำให้น้ำใช้ได้ยาวนาน ๆ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ในบางครั้งมนุษย์ทำให้น้ำเสียโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม มักจะทิ้งของเสียลงในแม่น้ำลำคลอง ทำให้น้ำเสียได้ วิธีการลดปริมาณของเสียโดยไม่ต้องทิ้งลงในน้ำกระทำได้ 7 R คือ (ราตรี ภาธา 2540 : 16)

1. Recycle คือ การเวียนใช้ เช่น การนำกระดาษ กระป๋อง พลาสติก มาผ่านกระบวนการผลิตใหม่เพื่อให้ใช้ได้อีก
2. Reuse คือ การนำมาใช้อีก เช่น การนำถุงพลาสติก ถุงกระดาษที่ใช้แล้ว แต่ยังไม่อยู่ในสภาพดีนำมาใช้อีก
3. Reclaim คือ การทำใช้ เช่น การนำเศษพืชมาทำปุ๋ยหมัก มูลสัตว์มาทำแก๊สชีวภาพ เป็นต้น
4. Recover คือ การนำมาใช้ใหม่ เช่น น้ำที่นำมาหล่อเย็นในโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อเย็นตัวนำมาใช้ใหม่
5. Repair คือ การซ่อมใช้ เช่น การซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้ที่ชำรุดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้
6. Reduce คือ การลดใช้สารอันตรายบางประเภท เช่น การใช้กระดาษสีชุ่นเพื่อลดการนำคลอรีนมาฟอกขาว เพราะการฟอกขาวต้องทำให้เกิดสารพิษ
7. Reject คือ การเลิกใช้การอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การเลิกใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช

จะเห็นได้ว่า ของเสียต้องไม่ทิ้งลงในแม่น้ำลำคลองเพราะจะทำให้ น้ำเสีย มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของมนุษย์ผู้ใช้น้ำ และของสัตว์น้ำ ซึ่งสัตว์น้ำอาจจะตายหรือหนีไปอยู่ที่อื่น ส่งผลต่อผู้ประกอบอาชีพประมง จึงต้องใช้ 7 R ดังกล่าว ช่วยลดปริมาณของเสียและไม่ต้องทิ้งลงในแม่น้ำลำคลอง

การใช้ประโยชน์จากน้ำ

น้ำเป็นองค์ประกอบและเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับชีวิต ที่ใดมีชีวิต ที่นั่นจะต้องมีน้ำอยู่ด้วยเสมอ น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นทดแทนใหม่ได้ โดยการหมุนเวียนเปลี่ยนสภาพไปตามวัฏจักรของน้ำ ถึงน้ำจะไม่มีวันหมดไปจากโลก แต่ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และการเกิดน้ำท่วม ทำลายชีวิตและทรัพย์สินก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่เสมอ และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากน้ำไม่ถูกต้องตามศักยภาพของพื้นที่ ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรและการพัฒนาความเจริญของประเทศ ทำให้สภาพธรรมชาติต้องเปลี่ยนแปลงไป

การใช้ประโยชน์จากน้ำมีดังนี้ (นิวัติ เรืองพานิช 2542 : 150 – 159)

1. น้ำสำหรับใช้สอยประจำวัน ได้แก่ น้ำดื่ม น้ำใช้สำหรับปรุงอาหาร ชำระล้างของเครื่องใช้และร่างกายมนุษย์ รวมทั้งใช้บำรุงความสุขและความสะอาดสบายอื่น ๆ น้ำประเภทนี้ถือได้ว่ามีความสำคัญอันดับแรก จะขาดเสียมิได้
2. น้ำที่ใช้เป็นสื่อกลางในการชำระสิ่งโสโครก น้ำประเภทนี้ถือได้ว่า มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองลงมาจากน้ำที่ใช้สอยกันอยู่เป็นประจำทุกวัน
3. น้ำที่ใช้ในกระบวนการผลิต สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ การใช้น้ำในกระบวนการผลิต สำหรับงานโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ นับว่ามีปริมาณมากแตกต่างกันไปตามชนิดของการผลิต
4. น้ำที่เป็นส่วนประกอบของอาหารหรือเป็นปัจจัยในการผลิตอาหาร น้ำเป็นส่วนประกอบของพืชและสัตว์ทุกชนิด ที่ใดมีชีวิตที่นั่นต้องมีน้ำ แหล่งที่มาของน้ำที่ใช้ในการผลิตพืชผลต่าง ๆ นอกจากน้ำฝน น้ำที่ไหลในแม่น้ำลำคลอง และจากแหล่งน้ำบาดาลแล้วในบางท้องที่ที่ขาดแคลนน้ำ เนื่องจากฝนตกน้อย หรือไม่สามรถจะใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลองได้โดยตรง ก็จะใช้ระบบชลประทาน เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างคูคลองส่งน้ำ การท่อน้ำ เป็นต้น
5. น้ำที่ใช้สำหรับเป็นพลังงานในการผลิตกระแสไฟฟ้าเพราะกระแสไฟฟ้าเป็นสิ่งจำเป็นมากในปัจจุบัน ซึ่งใช้ในชีวิตประจำวันด้านเกษตร ด้านอุตสาหกรรม ฯลฯ

การใช้น้ำเป็นพลังงานในการผลิตกระแสไฟฟ้าแล้วไม่สูญหายไปไหน สามารถนำไปใช้เพื่อการเพาะปลูก การคมนาคม และอุปโภคบริโภคได้

6. น้ำที่ใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ นำนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น ในขณะที่เดินทางไปพักผ่อน นอกจากใช้น้ำเพื่อดื่มกินแล้วยังต้องการเห็นน้ำที่ไหลไปตามแม่น้ำ ลำธาร หนอง บึง ทะเลสาบ และน้ำตก ซึ่งเราอาจใช้พักผ่อนโดยการว่ายน้ำ พายเรือ ตกปลา และเพื่อการกีฬาอื่น ๆ

อย่างไรก็ดีการจัดการเพื่อใช้น้ำในด้านการพักผ่อนหย่อนใจมักพบกับปัญหาการใช้ประโยชน์จากน้ำในด้านอื่น ๆ เพราะการใช้น้ำเพื่อการนี้จำเป็นต้องใช้น้ำที่ใสสะอาดปราศจากเชื้อโรคและสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นพิษเป็นภัยต่อมนุษย์ ถ้าหากโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนต่าง ๆ ยังคงปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำโดยไม่ผ่านกระบวนการกำจัดสิ่งโสโครกเสียก่อนแล้ว ย่อมจะมีผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจอย่างแน่นอน

7. น้ำที่ใช้ประโยชน์ในการคมนาคมและการขนส่งถึงแม้ว่าปัจจุบันการคมนาคมโดยทางอากาศได้พัฒนาก้าวไปไกลมาก แต่ก็ยังจำเป็นต้องมีการขนส่งสินค้าต่าง ๆ โดยทางเรือ เนื่องจากเสีค่าขนส่งถูก และบรรทุกได้เป็นปริมาณมาก ๆ การคมนาคมขนส่งทางทะเล แม่น้ำ ลำคลอง จึงยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

น้ำจึงเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งในการดำรงชีพของมนุษย์ มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำมาใช้ประโยชน์หลาย ๆ ด้านดังกล่าวมาแล้ว มนุษย์จึงต้องมีวิธีที่จะอนุรักษ์น้ำให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป หากมีปัญหาก็คือต้องหาวิธีแก้ปัญหา

ปัญหาอันเกิดจากน้ำ

1. ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ซึ่งมีสาเหตุมาจากปริมาณน้ำฝนน้อย ขาดการวางแผนในการใช้น้ำที่ดี ลักษณะภูมิประเทศไม่อำนวย พืชพรรณธรรมชาติถูกทำลาย และการเกิดมลพิษทางน้ำ วิธีแก้ปัญหาโดยการวางแผนการใช้น้ำที่ดี การสำรวจน้ำใต้ดิน การนำน้ำมาใช้หมุนเวียน การป้องกันการสูญเสียน้ำจากการระเหย การแปลงสภาพน้ำทะเลเป็นน้ำจืด และการทำฝนเทียม

2. ปัญหาการเกิดน้ำท่วม มีสาเหตุมาจาก ฝนตกหนักติดต่อกันเป็นเวลานาน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มหรือที่ราบพีชพรรณธรรมชาติถูกทำลาย ทำนบหรือเขื่อนกั้นลำน้ำพังทลายและการยกระดับน้ำทะเลที่ผิดปกติ วิธีการแก้ปัญหา โดยสร้างเขื่อนหรือทำนบกั้นน้ำ การปลูกป่าหรือทุ่งหญ้า ชุดคุ้ยคลองลำน้ำ หนองบึงให้ลึกและกว้าง และอพยพโยกย้ายประชากร ไปอยู่ในที่ปลอดภัยจากน้ำท่วม

3. ปัญหาน้ำขาดคุณภาพ น้ำที่นำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคและใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ปกติว่าคุณภาพของน้ำเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากมีแร่ธาตุ และอินทรีย์วัตถุที่แขวนลอยอยู่ในน้ำสูง ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ สี กลิ่น และอุณหภูมิของน้ำผิดปกติไปจากธรรมชาติของน้ำบริสุทธิ์ การแก้ปัญหาน้ำขาดคุณภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น น้ำที่มีแร่ธาตุผสมอยู่มากเกินไปแก้ไขโดยการเพิ่มปริมาณน้ำจืดเข้าไป หรือเติมสารบางชนิดลงไปเพื่อทำให้แร่ธาตุนั้นเจือจางลง หากน้ำขาดแคลนแร่ธาตุที่มนุษย์จำเป็นต้องนำไปใช้ก็ให้เติมแร่ที่ขาดแคลนลงไป กรณีที่น้ำมีอินทรีย์วัตถุผสมอยู่มากเกินไป จะแก้ไขยาก นอกจากจะนำน้ำไปต้มและกลั่นให้เป็นน้ำบริสุทธิ์

จะเห็นได้ว่านอกจากจะใช้ประโยชน์จากน้ำไปแล้ว ปัญหาอันเกิดจากน้ำก็มีอยู่ไม่น้อย หากมนุษย์ทุกคนรู้จักใช้รู้จักการแก้ปัญหา รู้วิธีการอนุรักษ์ก็จะสามารถใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน

ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่เป็นประสบการณ์ตรง และหรือประสบการณ์ทางอ้อม กระทำให้อินทรีย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร แต่ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย ฤทธิ์ยา สารเคมี ฯลฯ (กันยา สุวรรณแสง 2544 : 155) ซึ่งสอดคล้องกับจิราภา เต็งไตรรัตน์ 2547 : 123) ที่ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึกหัด ส่วนสุพัตรา ชาติบัญญัติ (ม.ป.ป. : 26) ได้ให้แนวคิดที่คล้ายกันว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านสมอง การกระทำ

และประสบการณ์โดยเกี่ยวข้องกับความจำ ความเข้าใจ การนึกคิด การเรียนรู้ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา การเรียนรู้ในเรื่องใด สามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การกระทำที่มีกระบวนการทางความคิดมาเกี่ยวข้อง พร้อมกับการปฏิบัติเพื่อเกิดข้อสรุปที่เป็นการเรียนรู้ ความเข้าใจ และสามารถทำได้

การเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ดีนั้น ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการกระทำ ความเข้าใจและปฏิบัติ จนเกิดความรู้ความเข้าใจในระบบคิดของตนเอง

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนในชุมชน ควรจัดให้กับผู้ใหญ่เป็นหลัก เพราะผู้ใหญ่เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาดังกล่าวต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้เริ่มตั้งแต่ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ ถ้าวงจรการเรียนรู้ของชุมชนใด หมุน เร็ว หรือมี พลวัต สูง แสดงว่าชุมชนนั้นมี พลังการเรียนรู้ สูง ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนกระทำได้ดังนี้ (คณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน 2543 : 9 - 13)

1. รวมคน เริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนเป็นองค์กรชุมชน เพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ฯลฯ การรวมคนเป็นการเสริมใจซึ่งกันและกัน การที่สมาชิกขององค์กรมีความสนใจและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันทำให้เกิดจิตสำนึกร่วม ในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น เกิดความรักความสามัคคีและความเอื้ออาทร องค์กรชุมชนที่มีสมาชิกหลากหลายทั้งเพศ วัย และอาชีพ และพบปะกันอย่างต่อเนื่อง องค์กรชุมชนนั้นย่อมมีความเข้มแข็ง ดังนั้น รวมคน จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด การรวมคนด้วยความคิดจะสามารถรวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพ มีพลัง และเป็นการรวมตัวที่มีความยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานขึ้นต่อ ๆ ไปประสบความสำเร็จ

2. ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม พลังความคิดให้รู้แจ้งแทงตลอด โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน

ปรับกระบวนการทัศน์ สร้างวิสัยทัศน์ร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนด แนวทาง วิธีการ และแผนงานในการแก้ปัญหา (เรียนอย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังการจัดการตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้ หลักสหกรณ์ การฝึกฝน การทดลองทำ และการปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริง สถานการณ์จริง ประกอบกับการใช้หลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบบริหารจัดการ ที่ดีมาสร้างความเชื่อมโยงกัน

4. ร่วมสรุปบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังภูมิปัญญา โดยเริ่มต้นจาก การประเมินตนเอง และประเมินผลงานผ่านเวทีกลุ่ม และเครือข่าย ทำให้เกิดการ เชื่อมต่อทักษะ องค์ความรู้ และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ของ องค์กร จากนั้นเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ ไปสู่องค์กรชุมชนอื่น ๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังมิติโดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความ ภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่ แตกต่างกัน เช่น สมาชิก องค์กร ชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิธี คิดและการทำงานเป็นทีม ส่วนครูได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนา หลักสังคมท้องถิ่นและการปฏิรูปการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น

ฉะนั้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งจึงต้อง ร่วมกันให้เกิดวงจรแห่งการเรียนรู้ด้วยการรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ

สำหรับแนวทางการเรียนรู้นั้น ประเวศ วะสี (2540 อ้างถึงในพระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์ 2545 : 50) ได้กล่าวว่า แนวทางการเรียนรู้เป็นการศึกษาที่ทรงพลัง อันเป็น ความรู้ของประชาชนในความรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนในชนบทมีแนวทางที่สำคัญ คือ การ วิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือกและการตัดสินใจทางเลือกที่ ถูกต้อง การเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้นั้น ต้องมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ เรียก

แนวทางดังกล่าวนี้ว่า “แนวทางการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน” หรืออีกนัยหนึ่งคือการเรียนรู้แบบ Learning by Doing ซึ่งไม่ใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลาย ๆ คนที่ทำงานกิจกรรมร่วมกัน

เทคนิควิธีการและกระบวนการเรียนรู้

เทคนิควิธีการและกระบวนการเรียนรู้ แบ่งได้ 12 วิธีการดังต่อไปนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร 2543 : 218 – 223)

1. เทคนิควิธีการเรียนรู้ที่จำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย และระดับของงาน ได้แก่ **ระดับบุคคล** ใช้วิธีการสังเกต การถ่ายภาพ การบันทึก การถ่ายวิดีโอ การนำเสนอต่อที่ประชุม การฝึกถาม – ตอบ การค้นหาคำตอบจากหนังสือและจากการพูดคุย การฝึกเขียน เรียบเรียงทางวิชาการ **ระดับกลุ่ม** ใช้วิธีการประชุมการอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การจัดนิทรรศการ การศึกษาคูงาน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น **ระดับชุมชน** ใช้วิธีการรณรงค์ด้วยสื่อและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน การฝึกงาน การจัดห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล การฝึกอบรม การศึกษาคูงาน การสัมมนา การสาธิต การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการจัดเวทีเพื่อรณรงค์

2. เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ที่จำแนกตามลักษณะการให้ความรู้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การให้การศึกษาทางตรง ได้แก่ การเยี่ยมบ้านและไร่ นา การประชุม การสาธิตและจัดทัศนศึกษา ส่วนการให้การศึกษาทางอ้อม ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การให้การศึกษาผ่านผู้นำ การใช้สื่อทัศนูปกรณ์ และการจัดห้องสมุดชุมชน

3. เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการให้เวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่นด้วยการรวบรวมสภาพปัญหาของชุมชน การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและหาแนวทางแก้ไข และการสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา

4. เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้วยกระบวนการกลุ่ม ซึ่งพัฒนาได้ 3 วิธี คือ กระบวนการกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแรงร่วมใจ และการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์

5. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอด เป็น 3 วิธีการหลัก คือ การถ่ายทอดด้วยวิธีการบอกเล่า การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร และการถ่ายทอดแบบผ่านสื่อมวลชน

6. การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน จะอยู่ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ระหว่างชาวบ้านกับ นักวิชาการ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการยกระดับข้อมูลและการเชื่อมประสานผู้นำใน ชุมชน

7. การเรียนรู้ชีวิตและจิตสำนึกเพื่อแก้ปัญหาได้ถูกต้องมีหลักอยู่ 3 ประการ คือ ต้องเรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริงของตนเอง เน้นวิธีการแก้ปัญหาคด้วยทัศนคติที่ว่าทุก ปัญหาไม่มีทางแก้ และการมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะได้คิดเป็น

8. การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อต้องเป็นฝ่ายกระตุ้น จิตสำนึกให้ประชาชนมีความคิดและมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และสื่อ จะต้องปราศจากการครอบงำจากภายนอก

9. การฝึกทักษะอาชีพในโรงเรียนฝึกอาชีพ นอกจากได้พัฒนาอาชีพแล้วยัง เน้นให้ผู้เรียน ได้พัฒนาความคิดเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาจะให้เกิดความสนิทชิดเชื้อและ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

10. เทคนิค A.I.C. (Appreciation Influence Control) เป็นเทคนิคระดมความคิด ในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเทคนิคนี้จะให้ความสำคัญต่อการระดมความคิดและ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันเป็นกระบวนการที่ นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง

11. เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วย “ระบบคู่สัญญา” เป็นเทคนิคที่ ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง โดยใช้วิธีการให้ผู้แก้ปัญหาคิดเป็น วางแผนในการ แก้ปัญหาอย่างเป็นระเบียบและชัดเจนขึ้น มีการดำเนินการแก้ปัญหาของตนเองภายใต้ การรับรู้ของคู่สัญญา

12. กระบวนการทำความเข้าใจกระจำจำเป็น กระบวนการเช่นนี้จะช่วยให้บุคคลได้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจตั้งเป้าหมายและวางแผนในชีวิต ตลอดจนพัฒนา ความคิดเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย

จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนสามารถกระทำได้หลายวิธีด้วยกัน ได้แก่ การเรียนรู้ที่จำแนกตามกลุ่ม การเรียนรู้ที่จำแนกตามลักษณะ การให้ความรู้ การประชุมอย่างมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้จาก ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน การเรียน ชีวิตและจิตสำนึกเพื่อแก้ปัญหาได้ถูกต้องการใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ การฝึก ทักษะอาชีพในโรงเรียน การใช้เทคนิค A.I.C. การใช้เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนา ตนเอง และการใช้กระบวนการทำความเข้าใจความกระจ่างค่านิยม

ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเพราะเป็นการ ยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุการหาทางเลือกของการ แก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและการสรุปบทเรียน เพื่อ ยกระดับสติปัญญาได้สูงขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มในชุมชน

ความหมายของกลุ่ม

อร่ามรัมย์ คิ้วชนะ (2546 : 8) ได้ให้ความหมายของคำว่ากลุ่มว่า เป็นการ รวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของ การรวมกัน เพราะกลุ่มช่วยส่งเสริมให้ประชาชนทำงานร่วมกัน ช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ หรือการกระทำระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ทำให้สมาชิกในกลุ่มตระหนักถึงคุณค่าของกลุ่ม เป็นสำคัญ รวมทั้งสมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึกรับผิดชอบ และมีความต้องการในจุดหมาย ที่คล้ายคลึงกัน ส่วนสัมพันธ์ เศษะอริค (2540 : 67 – 68) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า เป็นการรวมตัวของชาวบ้านตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือต้องการมีความสัมพันธ์กัน อาจเป็น หมู่บ้านเดียวกันหรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ไม่จำกัดพื้นที่แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ จิตติ มงคลชัยอัญญา (ม.ป.ป. : 1) ได้ให้ความหมายที่คล้ายกันว่ากลุ่มเป็นการรวมพลังของ คนจำนวนหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ หรือร่วมกันกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ได้รับ

ประโยชน์ตามที่ต้องการ ซึ่งตามหลักการพัฒนาแล้ว การรวมพลังที่เหมาะสมในการพัฒนาน่าจะอยู่ในรูปแบบมากกว่า เพราะสามารถจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

สำหรับบุญเต็ม พันรอบ (ม.ป.ป. : 71 – 72) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “กลุ่ม” ทางด้านสังคมวิทยาว่า

1. คนในกลุ่มมีเอกลักษณ์ร่วมกันและคนภายนอกยอมรับด้วย
2. มีการจัดโครงสร้างภายในกลุ่ม
3. มีการกำหนดบทบาท
4. มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน
5. มีบรรทัดฐานพฤติกรรม
6. มีผลประโยชน์และค่านิยมร่วมกัน
7. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
8. มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องและถาวร

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่ากลุ่มเป็นการรวมกันเป็นหมู่ ๆ เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

ประโยชน์ในการรวมกลุ่ม

ประโยชน์ของการรวมกลุ่มในชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. ผลผลิตของกลุ่ม มักจะสูงกว่าผลผลิตของบุคคลที่ทำงานตามลำพัง
2. กลุ่มตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าบุคคลทำงานตามลำพัง
3. สมาชิกภาพของกลุ่มทำให้เกิดความรัก ความเมตตา ความห่วงใยในสมาชิกคนอื่น ๆ ทำให้เกิดการสร้างความรับผิดชอบในตัวตน
4. สมาชิกของกลุ่มจะมีความรู้สึกเป็นมิตร และมีความผูกพันมากกว่าอยู่คนเดียว
5. กลุ่มเป็นแหล่งเสริมสร้างความสามารถ และทักษะในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หากมีการได้โต้ตอบถึงบุคคลหลาย ๆ คน กลุ่มยังมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น

6. กลุ่มช่วยเหลือกันที่ชนะอันหลากหลายเพื่อให้สมาชิกเห็นและเข้าใจปัญหา ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลได้ชัดเจน

7. กลุ่มสร้างโอกาสให้สมาชิกได้ทำความเข้าใจ เรียนรู้พฤติกรรมของเพื่อน สมาชิก รวมทั้งเป็นการช่วยให้สมาชิกได้ร่วมมือช่วยเหลือการดำเนินงานกลุ่ม

8. กลุ่มจะมีบทบาทเป็นศูนย์รวมความร่วมมือ ร่วมใจ และการสร้างสรรค์ ความรักความสามัคคีในหมู่คณะได้

9. การรวมกลุ่มจะเป็นพลังต่อรองทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

10. การรวมกลุ่มจะช่วยเผยแพร่ บริการ และมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนได้ เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การรวมกลุ่มก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ได้แก่ การสร้างความรักความสามัคคี การทำงานเป็นทีม การตัดสินใจร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ การมีนันทนาการร่วมกัน การสร้างผลิตภาพที่มีประสิทธิภาพ เสริมสร้างการพัฒนาชุมชน และสมชักรกลุ่ม ส่งผลการพัฒนาชุมชน และพัฒนาประเทศ ในที่สุด

องค์ประกอบของกลุ่ม

สัมพันธ์ เตะอะอริก และคณะ (2540 : 3 – 9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่ม สังคมในหมู่บ้านว่าประกอบด้วย 1) การมีอุดมการณ์ร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะ ชีคเหนี่ยวทิศทางของการรวมกลุ่ม 2) การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน 3) การมี ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยกระจายผลประโยชน์ให้ทั่วถึงและเป็นธรรม 4) คน ซึ่งแบ่งเป็น ผู้นำ สมาชิก และชาวบ้านทั่วไป 5) การบริหารจัดการ 6) กิจกรรม 7) งบประมาณได้ ดำเนินกิจกรรม

ส่วนประยูร อุดมเสียง (2540 : 3) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่มที่แตกต่าง ออกไปว่า องค์ประกอบของกลุ่มสังคมในหมู่บ้านประกอบด้วย 1) ผู้นำหรือ คณะกรรมการกลุ่ม 2) ผู้ตามหรือสมาชิกกลุ่ม 3) วัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของการ ดำเนินงาน 4) ระเบียบข้อบังคับ 5) สำนักงานหรือสถานที่ตั้ง 6) การดำเนินกิจกรรมหรือ ธุรกิจ 7) เจ้าหน้าที่ดำเนินงาน 8) การจดทะเบียนตามกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของกลุ่มมีหลายองค์ประกอบด้วยกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มแต่ละกลุ่มที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน

ประเภทของกลุ่ม

ไพบูลย์ เบ้าเงิน (2539 : 26) ได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มที่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการจากผู้มีอำนาจ มีกฎระเบียบรองรับ และกลุ่มอีกประเภทหนึ่ง คือ กลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นการรวมกลุ่มขึ้นเองตามธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งกลุ่มประเภทนี้มีความสำคัญมาก เพราะการเป็นสมาชิกกลุ่มประเภทนี้เป็นการตอบสนองต่อความต้องการของตนเองหลายอย่าง สามารถควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มให้คล้อยตามปทัสถานของกลุ่มได้ ทั้งนี้เพราะว่าผู้ใดฝ่าฝืนปทัสถานของกลุ่มจะต้องถูกสมาชิกคนอื่นตำหนิ สมาชิกจึงต้องแสดงพฤติกรรมหรือแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับปทัสถาน เพื่อความเข้าใจของตนเอง อันเกิดจากการได้รับการยอมรับจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

ส่วนเกรียงศักดิ์ ปัทมเรชา (2533 : 228) ได้แบ่งประเภทของกลุ่มไว้ 3 ประเภท คือ

1. กลุ่มท้องถิ่น สมาชิกอยู่ใกล้ชิดกัน ยึดถือทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และความคุ้นเคย สมาชิกบรรทัดฐานทางสังคมที่สอดคล้องกัน
2. กลุ่มเครือญาติ ยึดถือความสัมพันธ์ทางสายโลหิต
3. กลุ่มเพื่อน มีความสนิทสนมกัน มีความสนใจและความผูกพันกันแนบแน่น มีการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย

จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของกลุ่มจะแบ่งเป็นที่ประเภทย่อยขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินกิจกรรม

ความเหนียวแน่น ความสำเร็จ และความไม่สำเร็จของกลุ่ม

ณรงค์ เส็งประชา (2543 : 94) ได้กล่าวถึงเรื่องความเหนียวแน่น ความสำเร็จ และความไม่สำเร็จในการประกอบกิจกรรมของกลุ่มสังคมในหมู่บ้านไว้ดังนี้

1. ลักษณะของกลุ่มที่มีความเหนียวแน่น

- 1.1 กลุ่มสามารถช่วยให้ความต้องการของบุคคลบรรลุวัตถุประสงค์
 - 1.2 มีการยอมรับนับถือในหมู่สมาชิกกลุ่มด้วยกัน
 - 1.3 สมาชิกมีความสามารถ และสามารถช่วยงานและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มได้
 - 1.4 กลุ่มมีบรรยากาศของความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันกัน
 - 1.5 สมาชิกกลุ่มมีการประชุมพบปะสังสรรค์กันอยู่เป็นประจำ
 - 1.6 กลุ่มขนาดเล็กจะมีความเหนียวแน่นสูงกว่ากลุ่มขนาดใหญ่
 - 1.7 ความคล้ายคลึงกันบางประการของสมาชิก จะมีส่วนช่วยให้กลุ่มมีความเหนียวแน่นยิ่งขึ้น
 - 1.8 เหตุการณ์ภายนอกกลุ่มบางอย่าง ช่วยกระตุ้นให้กลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นขึ้น เช่น ประสบการณ์ จากการไปปฏิบัติงานของกลุ่มที่มีความเข้มแข็งกว่า
 - 1.9 ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ถ้าหากเกียรติยศชื่อเสียงของกลุ่มได้รับการยกย่องมากขึ้น
 - 1.10 ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้นถ้ากลุ่มได้รับการรุกรานหรือโจมตีจากกลุ่มอื่นหรือจากสิ่งแวดล้อม
2. ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ
 - 2.1 สมาชิกในกลุ่มมีความคิดริเริ่ม มีความต้องการและมีความสนใจร่วมกัน
 - 2.2 สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น
 - 2.3 สมาชิกในกลุ่มมีผลประโยชน์ร่วมกันมีความซื่อสัตย์และไว้วางใจต่อกัน
 - 2.4 ผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มมีความสามารถในการบริหาร เป็นผู้ประสานงานที่ดี รู้จักใช้หลักจิตวิทยาที่ดี สามารถสร้างศรัทธาแก่สมาชิกกลุ่มได้ ทำให้กิจกรรมกลุ่มประสบผลสำเร็จและอยู่ได้นาน
 - 2.5 ความสามัคคีของสมาชิกในกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มเป็นหัวใจเดียวกัน

2.6 การสืบทอดและการถ่ายทอดความรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลเข้าร่วมกลุ่มได้ด้วยความสนใจและร่วมกิจกรรมได้นาน

3. ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ

3.1 การจัดตั้งกลุ่มไม่ได้เกิดจากความคิดริเริ่ม ความสนใจ และความต้องการอันแท้จริงของสมาชิกกลุ่ม

3.2 ผู้นำกลุ่มและผู้บริหารกลุ่มไม่ได้รับความศรัทธา และความไว้วางใจจากสมาชิกกลุ่ม

3.3 ความไม่พร้อม ไม่เข้าใจในกิจกรรมของกลุ่มตลอดทั้งความไม่เสียสละ

3.4 กฎระเบียบของกลุ่มบางอย่าง จะเป็นข้อจำกัดในความคล่องตัวของกลุ่ม

ฉะนั้นกลุ่มจะมีความเหนียวแน่น ความสำเร็จหรือไม่สำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในกลุ่มเป็นสำคัญนั่นก็คือ ต้องมีความเข้าใจกัน ความสามัคคีกันทั้งสมาชิกกลุ่มและกรรมการบริหารกลุ่ม

หลังจากตั้งกลุ่มแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็เป็นการดำเนินการของกลุ่มซึ่งประกอบด้วย

1. การตั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยกระตุ้นให้กลุ่มได้ปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทำให้กลุ่มมีการตัดสินใจร่วมกันที่จะทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหนึ่ง ๆ

2. การสร้างข้อตกลงร่วมกันและกฎระเบียบของกลุ่ม โดยมีข้อตกลงว่าจะอยู่กันอย่างไร แต่ละคนจะทำหน้าที่อะไรใครเป็นผู้นำ มีกติกาอะไรบ้าง ที่จะทำให้การมาร่วมกันเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ภายในกลุ่ม

3. การบริหารจัดการกลุ่ม เมื่อได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มและกำหนดกฎระเบียบกติกาข้อตกลงของกลุ่มเรียบร้อยแล้ว ต้องมีการบริหารจัดการเพื่อให้กลุ่มมีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่กำหนดไว้ได้อย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

4. การวางแผนกิจกรรม เป็นการแสวงหาและระดมทรัพยากรด้านปัจจัยการผลิต (ที่ดิน แหล่งทุน วัสดุอุปกรณ์) การทำงานร่วมกัน การแบ่งงานกันทำ เป็นการวางแผน

รูปแบบภาระที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตด้วยการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานที่ดีที่สุดไว้ล่วงหน้า และเชื่อว่าจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

5. การพัฒนาผู้นำและสมาชิกให้มีจิตสำนึกร่วมกันในการทำงาน เมื่อเลือกตั้งกรรมการกลุ่มแล้ว ควรค้นให้พบว่า กรรมการแต่ละคนมีจุดเด่น จุดด้อยอะไรบ้าง สิ่งไหนรู้แล้วและสิ่งไหนยังไม่รู้ เพื่อจะได้นำมาจัดทำโครงการเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำให้เหมาะสมกับความต้องการของกรรมการกลุ่ม รวมทั้งพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้และจิตสำนึกในการเข้าร่วมรับผิดชอบกิจกรรมกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

6. การดำเนินกิจกรรมตามที่ตกลงร่วมกันเพื่อดำเนินงานตามเป้าหมายที่กลุ่มได้กำหนดไว้

7. การติดตามและประเมินผลโดยกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม เป็นการสรุปงานหลังจากนำเสนอสรุปบทเรียนของกลุ่มหรือประเมินผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และได้แก้ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ได้ทันท่วงที

ฉะนั้น การจัดตั้งกลุ่มในชุมชนนับว่ามีความสำคัญยิ่งในการที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กลุ่มต้องการ และส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ A.I.C.

A.I.C ย่อมาจาก Appreciation, Influence และ Control กระบวนการ A.I.C. เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านทั้งชายและหญิงให้ร่วมพัฒนาหมู่บ้านและยังมีศักยภาพที่ขยายผลได้ภายหลังจากดำเนินโครงการเสร็จสิ้นแล้ว

ความหมายของกระบวนการ A.I.C.

โสภณ สุวรรณ (2541 : 18) ได้ให้ความหมายของ A.I.C. เชิงปฏิบัติการว่า

A : appreciation หมายถึง การสร้างความเข้าใจระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

I : influence หมายถึง การสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

C : Control หมายถึง การสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

จึงสรุปความหมายของ เอไอซี ว่าเป็นกระบวนการที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านทุก หมู่เหล่า มีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนพัฒนาหมู่บ้านของตนเองอย่างแท้จริง

ส่วนรัตนะ บัวสนธิ (2543 : 18 – 19) ได้ให้ความหมายของ A.I.C. ในลักษณะ ที่คล้ายคลึงกันว่า

A : มาจาก appreciation หมายถึง รับรู้ เห็นคุณค่า เข้าใจ สนใจ และชื่นชม คือ ทำให้ทุกคนให้การยอมรับและชื่นชมคนอื่น โดยไม่รู้จักหรือแสดงการต่อต้านหรือ วิพากษ์วิจารณ์ในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพที่ว่า เห็น สถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่ง ทำให้ทุกคนได้โอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผลและความรู้สึกตลอดจนการแสดงออกใน ลักษณะต่าง ๆ ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกที่ดี มีความสุข ความอดทน และเกิดพลังร่วมขึ้น ในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกัน

I : มาจาก influence หมายถึง ปฏิสัมพันธ์การส่งผลกระทบ คือ การใช้ความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ ที่จะทำ ให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วม หรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มที่มาประชุมได้อย่างดีที่สุด ในขั้นนี้ ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่าวิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ ร่วม หรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง เมื่อทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้ว จะทำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะและพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่ทางกลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่ กลุ่มต้องการ

C : มาจาก Control หมายถึง การจัดการ การควบคุม คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” หรือแผนดำเนินงาน อย่างละเอียดว่าทำอะไร มี หลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครให้ความ ร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใด จะมีรายได้จากการ ดำเนินการดังกล่าวหรือไม่

ส่วนวิศาล ศรีมหาวโร (2543 : 75) ได้สรุปความหมายของ A.I.C. ว่าเป็น กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่มี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นซาบซึ้งค่า

(Appreciation) ชั้นปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลระหว่างกัน (Influence) และชั้นการควบคุมไปสู่การกระทำ (Control)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า A.I.C. เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องสร้างความเข้าใจในงานหรือความซาบซึ้งในคุณค่าของงาน สร้างความตกลงร่วมกันในการทำงาน และวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันในกลุ่ม

ปรัชญาของ A.I.C.

รัทเธอร์ฟอร์ด วังมวง (2541 : 104) ได้กล่าวถึงปรัชญาของ A.I.C. ไว้ดังนี้

1. บุคคล กลุ่มบุคคลในชุมชน องค์กร และสังคมมีพลังงานและพลังปัญญาในการที่จะเอาชนะปัญหาอุปสรรคและสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีกว่า
2. พลังงานยังอยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งอาจถูกใช้ในเชิงลบ กลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอาโรคเอาเปรียบและมุ่งเอาชนะ หรือเป็นพลังในเชิงบวกเป็นพลังงานความรัก
3. การพัฒนาจำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังงานให้เป็นพลังสร้างสรรค์

เทคนิคและวิธีการของ A.I.C.

เทคนิคและวิธีการในการระดมความคิด ตามกระบวนการ A.I.C. แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้** คือ การทำให้ทุกคนให้การยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรังหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ ในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันโดยการเขียน โดยการพูด ซึ่งประกอบด้วย 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ การวิเคราะห์สถานการณ์ และการให้ทุกคนแสดงออกถึงความคิดเห็นและกำหนดอนาคตของงานหรือกิจกรรมที่จะทำโดยต้องการให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาไปในทางใด ซึ่งทำให้ทุกคนมองไกล มองกว้างและสร้างสรรค์
2. **ขั้นตอนการกำหนดวิธีการหรือยุทธศาสตร์** ที่จะทำให้บรรลุ “วิสัยทัศน์ร่วม” ซึ่งมาจากการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มากำหนดวิธีการซึ่งมีขั้นตอนย่อย ๆ คือ

2.1 ทุกคนมีโอกาสแสดงวิสัยทัศน์ร่วมอย่างทัดเทียมกัน

2.2 นำวิธีการที่ทุกคนเสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกแยะและกลุ่ม เห็นพ้องกันว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จที่กลุ่มต้องการ

2.3 ในการพิจารณาเลือก “วิธีการสำคัญ” สมาชิกกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกัน และกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วย

3. ขั้นตอนการสร้างแนวปฏิบัติ คือ การนำเอา “วิธีการที่กำหนด” ตามขั้นที่ 2 หรือนำเอา “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดว่าทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือจะใช้งบประมาณเท่าใดจากแหล่งใด ซึ่งมีขั้นตอนย่อยดังนี้

3.1 สมาชิกทุกคนจะร่วมกันกำหนดความรับผิดชอบ

3.2 จะเป็นผู้กำหนด “ข้อผูกพัน” ให้ตนเองเพื่อควบคุมให้นำไปสู่อุดมการณ์ หรือบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าเทคนิค A.I.C. เป็นกระบวนการพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ของคน โดยให้กลุ่มคนมาร่วมกัน ในการระดมความคิดในการกำหนด ยุทธศาสตร์ และกำหนดแผนปฏิบัติการในการพัฒนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรน ช่วยเกิด (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณภาพของน้ำแม่น้ำตาปี และบึง ขุนทะเล ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบคุณภาพน้ำจากบึงขุนทะเล และน้ำในแม่น้ำ ตาปี โดยภาพรวมแล้วระหว่างสถานีเก็บที่เป็นน้ำจืด และคูจากปากคลองที่เชื่อมบึงกับ แม่น้ำเข้าด้วยกัน น้ำบึงขุนทะเลที่จะลงไปสู่มแม่น้ำตาปีจะมีมลภาวะสูงกว่า แต่ถ้าคูราย สถานีเก็บก็จะพบว่าน้ำจากคลองบางแหล่งที่ลงสู่อบึงขุนทะเลนั้นเป็นน้ำคุณภาพคืออยู่ แต่ น้ำที่ผ่านโรงงานและชุมชนชอยขุนทะเลจะมีมลภาวะสูงมาก ส่วนในแม่น้ำตาปีนั้น สถานีที่น้ำทะเลหนุนขึ้นถึง ก็จะมีสารละลายอยู่มากเป็นปกติของน้ำทะเล

ธรรมจรรย์ ตูลยธำรง (2546 : 148 – 152) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาเทศบาลภายในเขตอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการ จัดการสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการชุมชนของเทศบาล ภายในเขตอำเภอบางปะอิน

โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.06 เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมด้าน การตัดสินใจมีมากที่สุด ส่วนสภาพปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมพบว่า มีปัญหาในเรื่องการเข้าร่วมประชุม โดยคณะกรรมการชุมชนบางส่วนจะไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง และประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดการให้ความร่วมมือ และความพร้อมเพียงในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

บุษบง พุฒพรหม (2545 : 63 – 64) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับมาก เมื่อศึกษาเป็นรายด้าน โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์น้ำ โดยภาพรวมพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ในกิจกรรมการสร้างบ่อน้ำตื้น การขุดลอกแหล่งน้ำ การทำเหมืองฝาย การกำจัดน้ำเสีย และมีส่วนร่วมในระดับมาก ในกิจกรรมการต่อประปาเข้าหมู่บ้าน การทำทางระบายน้ำ และการสร้างบ่อบาดาล

วิฑูรย์ เวชประสิทธิ์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีอำเภอ นครศรีธรรมราช ผลการวิจัยได้พบปัญหาที่ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของอำเภอ นครศรีธรรมราชเสื่อมโทรมมีสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. ปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม สาเหตุมาจากการเข้าครอบครองเพื่อเปิดป่าเป็นนาุ้ง การปล่อยน้ำเสียและดินเลนจากนาุ้งลงไปในพื้นที่ป่าชายเลน การลักลอบตัดไม้ การใช้พื้นที่ป่าชายเลนในการก่อสร้างต่าง ๆ และการตั้งถิ่นฐานของประชาชน
2. ปัญหาการใช้เครื่องมือประมง มีการใช้เครื่องมือประมงที่ไม่เหมาะสม เช่น เรืออวนรุน อวนลาก มากเกินไป การใช้เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำในอ่าวหนาแน่นเกินไป รวมทั้งการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย เช่น การใช้สารเคมีเบื่อปลา
3. ปัญหามลพิษทางน้ำในอ่าว เกิดจากหลายสาเหตุ คือ น้ำเน่าเสียจากตัวเมืองใหญ่ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช เมืองปากพนัง น้ำทิ้งและดินเลนจากนาุ้ง น้ำทิ้งจากโรงงานบางประเภท รวมทั้งน้ำเสียที่เกิดจากชุมชนหมู่บ้านที่อยู่รอบอ่าว

4. ชายฝั่งและชายหาดของอ่าวถูกทำลาย ชายหาดของแหลมตะลุมพุก ถูกขุดทรายไปใช้ทำประโยชน์ ส่วนชายฝั่งของอ่าวถูกคลื่นลม และคลื่นจากเรือประมงทำลายตลิ่งเสียหาย เพราะไม่มีป่าชายเลนช่วยกำบังไว้

5. ปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น มีขยะมูลฝอย และกากของเสียมาก ไม่มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง ยังมีการสร้างห้องสุขาไว้ริมแม่น้ำลำคลอง ทำให้คุณภาพน้ำปนเปื้อน รวมทั้งปัญหาแมลงและสัตว์นำโรคต่าง ๆ

ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูอ่าวนครศรีธรรมราชประชาชนต้องมีบทบาทดังนี้

1. จะต้องอนุรักษ์ป่าชายเลนของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแหลมตะลุมพุก และป่าเลนเกาะไชย ไว้ไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มเติมอีก รวมทั้งต้องบำรุงรักษาป่าชายเลนที่เหลืออยู่ให้คงสภาพที่สมบูรณ์

2. เปลี่ยนวิธีการทำประมงที่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น เรืออวนรุน อวนลาก เป็นเครื่องมืออย่างอื่น เช่น อวนลอยแทน และจะต้องลดเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย คือ ถูยักษ์ ขอบปิก โพงพาง ให้น้อยลง หรือยกเลิกให้หมดไป

3. ป้องกันปัญหามลพิษทางน้ำในอ่าวนครศรีธรรมราชโดยการจัดทำระบบชลประทานน้ำเค็มในการเลี้ยงกุ้ง การสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของตัวเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองปากพนังไม่ให้น้ำเสียไหลลงสู่อ่าว

4. ควบคุมไม่ให้มีการขุดทรายชายหาด แหลมตะลุมพุกโดยเด็ดขาด ให้ประชาชนทุกหมู่บ้านและผู้เลี้ยงกุ้งที่คิดริมฝั่งปลูกป่าชายเลนตามหลักวิชาการ คือ ปลูกให้มีความหนา 25 เมตร จากริมฝั่งคลอง และ 75 – 100 เมตร จากริมฝั่งทะเล

5. การจัดระบบสุขาภิบาลบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะไม่ให้ประชาชนสร้างห้องสุขาไว้ริมแม่น้ำลำคลอง จัดระบบกำจัดขยะมูลฝอยตามหลักสุขาภิบาล

6. ประชาชนควรรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อดำเนินการอนุรักษ์อ่าวนครศรีธรรมราชอย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดไป

พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์. (2545 : บทคัดย่อ). ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ ชุมชน : กรณีศึกษาอุทยานมัจฉา บ้านทานตะวัน ตำบลเก็ง อำเภอเมือง จังหวัด

มหาสารคาม มีการศึกษาหลายด้านด้วยกัน สำหรับด้านการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน พบว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสามารถของผู้นำที่พยายามหาแนวทางการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กรชุมชน ทั้งการศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยนเวทีเรียนรู้ แต่เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีการศึกษาค่ำและสนใจเฉพาะเรื่องทำมาหากินจึงมองไม่เห็นความสำคัญ มีเพียงผู้นำชุมชนที่มีโอกาสได้รับความรู้เสริมตามสถานที่ต่าง ๆ การเรียนรู้ทั้งหมดจึงกระจุกตัวอยู่เฉพาะผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว คณะกรรมการและสมาชิกชาวบ้าน เป็นเพียงผู้รับทราบข้อมูลที่ผู้นำชุมชนถ่ายทอดให้เท่านั้น ผลการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมอีกว่า การเรียนรู้ทั้งการศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยนเวทีเรียนรู้แม้จะมีบ่อยครั้งก็ตาม แต่ความรู้ทั้งหมดขาดการสรุปบทเรียนและติดตามประเมินผลเพื่อนำมาปรับใช้ ความรู้ส่วนใหญ่ที่นำมาใช้เป็นเพียงประสบการณ์เดิมของคณะกรรมการและสมาชิก

เพ็ญพราว พิมพ์สอน (2541 : 47) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า คณะกรรมการที่มีความมั่นใจ มีความสามารถ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ได้รับคำแนะนำ สนับสนุนจากเจ้าหน้าที่และได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกและได้รับการฝึกอบรม ปัจจัยนี้จะส่งผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตให้ประสบผลสำเร็จได้ดีกว่า

กิติพร ศรีวงศ์ชัย (2542 : 42 – 43) ได้ศึกษาองค์ประกอบในการดำรงอยู่ของกลุ่มธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ในการจัดตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนที่สามารถทำให้กลุ่มขนาดย่อมดำรงอยู่ได้นั้นมีองค์ประกอบดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการพัฒนากลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มเกิดขึ้นมาจากปัญหาและความต้องการของสมาชิกกลุ่มไม่ใช่เป็นการจัดตั้งจากนโยบาย และความต้องการขององค์กรภายนอก กลุ่มนี้มีการดำเนินงานในลักษณะกลุ่มมาโดยตลอด กลุ่มมีความสามารถในการปรับตัวและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการตัดสินใจอย่างอิสระของกลุ่ม

2. องค์กรประกอบในการบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มมีการจัดองค์กร มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ผู้นำกลุ่มมีความเป็นประชาธิปไตย สมาชิกและคณะกรรมการมีส่วนร่วมในการทำงานทุก ๆ ขั้นตอน

3. องค์กรประกอบในด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงอยู่ของกลุ่ม เพราะกลุ่มมีความสัมพันธ์และสามารถประสานทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน และขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมภายนอกก็ต้องการผลประโยชน์ตอบแทนจากกลุ่ม

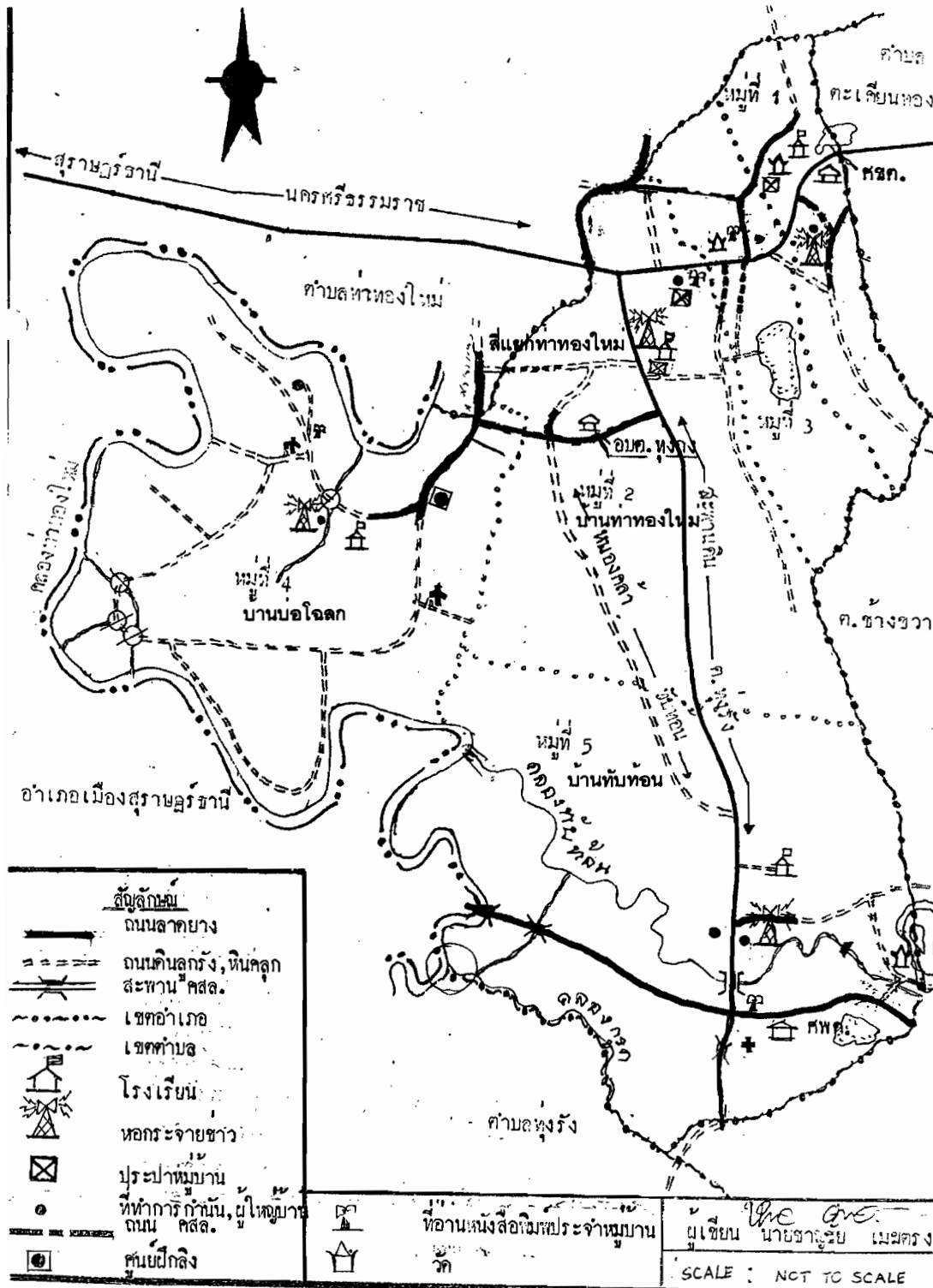
4. องค์กรประกอบในด้านสวัสดิการภายในกลุ่ม กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะมีการจัดสวัสดิการภายในกลุ่มให้กับสมาชิก เพื่อสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการช่วยเหลือให้คำปรึกษาด้านความคิด ด้านการมีงานทำ การมีรายได้ การส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน

5. องค์กรประกอบด้านการบริหารจัดการตลาดและทุน กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะมีการบริหารจัดการด้านการตลาด และปริมาณการผลิต การกำหนดราคา และการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด นอกจากการบริหารจัดการด้านการตลาดแล้ว กลุ่มสามารถระดมทุนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน กลุ่มสามารถบริหารจัดการให้มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอ ที่จะใช้จ่ายในการผลิตและกองทุนกลุ่มเพิ่มขึ้น

กมล คงสัจย์ (2541 : 94 – 95) ศึกษากลุ่มอาชีพกับการพัฒนาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มอาชีพผ่านวม บ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านทางด้านสังคม ทำให้หมู่บ้านมีกลุ่มพลังประชาชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การทำความสะอาด และการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน การจัดงานประเพณี การเข้าร่วมในพิธีกรรมสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน การเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา การช่วยเหลืองานโรงเรียน และการช่วยเหลือในงานอาชีพของเพื่อนบ้าน การมีบทบาทในการพัฒนาสังคมของสมาชิกกลุ่มเป็นไปโดยความสมัครใจ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาลักษณะการศึกษาคณาจารย์
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรน้ำ
และการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ

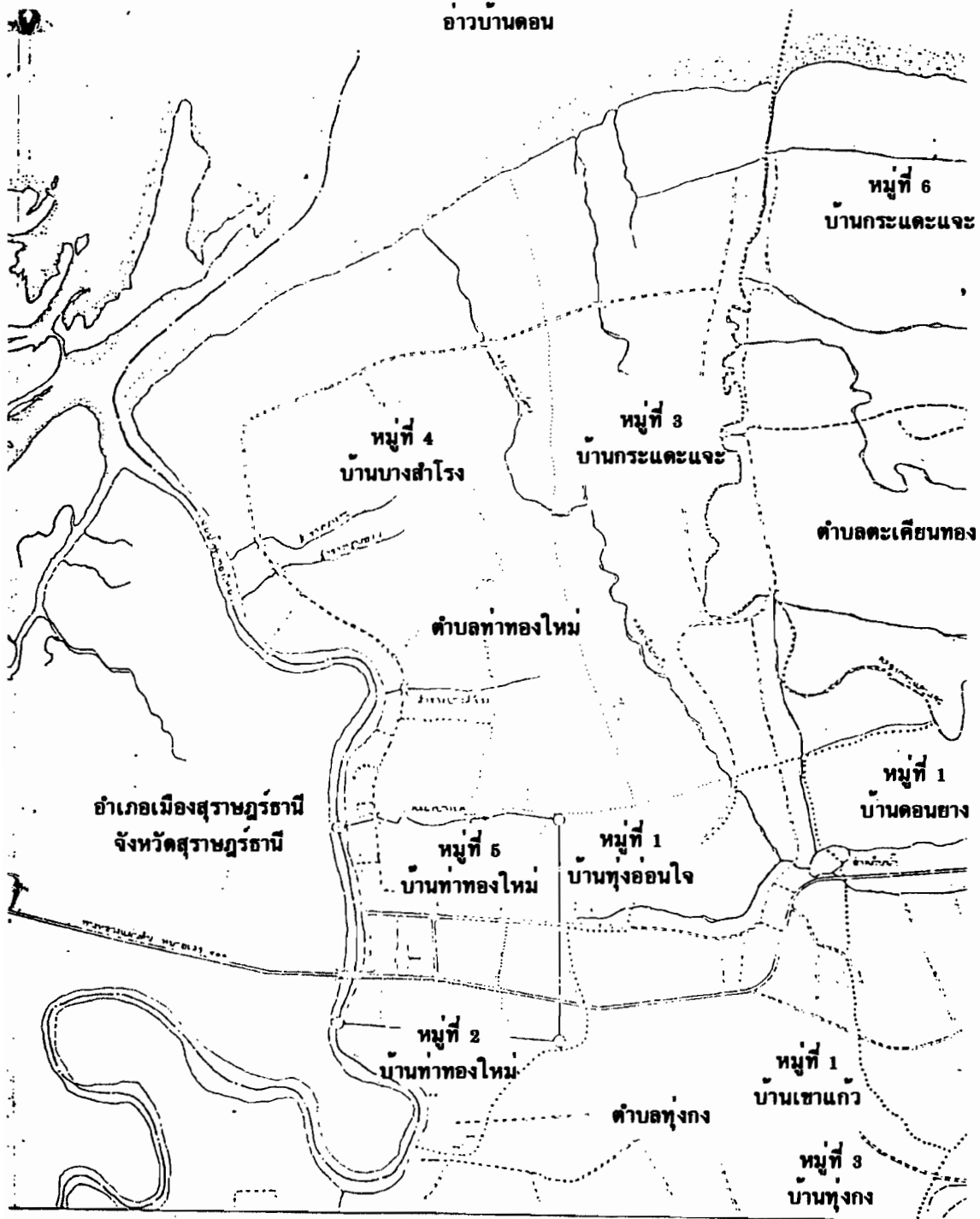
แผนที่ตำบลทุ่งกง

- สัญลักษณ์**
- ถนนลาดยาง
 - ถนนดินกรัง, หินคลุก
 - สะพาน ไม้คสล.
 - เขตอำเภอ
 - เขตตำบล
 - โรงเรียน
 - หอกระจายข่าว
 - ปรุระปาหมันบาน
 - ที่ทำการ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน
 - ถนน คสล.
 - ศูนย์ฝึกยิง

	หอานหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	<i>The One</i>
	วัด	ผู้เขียน นายชาญชัย เมฆตรง
SCALE : NOT TO SCALE		

แผนที่ตำบลท่าทองใหม่

บทที่ 3

ชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง

การศึกษาเรื่องใดก็ตามให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของเรื่องนั้นให้ดีเสียก่อน การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็เช่นกัน จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อน เกี่ยวกับบริบทชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง ใน 3 ประเด็น คือ ด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชีววัฒนธรรม ของพื้นที่ที่ลำน้ำท่าทองไหลผ่าน ฝั่งอำเภอกาญจนดิษฐ์ ได้แก่ และตำบลทุ่งกง และตำบลท่าทองใหม่ ดังต่อไปนี้

ตำบลทุ่งกง

ตำบลทุ่งกง เป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกาญจนดิษฐ์ มีพื้นที่ประมาณ 30.20 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าทองใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับตำบลทุ่งรัง ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลตะเคียนทองและตำบลช้างขวา ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งเขตการปกครองเป็น 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเขาแก้ว หมู่ที่ 2 บ้านคอนรัก หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งกง หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโลก และหมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน

สภาพทางภูมิศาสตร์

ตำบลนี้พื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบสูงสลับภูเขา ส่วนทางทิศเหนือและทิศใต้เป็นที่ราบสลับภูเขา มีภูเขาเตี้ย ๆ ตรงกลางเป็นที่ราบลุ่ม มีราษฎรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ถัดมาทางทิศตะวันตกพื้นที่ค่อนข้างต่ำมีคลองทับท้อนเป็นแนวเขตตั้งแต่หมู่ที่ 5 บ้านทับท้อนติดต่อกับตำบลช้างขวาและตำบลทุ่งรัง ถึงหมู่ที่ 4 บ้านบ่อโลก ซึ่งติดกับคลองท่าทองใหม่ บริเวณนี้สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ในตำบลนี้จึงมีการปลูกพืชหลายอย่างด้วยกัน ที่ปลูกกันมากก็มีปาล์ม และยางพารา นอกจากนั้นก็จะจะเป็นมะพร้าว ถั่วฝักยาว อ้อย ผักสวนครัว ราษฎรในหมู่ที่ 4

และหมู่ที่ 5 ที่มีพื้นที่ติดลำคลองจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงปลา จะขุดบ่อดินเลี้ยงปลาหมอ และเลี้ยงปลาในกระชังในคลองท่าทอง นอกจากนี้ในบริเวณนี้มีการเลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เลี้ยงจระเข้ อีกด้วย

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเมืองร้อนแบ่งเป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม – มิถุนายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 2,000 มิลลิเมตร/ปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 30 องศาเซลเซียส

จะเห็นได้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนริมคลองท่าทองในตำบลทุ่งกง มีความอุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ทำสวนบ่าลัม สวนยางพารา สวนผลไม้ และพืชผักต่าง ๆ เนื่องจากดินดี นอกจากนี้มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เลี้ยงจระเข้ เป็นต้น การจับสัตว์น้ำในลำคลองท่าทองเป็นอาชีพรองเนื่องจากปัจจุบันสัตว์น้ำมีน้อยลง หาได้ยากกว่าในอดีต

ประวัติศาสตร์

ในที่นี้จะศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนริมคลองท่าทอง หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโหลก และหมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน

ประวัติของหมู่บ้านบ่อโหลกนั้น ชาวบ้านเล่าว่าที่เรียกเช่นนี้มีเหตุผล 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกที่เรียกบ่อโหลก เพราะแต่ก่อนมีบ่อน้ำใหญ่ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่ใกล้ลำคลอง เป็นน้ำจืด ชาวบ้านใช้น้ำในบ่อนี้ไปดื่มกันทุกถิ่น คำว่าบ่อ มาจากบ่อน้ำโหลก มาจากรูปลักษณะของพื้นที่

อีกประเด็นหนึ่งที่เรียกว่าบ่อโหลกเพราะบริเวณนี้พื้นที่ต่ำ มีคลองล้อมรอบ ลักษณะคล้ายห้วงทะเลของคน มีทางออกทางเดียว ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ่อโหลก และเพี้ยนเป็นบ่อโหลกในภายหลัง

ส่วนประวัติหมู่บ้านทับท้อนนั้น ชาวบ้านต่างก็เล่าให้ฟังลักษณะที่คล้าย ๆ กันว่า เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีชาวจีนได้มาตั้งทัพอยู่ที่ปากคลองทับท้อนปัจจุบัน เมื่อสงครามสงบลง ชาวจีนบางส่วนได้ยกทัพกลับไป บางส่วนก็คงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี้ เพราะมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และเป็นที่ยากลำบากเกินไปแล้ว ชาวจีนชอบทำมาค้าขาย ชาวจีนเหล่านี้ได้ประกอบอาชีพตัดไม้ซุงขาย โดยตัดออกเป็นท่อน ๆ แล้วมัด

รวมกัน ล่องไปตามลำน้ำส่งไปขายที่โรงงาน คำว่าท่อน ค่อมมาเพี้ยนเป็น ท้อน คำว่า ทับ มาจากกองทัพที่ชาวจีนยกมาอยู่ที่นี้ จึงเป็นที่มาของชื่อ ทับท้อน ในปัจจุบัน แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้ตั้งชื่อนี้

ชาวบ้านเชื่อว่า หมู่บ้านนี้ตั้งมานานไม่น้อยกว่า 200 ปี ประชากรส่วนใหญ่เป็น คนพื้นที่เดิม ที่อพยพมาจากพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่บ้าง อาชีพเดิมของคนแถบนี้ทำนา และจับสัตว์น้ำ ปัจจุบันที่นาหมดไปเนื่องจากทำนาไม่ได้เพราะไม่มีน้ำฝนไม่ตกตามฤดูกาล ประกอบกับการทำถนนในหมู่บ้านทำให้กั้นน้ำ จึงไม่มีน้ำทำนา กลายเป็นนาไร่ นายทุนจึงได้กว้านซื้อที่นาทำบ้านจัดสรร ทำนาถุ้ง และปลูกปาล์ม เจ้าของนาที่ไม่ได้ขายให้นายทุนก็ต้องเปลี่ยนที่นามาปลูกปาล์ม และปลูกยางพาราแทนเช่นกัน ขณะเดียวกันชาวบ้านที่มีอาชีพจับสัตว์น้ำในคลองท่าทองด้วยการตกถุ้ง จับปลา เป็นอาชีพหลักบ้าง อาชีพรองบ้าง ได้กล่าวว่า ปัจจุบันสัตว์น้ำลดน้อยลงเนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น และปลาตายเป็นจำนวนมากด้วยมีสาเหตุมาจากการปล่อยน้ำจากโรงงาน ทำให้การทำกินลำบากกว่าแต่ก่อน

ชีวิตวัฒนธรรม

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ริมลำน้ำท่าทองได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก นายสุริยะ น้อยเมือง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 เล่าให้ฟังว่า คนในหมู่บ้านนี้เมื่อประมาณ 50 ปีมานี้ มีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 30 ครัวเรือน แล้วค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นเมื่อมีการแต่งงานแล้วขยายครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นคนบริเวณใกล้เคียงอพยพมา ประกอบอาชีพทำนา ปลูกมะพร้าว ทำไม้ซุงซึ่งต้องใช้ช่างลาก และล่องแพตามลำน้ำไปที่อำเภอเมือง การรักษาผู้เจ็บป่วยก็ใช้ยาหม้อ การพัฒนาหมู่บ้านก็ช่วยกันทำไม่ต้องจ้างแรงงาน การทำนาใช้วิธีขอแรง ความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน อยู่ดีมีสุข ค่าใช้จ่ายน้อย

ปัจจุบัน ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไปสะดวกสบายกว่าเดิมมาก มีถนนหนทาง การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้า มีประปา มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาก แต่ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น การประกอบอาชีพเฉพาะภายในหมู่บ้านจะไม่เพียงพอ จึงต้องออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ เป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง รับราชการบ้าง

และงานอื่น ๆ ตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน เพื่อการยังชีพที่จะให้รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ผู้สูงอายุจะอยู่กับบ้าน ประกอบอาชีพทำสวน จับปลา ไล่ ๆ บ้าน เพื่อแก้เหงา และเป็นการออกกำลังกายในแต่ละวัน

สำหรับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวบ้านในตำบลทุ่งกงและตามริมฝั่งคลองท่าทอง ยังมีประเพณีชักพระทอดผ้าป่า ประเพณีสงกรานต์ (วันจับปี๊บเดือน) รคน้ำคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิม ที่ยังคงรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าชีวิตวัฒนธรรมของชาวบ้านตำบลทุ่งกงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก มีผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนไป ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็เปลี่ยนไปตามสถานการณ์

ตำบลท่าทองใหม่

ตำบลท่าทองใหม่ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอกาญจนดิษฐ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอ อยู่ติดกับเทศบาลตำบลท่าทองใหม่ ห่างจากเทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานี ประมาณ 6 กิโลเมตร ตามเส้นทางคมนาคม อาณาเขตติดต่อของตำบลนี้คือ ทิศเหนือจดอำเภอไชย ทิศใต้ติดต่อกับตำบลทุ่งกง ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลตะเคียนทอง และทิศตะวันตกจดคลองท่าทองใหม่ ตำบลนี้มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 25.40 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 5 หมู่บ้าน อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านกะแคะแจะ และหมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง และอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่บางส่วน จำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งอ่อนใจ และหมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ สำหรับหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บางส่วน และหมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลท่าทองใหม่

สภาพทางภูมิศาสตร์

พื้นที่ตำบลท่าทองใหม่ มากกว่าร้อยละ 70 เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล มีคลองท่าทองใหม่ไหลผ่านพื้นที่ตอนกลาง อยู่ก่อนไปทางทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ที่มีสภาพราบเรียบอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีคูคลองหลายสายกระจายอยู่ทั่วไป คูคลองเหล่านี้มีทั้งที่เกิดขึ้นเองและสร้างขึ้น คลองที่สำคัญ ได้แก่ คลองกระแคะแจะ คลอง

ฉิมห้วง และคลองท่าทองใหม่ แหล่งน้ำสำคัญในการอุปโภคบริโภคของประชาชนที่อยู่ในตำบลท่าทองใหม่ ได้แก่ น้ำจากบ่อน้ำตื้น บ่อบาดาล และน้ำประปาส่วนภูมิภาค บ่อน้ำตื้นมีทั้งบ่อน้ำตื้นสาธารณะและบ่อน้ำตื้นของเอกชน แต่ส่วนใหญ่เป็นของเอกชน พื้นที่การเกษตรในตำบลท่าทองใหม่มีทั้งหมด 7,878 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนาอู้งมากที่สุดถึง 5,389 ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่นา 1,165 ไร่ มีป่าชายเลนบริเวณบ้านแหลมพ่วงที่ควรแก่การอนุรักษ์

ลักษณะดินโดยทั่วไปมีสภาพเป็นพื้นดินงอกไปสู่ทะเล พื้นที่ส่วนมากเป็นดินเหนียวถึง 90% ส่วนอีก 10% เป็นสภาพดินทราย สำหรับชั้นดินที่สึกลงไปจากการเจาะบาดาลแล้วเป็นดินเหนียวประมาณ 40 เมตร และเมื่อถึงระดับ 40 เมตร ลึกลงไปจะเป็นชั้นทรายและกรวดตามลำดับ เฉพาะส่วนที่เป็นดินเหนียวใช้ปลูกข้าวได้ แต่เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงเป็นอุตสาหกรรม พื้นที่นาที่ว่างเป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์บางส่วน แต่ส่วนใหญ่จะใช้ทำนาอู้ง (นายคู้ โชโค่น : ผู้ให้สัมภาษณ์) สำหรับพื้นที่ที่เหลือสำหรับปลูกบ้านพักอาศัย

จะเห็นได้ว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลท่าทองใหม่นั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ใช้ทำนาอู้งมากที่สุด พื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ ได้แก่ พื้นที่ป่าชายเลน ประชาชนในตำบลนี้ส่วนใหญ่จะใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นเพื่อการบริโภคและอุปโภค

ประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางโบราณคดีได้กล่าวถึงการตั้งเมืองกาญจนดิษฐ์ ซึ่งได้ย้ายหลายครั้ง คำว่ากาญจนดิษฐ์ ปัจจุบัน เดิมชื่อว่า กาญจนดิฐ ซึ่งแปลว่า ท่าทอง ซึ่งเป็นชื่อเมืองเดิม ก่อนนี้ตั้งอยู่ที่บ้านท่อน อูร์ริมฝั่งขวาของแม่น้ำท่าทอง (ท่าทองอุทัย) ตำบลท่าทอง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ท่าทองออก ตั้งอยู่ที่นี้ไม่นานก็ได้ย้ายเมืองไปตั้งใหม่ที่ฝั่งซ้ายริมคลองท่าเพชร (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบางกุ้ง อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี) เมื่อราว พ.ศ. 2336 คลองท่าเพชรซึ่งตรงกับสมัยของรัชกาลที่ 2 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นคลองท่าทองใหม่ ตามนามเมืองซึ่งคนทั่วไปนิยมเรียกว่าเมืองท่าทองใหม่ มีวัดสำคัญอยู่คนละฟากคลอง คือ วัดท่าไทรอยู่ฝั่งขวา วัดท่าทองใหม่อยู่ฝั่งซ้าย วัดท่าทองใหม่สมัยนั้นเป็นวัดประจำ

เมืองที่มีความเจริญมาก ปัจจุบันชาวบ้านยังคงเรียกท่าทองเก่า ท่าทองใหม่ซึ่งบ่งบอกถึงประวัติของเมือง

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าที่เรียกชื่อท่าทองเพราะในอดีตได้มีคนพบกระทะทองใบหนึ่งอยู่ริมฝั่งเมื่อมีคนเห็น กระทะใบนั้นก็ไหลลงสู่ลำคลอง และคนจะเห็นกระทะใบดังกล่าวในวันขึ้นหรือแรม 15 ค่ำเท่านั้น จึงได้เรียกชื่อบริเวณนี้ว่า ท่าทอง ซึ่งหมายถึงท่าทองออกหรือท่าทองอุแท ต่อมาเมื่อมีชื่อเมืองท่าทองเกิดขึ้นอีก จึงเรียกว่า ท่าทองใหม่ เพื่อไม่ให้ซ้ำกับท่าทองเดิม แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นคนตั้งชื่อ

ชาวบ้านที่อยู่ที่นี่เป็นคนถิ่นเดิมประมาณ 10 ครอบครัว และมาจากที่อื่นหลายที่ด้วยกัน มีทั้งคนไทย คนจีน และคนอิสลาม ย้ายมาจากจังหวัดสงขลาบ้าง จังหวัดทางภาคกลางบ้าง เดิมย้ายมาไม่กี่ครอบครัว แต่เนื่องจากการทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ จึงได้ชวนกันมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และมาสร้างครอบครัวใหม่บ้าง

จะเห็นได้ว่า ตำบลท่าทองใหม่ก็เป็นแหล่งสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์เมืองหนึ่งด้วยเช่นกัน ซึ่งก่อตั้งมาไม่น้อยกว่า 200 ปี บริเวณนี้มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้คนในพื้นที่อื่น ๆ ได้อพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ที่สมบูรณ์กว่า ชาวบ้านในตำบลท่าทองใหม่จึงมีหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน และอิสลาม ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ

ชีวิตวัฒนธรรม

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตำบลท่าทองใหม่ในส่วนของยุริมน้ำคลองท่าทองจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างเป็นอาชีพหลัก ที่ประกอบอาชีพรับจ้างมีถึง 70% ของจำนวนครอบครัวทั้งหมด ที่ประกอบอาชีพประมง ค้าขาย รับราชการมีเพียง 30% เท่านั้น ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา ความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีความอุดมสมบูรณ์ มีการทำนาข้าว การทำประมงน้ำตื้น ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2528 - 2530 ได้มีบริษัทเจริญโภคภัณฑ์เข้ามาลงทุนซื้อที่ทำนาทุ่ง ทำให้ชาวบ้านที่รู้ทำไม่ถึงการณ์ได้ขายที่ดินให้นายทุน ทำให้บริเวณนี้ได้รับความเดือดร้อน นาข้าวที่มีอยู่บ้างก็ทำไม่ได้เพราะน้ำเค็มเข้าถึงและในที่สุดการทำนาก็ต้องยกเลิกไป นาข้าวกลายเป็นนาทุ่ง ชาวบ้านจึงต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ในตำบลท่าทองใหม่มี

โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นหลายแห่ง ส่วนดี คือ ชาวบ้านมีงานทำเพิ่มขึ้น แต่ถนนหนทางชำรุดเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการสร้างถนนไม่สามารถรับน้ำหนักรถบรรทุกได้ ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ การเดินทางจึงไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควร

ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีนั้น ชาวบ้านในตำบลท่าทองใหม่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา ภายในตำบลมีวัด 1 แห่ง คือ วัดท่าไทร ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 มัสยิด 4 แห่ง คือ มัสยิดขามเฒ่า ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 มัสยิดนุรุลอิสลาม ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 ส่วนมัสยิดอัสซอริชชุนนะ และมัสยิดเขาสารุดคีนะฮ์ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5 ซึ่งอยู่ห่างไกลจากลำน้ำท่าทอง ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ก็ไปทำบุญที่วัดในวันพระและวันแปดค่ำ และร่วมทำบุญต่าง ๆ ตามที่ทางวัดจัดในวันสำคัญต่าง ๆ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ทอดกฐิน และกิจกรรมอื่น ๆ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ก็ปฏิบัติตามศาสนกิจในชุมชน ได้แก่ การประกอบพิธีละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต และการประกอบพิธีฮัจญ์

จะเห็นได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านริมน้ำท่าทองนั้น เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ขณะนี้ได้ละทิ้งทุ่งน่านับหมื่นไร่ ไปสู่สภาพสังคมอุตสาหกรรม สังคมเดิมบางส่วนที่มีอาชีพประมง โดยการออกทะเลเพื่อหาเลี้ยงชีพ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงกุ้ง และทำประมงเพื่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมเดิมใช้ลำน้ำเป็นหลักในการเดินทาง ปัจจุบันใช้ทางบกเป็นทางสัญจร เพื่อให้มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิม

บทที่ 4

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง

ลำน้ำท่าทอง หรือแม่น้ำท่าทอง หรือที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกคลองท่าทองใหม่ หรือเรียกว่า คลองท่าเพชรในอดีตนั้น เกิดจากสามคลองเล็ก ๆ มารวมกัน คือ คลองกรูด ตำบลทุ่งกง คลองบางตุ้ และคลองบางคว้น ตำบลทุ่งรัง อำเภอกาญจนดิษฐ์ ไหลมารวมกันที่บ้านทับท้อน ตำบลทุ่งกง ชาวบ้านเรียกบริเวณที่คลองทั้งสามมารวมกันว่า ปากสามรุ ชื่อลำน้ำท่าทอง หรือคลองท่าทองใหม่ จึงเริ่มเรียกจากบริเวณปากสามรุจนถึงปากแม่น้ำท่าทองใหม่ ถัดจากปากสามรุลงมา มีลำคลองเล็ก ๆ เรียกว่าคลองทับท้อน ไหลมารวมกับคลองท่าทอง แล้วไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน ที่หมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์

ลำน้ำท่าทองมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมาตั้งแต่อดีต ชาวบ้านใช้ลำน้ำท่าทองเพื่อการยังชีพด้วยการจับกุ้ง หอย ปู ปลา มาเลี้ยงชีพ ใช้น้ำในลำคลองเพื่อการอุปโภคและเพื่อการเกษตร แต่ปัจจุบันคุณภาพของน้ำเปลี่ยนไป สัตว์น้ำลดน้อยลง อาจเป็นเพราะความต้องการเพิ่มมากขึ้น หรือน้ำเสียทำให้สัตว์น้ำหนีไปอยู่ที่อื่น หรือไม่ก็ตายไป จำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องร่วมมือร่วมใจกันในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองให้คงอยู่และใช้ประโยชน์ได้นานเท่านาน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองในครั้งนี้ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคม การสนทนากลุ่ม และการศึกษาสภาพจริง เพื่อจะได้ทราบถึงสภาพปัญหา หาแนวทางแก้ปัญหา และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัญหาลำน้ำท่าทอง

ก่อนจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการศึกษาสภาพปัญหาของลำน้ำท่าทอง ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านที่เป็นที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน ด้วยการไปพูดคุยปรึกษา หาข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จักและเกิดความเชื่อถือนับถือในเบื้องต้น และสังเกตสภาพพื้นที่ ความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไปพร้อม ๆ กัน เมื่อ

เห็นว่าเกิดความคุ้นเคยกับบุคคลดังกล่าวจึงได้สัมภาษณ์เจาะลึกกับบุคคลเหล่านี้และบุคคลอื่น ๆ จำนวน 40 คน ที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำท่าทองและผู้ที่อยู่บนฝั่งที่ห่างจากลำน้ำประมาณ 1 กิโลเมตร และอายุ 60 ปีขึ้นไป เพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชนที่ใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาด้านอื่น ๆ ตั้งแต่วันที่ 11 มิถุนายน – 29 ตุลาคม 2549 รวม 15 ครั้ง หลังจากนั้นไปเยี่ยมเยือนพูดคุยกับชาวบ้านเป็นระยะ ๆ เมื่อมีปัญหา ด้านข้อมูล

สำหรับการมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัญหาลำน้ำท่าทองเป็นการร่วมสังเกตสภาพจริงทั้งบนฝั่งและในลำน้ำ และมีการจัดเวทีประชาคมระหว่างนักวิจัยกับผู้นำชุมชน ครู และชาวบ้านผู้ใช้น้ำในลำน้ำท่าทอง ในวันที่ 17 มีนาคม 2550 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกง จำนวน 30 คน และในวันที่ 18 มีนาคม 2550 ณ สถานีอนามัย ท่าทองใหม่ จำนวน 29 คน

ในการศึกษาสภาพปัญหาของลำน้ำท่าทองพบว่า ขณะนี้ลำน้ำท่าทองเปลี่ยนไปจากเดิมมาก กล่าวคือ ในอดีตลำน้ำแห่งนี้มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “เมื่อก่อนน้ำอาบได้ เคี้ยวเหนียวไม่ได้แล้วคันมากเลย จับปลา จับกุ้งก็ได้ทีละมาก ๆ ขายได้วันละ 2,000 – 3,000 บาท แต่ขณะนี้จับได้น้อยลง บางวันจับไม่ได้เลย ชาวประมงบางคนต้องเลิกไป เครื่องมือก็ขายไม่ได้ เพราะถ้าคนอื่นซื้อไปก็ใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทำให้เครื่องมือที่มีอยู่เดิมก็เสียหายไปเรื่อย ๆ จึงต้องเปลี่ยนจากอาชีพประมงเป็นอาชีพรับจ้าง”

จากการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการบุกรุกพื้นที่ของนายทุนในการสร้างบ้านจัดสรร สร้างโรงงานอุตสาหกรรม และทำนาเกลือ และการที่ชาวบ้านขาดจิตสำนึกในการทิ้งขยะมูลฝอย ส่งผลให้เกิดปัญหาของคุณภาพน้ำในลำน้ำท่าทอง จากการจัดเวทีประชาคมกับผู้นำชุมชน ครู และชาวบ้านผู้ใช้น้ำ พบว่า ในลำน้ำท่าทองบางครั้ง บางช่วง มีขยะมูลฝอยลอยเต็มไปหมด เป็นถุงพลาสติกขนาดเล็กที่เป็นถุงใส่อาหาร และถุงดำที่มีขยะมูลฝอยข้างใน นอกจากนี้มีขวดพลาสติกและอื่น ๆ ลอยแพนพ่าน บ้างก็ติดอยู่กับกิ่งไม้ ต้นไม้ริมคลองทั้งที่เป็นต้นไม้อายุอยู่ในน้ำ และต้นไม้อายุใหม่ซึ่งอยู่ริมน้ำ เพราะเมื่อน้ำขึ้นสูงขยะบางชนิดก็ติดค้างอยู่ที่กิ่งไม้ ต้นไม้

นอกจากขยะมูลฝอยดังกล่าวแล้วยังมีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ฝั่งอำเภอเมือง ได้ปล่อยน้ำเสียลงในลำน้ำโดยที่โรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งไม่มีบ่อบำบัดและไม่มีการพักน้ำก่อนปล่อย มักจะปล่อยน้ำเสียในเวลากลางคืน หรือเวลาน้ำขึ้น ทำให้น้ำเปลี่ยนสีเหมือนสีชา เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้รับผิดชอบปล่อยปละละเลยไม่สนใจไม่เข้าไปดูแล ที่ไม่เข้าไปดูแลเพราะมีพลังอำนาจในกลุ่มธุรกิจนั้น ๆ เจ้าหน้าที่จึงเข้าไปทำอะไรไม่ได้ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “โรงงานจะมีบ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตรวจ แต่จะต่อท่ออีกส่วนหนึ่งลึก 2 - 3 เมตร แล้วต่อท่อยาวลงในแม่น้ำลำคลอง ปล่อยน้ำเสียในเวลากลางคืน” ไม่เพียงแต่โรงงานอุตสาหกรรมเท่านั้น นาุ้งทางฝั่งตำบลท่าทองใหม่ที่มีเป็นพัน ๆ บ่อของนายทุนปล่อยขี้กุ้งลงในลำน้ำด้วยเช่นกัน สำหรับในลำน้ำเองก็มีเรื่อน้ำมันปาล์ม เมื่อล้างท้องเรือ ก็มีคราบน้ำมันลอยในน้ำทำให้น้ำเปลี่ยนสี และมีผลกระทบกับปลาเล็กที่เลี้ยงในกระชัง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “เมื่อพบกับเจ้าของเรือเขาบอกว่าเขาซื้อคลองนี้แล้ว” ชาวบ้านจึงทำอะไรไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นผลให้เกิดน้ำเสียในลำน้ำท่าทอง หากปล่อยไว้ก็จะเป็นผลกระทบต่อการดำรงชีวิตทั้งปัจจุบันและอนาคต

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญหาของลำน้ำท่าทอง มีหลายประการด้วยกัน ได้แก่ 1) น้ำเสีย 2) สัตว์น้ำลดลง 3) การบุกรุกพื้นที่ของนายทุน 4) ขยะมูลฝอย 5) ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรม 6) ปัญหาจากการทำนาุ้ง 7) ปัญหาจากการล้างท้องเรือ ปัญหาสำคัญที่ทางกลุ่มจัดเวทีได้เสนอให้แก้ไขเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาน้ำเสีย ซึ่งเกิดจากการทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และจากนาุ้ง ลงในลำน้ำ มีผลกระทบต่อผู้มีอาชีพประมงมากที่สุด เนื่องจากจับสัตว์น้ำได้น้อยไม่พอต่อการดำรงชีพเพราะสัตว์น้ำอยู่ไม่ได้ ตายบ้าง หนีออกไปอยู่ที่อื่นบ้าง ถึงแม้ว่าขณะนี้อาจจะกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไม่มากนักก็ตาม หากปล่อยไว้โดยที่ไม่ดูแล ไม่ป้องกัน นานเข้าก็จะมีผลกระทบที่รุนแรงได้ แล้วลูกหลานจะอยู่กันได้อย่างไร

การมีส่วนร่วมในการหาแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง

การแก้ปัญหาของแม่น้ำ ลำคลอง ไม่ว่าจะที่ใดก็ตามต้องเริ่มจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำตลอดสาย จะแก้จุดหนึ่งจุดใดจะเกิดผลได้ยาก เพราะน้ำไหลผ่านลงมาเรื่อย ๆ การแก้ปัญหาจึงต้องทำอย่างจริงจังและต้องช่วยกันดูแลรักษาให้ได้ใช้ประโยชน์ และคงอยู่คู่บ้านคู่เมืองอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องร่วมมือกันทุกคน ทุกฝ่าย และช่วยกันดูแลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ลำน้ำท่าทองก็เช่นกัน หากทุกคน ทุกฝ่ายได้ช่วยกันแก้ปัญหา ช่วยกันดูแลรักษาอย่างจริงจัง ลำน้ำท่าทองก็จะเกิดประโยชน์เป็นอย่างสูงต่อการดำเนินชีวิตของชาวอำเภอกาญจนดิษฐ์

อย่างไรก็ตามแนวทางในการแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองสามารถทำได้หลากหลายวิธี ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า การแก้ปัญหามันต้องเริ่มจากตัวเราก่อนแล้วสอนลูกหลานสร้างจิตสำนึกให้คนในครอบครัวช่วยกันดูแลไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง ก็สามารถแก้ปัญหาเรื่องขยะได้ระดับหนึ่ง เมื่อทุกคนไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง แม่น้ำลำคลองก็จะสะอาด ปราศจากขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ส่วนปัญหาเรื่องโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียนั้นแก้ยาก เพราะมีพลังอำนาจ เจ้าหน้าที่เข้าไปทำอะไรไม่ได้ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าว แต่อย่างไรก็ตามแนวทางในการแก้ปัญหามันที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวันที่ 17, 18 มีนาคม 2550 สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	วิธีแก้ปัญหา
1. น้ำเสีย ซึ่งเกิดจากชาวบ้านทั่วไปและชาวบ้านในหมู่บ้านจัดสรร ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงในลำน้ำ นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมระบายน้ำเสียลงในลำน้ำท่าทอง และผู้ทำนาทุ่งก็ถ่ายขี้กุ่มลงไป	1. ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลลงในลำน้ำ 2. หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบต้องเอาจริงเอาจังกับผู้ทำผิดกฎหมาย 3. หน่วยงานของรัฐและเอกชนต้องควบคุมดูแล 4. จัดตั้งกลุ่มเล็ก ๆ ในหมู่บ้านแล้วขยายเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา
2. สัตว์น้ำตกลงมีสาเหตุมาจากน้ำเสีย และใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ผิดประเภท	1. ทุกคนทุกฝ่ายต้องช่วยกันไม่ทำให้น้ำเสีย

ปัญหา	วิธีแก้ปัญหา
<p>3. การบุกรุกพื้นที่ของนายทุน มีสาเหตุมาจากนายทุนต้องการความร่ำรวย โดยไม่ได้คำนึงถึงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน</p>	<p>2. ไม่ใช่เครื่องมือจับสัตว์น้ำผิดประเภท เช่น โพงพาง อวนตาถี่ ซื่อตปลา เป็นต้น</p> <p>3. จัดตั้งกลุ่ม โดยให้ผู้ที่สร้างปัญหามาเป็นสมาชิกกลุ่มและร่วมกันดูแลไม่ให้คนภายนอกเข้ามาจับปลาที่ผิดวิธี</p> <p>เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเอาจริงเอาจัง เมื่อนายทุนทำผิดกฎหมาย</p>
<p>4. ขยะมูลฝอย มีสาเหตุมาจากความเห็นแก่ตัว ความมั่งง่ายหรืออาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะขยะบางอย่าง เช่น ถุงพลาสติกสลายไม่ได้ จึงเพิ่มขึ้น ๆ</p>	<p>1. สร้างจิตสำนึกให้คนในครอบครัวทิ้งขยะมูลฝอยให้ถูกที่</p> <p>2. รณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง</p> <p>3. ติดป้ายห้ามทิ้งขยะในสถานที่สำคัญ</p> <p>4. กำหนดวันสำคัญประจำหมู่บ้าน 1 วัน เพื่อกำจัดขยะมูลฝอย</p>
<p>5. ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรมถ่ายน้ำเสียลงในลำน้ำท่าทอง มีสาเหตุมาจากหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบไม่เอาจริงเอาจังปล่อยปละละเลย ทางโรงงานอุตสาหกรรมจึงทำบ่อบำบัดเพื่อหลอกเจ้าหน้าที่ ประกอบกับความเห็นแก่ตัว ความมั่งง่าย ความเห็นแก่ได้ของเจ้าของโรงงาน</p>	<p>1. เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับผิดชอบไม่รับซองขาวจากโรงงาน</p> <p>2. เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเอาจริงเอาจังกับโรงงานที่ทำผิดกฎหมาย</p> <p>3. เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรู้เท่าทันในการบ่อบำบัดน้ำเสียของโรงงาน</p>

ปัญหา	วิธีแก้ปัญหา
6. ปัญหาจากผู้ทำนาถุ้ง ล้างจี๋ถุ้ง ลงในแม่น้ำลำคลอง มีสาเหตุมาจากความมั่งง่าย ความสะดวกของผู้ทำนาถุ้ง	ออกกฎหมายให้ผู้ทำนาถุ้งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
7. ปัญหาจากการล้างท้องเรือแล้วถ่ายน้ำมันลงในลำน้ำท่าทอง อาจมีสาเหตุมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรืออาจเกิดมาจากความมั่งง่าย หรืออาจมีเจตนาที่จะกระทำเช่นนี้	ออกกฎหมายให้ผู้ใช้เรือไม่กระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากรน้ำ

ในการจัดเวทีประชาคมครั้งนี้ได้ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ยังคงเจ้าภาพที่จะรับผิดชอบให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างแท้จริง ผู้ใหญ่บ้านบางหมุกก็นำแนวคิดนี้ไปขยายผลในการประชุมชาวบ้านประจำเดือน ให้ชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษาลำน้ำท่าทอง บางหมู่บ้านก็ไม่ได้นำไปดำเนินการ จึงได้เชิญกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยมาสนทนากลุ่ม ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2550 ณ ศาลาประชาคม หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง ได้ผู้ร่วมในการสนทนา 8 คน เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านที่เป็นอิสลามไม่ได้เข้าร่วม เพราะเป็นวันศุกร์ต้องทำละหมาด การสนทนากลุ่มครั้งนี้เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่ได้จากการจัดเวที ในวันที่ 17, 18 มีนาคม ไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในที่สุดกลุ่มสนทนาสรุปว่าการแก้ปัญหากันเองทำได้ยากต้องให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้เข้าประชุมให้ครบทุกหมู่บ้าน เพื่อจะได้ตั้งกลุ่ม เป็นกลุ่มย่อย ๆ ในหมู่บ้านแล้วค่อยขยายเครือข่าย เพราะกลุ่มสามารถกำหนดระเบียบ แนวปฏิบัติได้ ใครไม่ปฏิบัติถือว่าไม่ใช่สมาชิกกลุ่ม การตั้งกลุ่มอาจตั้งเป็นกลุ่มตำบล กลุ่มประมง หรืออื่น ๆ แล้วแต่จะตกลงกัน กลุ่มสามารถต่อรองเรื่องต่าง ๆ ได้ดี คนที่ซื้อตปลาก็ไม่กล้าซื้อต่อไปอีกแล้ว ในการตั้งกลุ่มต้องออกกฎและกำหนดแนวปฏิบัติให้ชัดเจน ให้เชิญกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย และผู้อำนวยการโรงเรียนที่อยู่ริมน้ำ มาจัดเวทีประชาคมอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 7 กรกฎาคม 2550 เพื่อหาแนวทางจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองให้เป็นรูปธรรม

จากข้อเสนอในการสนทนากลุ่มเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2550 จึงได้จัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้อีกครั้งหนึ่งโดยเชิญกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้อำนวยการโรงเรียน มาร่วมเวที 20 คน ในวันที่ 7 กรกฎาคม 2550 ณ สถานีอนามัยตำบลท่าทองใหม่ เพื่อหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่ม พบว่า บางหมู่บ้านได้จัดตั้งกลุ่มประมงอยู่แล้ว ในกลุ่มนี้ก็จะอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอยู่ด้วย เช่น สามีเป็นสมาชิกกลุ่มประมง ทรัพยากรทำปลาแคคเคียวชาย จีปลาแทนที่จะทิ้งในลำคลองก็จะนำไปเลี้ยงปลา ในการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนี้ จะหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่ม ในที่สุดสรุปได้ว่า จะจัดตั้งกลุ่มเป็นหมู่บ้าน โดยให้นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทุ่งกง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ และนายกเทศบาลท่าทองใหม่เป็นที่ปรึกษา และให้แต่ละกลุ่มส่งชื่อ ประธาน เลขา และเหรัญญิก เพื่อเป็นกรรมการกลุ่มของหมู่บ้าน ที่นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ เพื่อจะได้ดำเนินการคัดเลือกประธานกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง จึงได้นัดผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการกลุ่มหมู่ที่ 4, 5 ตำบลทุ่งกง และหมู่ที่ 2, 4, 5 ตำบลท่าทองใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมลำน้ำท่าทอง มาประชุม ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2550 ณ สถานีอนามัยท่าทองใหม่เช่นเดิม

จากข้อเสนอในวันที่ 7 กรกฎาคม 2550 ได้มีการประชุมผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการกลุ่มของหมู่บ้าน ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2550 มีผู้เข้าประชุมทั้งสิ้น 18 คน ในวันที่ 14 นี้ผู้วิจัยได้นำแผ่นพับชักชวนให้ช่วยกันอนุรักษ์คลองท่าทองใหม่จำนวน 100 ชุด ให้ช่วยกันเผยแพร่หลังจากนั้นได้มีการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ซึ่งคัดเลือกจากคณะกรรมการกลุ่มของหมู่บ้าน ยกเว้นหมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกงไม่ได้เข้าประชุม ก่อนมีการคัดเลือกได้ให้คณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้านได้เล่าให้ฟังถึงจุดเด่นจุดค้อย หรือจุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อจะได้หาแนวทางในการแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองให้คงอยู่อย่างยั่งยืน พบว่า จุดเด่นของหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ คือ กาประกอบอาชีพการทำปลาแคคเคียวและเลี้ยงปลาในกระชังมีรายได้ดี จุดค้อย คือ ความมักง่ายเอาแต่ความสะดวกโดยทิ้งจีปลาลงในแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นอาหารของปลาบางชนิดก็จริงแต่มากรเข้า ๆ ปลากินไม่หมดทำให้น้ำเน่าเสียได้ ส่วนหมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง คือ รายได้จากการปลูกพืชขึ้นดิน เช่น ปาล์ม ยางพารา มะพร้าว และการเลี้ยงปลาในกระชัง จุดค้อย คือ น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และไม่มีน้ำเพื่อ

อุปโภคและบริโภคในหน้าแล้ง หลังจากนั้นได้มีการคัดเลือกกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ที่ประชุมได้มอบหมายให้คณะกรรมการของกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ไปหาสมาชิกเพิ่มเติม หลังจากนั้นได้นัดประชุมคณะกรรมการทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2550 ที่บ้าน ผู้ใหญ่หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่

ในการประชุมคณะกรรมการในวันที่ 21 กรกฎาคม 2550 ผู้วิจัยเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ โดยที่ประธานกลุ่มเป็นประธานการประชุมเพื่อกำหนดให้มีระเบียบข้อบังคับ และแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง เพื่ออนุรักษ์ลำน้ำท่าทองให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป กำหนดการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มย่อยแบบหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพทุกวันอาทิตย์ที่ 1 ของเดือน เพื่อรายงานผลการปฏิบัติงาน

การมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

การมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองนั้น ได้จากการจัดเวทีประชาคม และการลงเรือศึกษาสภาพจริงของคลองท่าทองใหม่ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำในวันที่ 17, 18 มีนาคม 2550 ที่ประชุมได้เสนอว่า ให้ผู้มีอำนาจจัดประชุมชาวบ้านทั้ง 2 ฝั่งจะได้เข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับผลเสียจากการทิ้งสิ่งปฏิกูลขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง เพื่อจะได้ทราบว่ามีผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างไร จะได้เกิดจิตสำนึกขึ้นบ้าง และจะได้ช่วยกันดูแลรักษาแม่น้ำท่าทองให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป ชาวบ้านคนหนึ่งให้ความเห็นว่า “เรื่องสิ่งปฏิกูลแก๊ยก ดุงคำที่เกิดขึ้นผมว่าน่าจะมาจากบ้านจัดสรร ไม่อยากเข้าไปเจ็ยเค็ยก็เหม็น บ้านของผมโคนเต็ม ๆ เลย เวลาตกเบ็ดติดดุงหนักเอาไม่ขึ้น เพราะติดดุงคำสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากคนเห็นแก่ตัว ไม่คิดถึงความสะดวกของคนอื่น จึงต้องอบรมสั่งสอนให้คนได้รับความรู้เกิดจิตสำนึกในการทำความเดือดร้อนให้คนอื่น หรืออาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจคิดว่าขยะเมื่อทิ้งไปแล้วอาจจะหมดไปเอง ละลายหายไปเอง ซึ่งถ้าเป็นลักษณะนี้เป็นการขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”

นอกจากจะให้ความรู้ให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองแล้ว ชาวบ้านให้ความเห็นว่า “ก่อนให้ความรู้กับชาวบ้าน ต้องเริ่มจากตัวเราและครอบครัว

เราก่อน ต่อไปจึงขยายไปยังชุมชน หมู่บ้าน ตำบล หากทำได้เช่นนี้แม่น้ำท่าทองเราก็จะไม่มีปัญหาอย่างปัจจุบัน ส่งผลให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำท่าทองได้ตลอดไป” การให้ความรู้เพื่อให้คนในชุมชนได้เกิดจิตสำนึกเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง หากทำได้จะได้ติดเป็นนิสัย มีความคิด มีความตระหนักในการที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมโดยรวม

การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองโดยจัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนและเครือข่ายเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านและนักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจจากการปฏิบัติ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง หรือทางโรงเรียนอาจตั้งชมรมอนุรักษ์แม่น้ำท่าทอง อาจเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้กับนักเรียนในโรงเรียน โดยมีชมรมอนุรักษ์ฯ เป็นแกนนำ ถ้าทำได้ในลักษณะนี้นักเรียนก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจนำไปปฏิบัติได้ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ผลดีจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวก็จะส่งผลต่อการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองได้ยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง โดยการศึกษาสภาพจริง ใช้วิธีล่องเรือจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้พบเห็นต้นไม้มริมคลอง และป่าจากถูกทำลายเพื่อสร้างบ้านจัดสรร จากการสังเกตสีของน้ำเห็นว่า สีของน้ำค่อย ๆ เปลี่ยนไป ต้นน้ำน้ำจะใส กลางน้ำ และปลายน้ำสีของน้ำล้นกันกันไป ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความคิดในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ให้ได้ใช้ประโยชน์ได้นานเท่าที่นานั้น มีข้อเสนอว่า จะต้องจัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนเกิดความรักความหวงแหนแม่น้ำลำคลอง ให้ผู้นำท้องถิ่นตั้งกลุ่มอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ให้ความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านในการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง ออกกฎหมายไม่ให้โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำลำคลอง คนในพื้นที่ต้องช่วยกันดูแลอย่างจริงจัง หน่วยงานของรัฐต้องควบคุมดูแลอย่างจริงจัง ต้องร่วมมือกับทุกฝ่ายในชุมชน เริ่มจากตัวเราและครอบครัว ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง รณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทิ้งขยะลงในแม่น้ำ จัดให้มีการทำความสะอาดแม่น้ำเป็นระยะ ๆ สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูให้แม่น้ำท่าทองคงอยู่ยาวนาน การจัดทำ

เอกสารเพื่อรณรงค์ให้ช่วยกันอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองเป็นวิธีหนึ่งที่เป็น การสร้างจิตสำนึกได้

จากข้อเสนอแนะในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทั้งจากการจัดเวทีประชาคมและการศึกษาสภาพจริงจะเห็นได้ว่าต้องให้ความรู้กับคนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้มีความตระหนักในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าทอง ให้ผู้นำท้องถิ่นตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง โดยที่หน่วยงานของรัฐให้การช่วยเหลือสนับสนุน และทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง แม่น้ำท่าทองก็จะใช้ประโยชน์ได้ตลอดไปคงอยู่คู่กับชาวกาญจนดิษฐ์

หลังจากมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาสภาพจริงในวันที่ 17 และ 18 มีนาคม 2550 แล้วได้มีการจัดประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2550 เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองอย่างเป็นรูปธรรม ในที่สุดได้เสนอให้มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง เป็นกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน แล้วขยายเครือข่ายเป็นกลุ่มใหญ่ในระดับตำบล หลังจากนั้นได้มีการประชุมในวันที่ 7 กรกฎาคม 2550 เพื่อเสนอตั้งคณะกรรมการกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน และประชุมเพื่อเสนอตั้งคณะกรรมการกลุ่มใหญ่ในระดับตำบล ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2550 เมื่อได้คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองแล้ว คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้มีการประชุมวางแผนการทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2550 ได้วางแผนเพื่อจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชน หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประมงจังหวัด อุตุสภกรรมจังหวัด ตำรวจบก และตำรวจน้ำ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน กลุ่มที่ตั้งขึ้นเรียกว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองนั้น ใช้วิธีการตั้งกลุ่มย่อย ๆ ในหมู่บ้าน แล้วขยายเครือข่ายเป็นกลุ่มใหญ่ ที่เรียกว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ ทำหน้าที่ในการสอดส่องดูแลแก้ปัญหา อนุรักษ์ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอ กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชีวิตวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของลำน้ำท่าทอง
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ลำน้ำ ท่าทองอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการ ประมวลผลข้อมูลภาคสนามหลายวิธี ขณะเดียวกันจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ แล้วประมวลข้อมูลทั้งหมดโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ ได้แบ่งวิธีการวิจัยเป็น ขั้นตอน ดังนี้

1. วิธีการศึกษา ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนมี ส่วนร่วมทุกขั้นตอนด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในการ เก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษาบริบทชุมชนโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทั้งเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม และใช้การสังเกตควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ใช้วิธีจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนากลุ่มและการศึกษาสภาพจริง ในวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการ ศึกษาสภาพปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหา และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ใน การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน

2. การเลือกแหล่งข้อมูลในการศึกษา จะเลือกแหล่งข้อมูลศึกษาเฉพาะชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองทางด้านฝั่งขวาจากต้นน้ำที่ ตำบลทุ่งกง ถึงปากแม่น้ำ ตำบลท่าทองใหม่

3. การเก็บข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล มีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ องค์กรเครือข่าย และชาวบ้านทั่วไปในชุมชนโดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การสนทนากลุ่ม การบันทึกและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา หากได้ข้อมูลไม่สมบูรณ์ก็จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และมีการตรวจสอบทั้งด้านข้อมูล และด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นผู้ตรวจสอบ

4. การใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะลงไปปฏิบัติการร่วมกับชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ชุมชนทำหน้าที่เป็นนักวิจัยร่วม ตั้งแต่การร่วมสรุปปัญหา การร่วมหาแนวทางแก้ปัญหา การร่วมแก้ปัญหา และการร่วมรับผลที่บังเกิดขึ้น

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาบริบท

บริบทของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชีวิตวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทองที่ศึกษา คือ ชุมชนด้านฝั่งขวา ตั้งแต่ต้นน้ำ หมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโหลก ตำบลทุ่งกง หมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่ หมู่ที่ 4 บ้านบางสำโรง ตำบลท่าทองใหม่ เป็นส่วนของปลายน้ำคือ ปากแม่น้ำท่าทองใหม่ แล้วลงสู่อ่าวบ้านคอน ซึ่งได้ศึกษาแต่ละตำบลดังนี้

ตำบลทุ่งกง

ตำบลทุ่งกง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกาญจนดิษฐ์ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าทองใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับตำบลทุ่งรัง ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลตะเคียนทอง และตำบลช้างขวา ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเมือง เขตการปกครองแบ่งเป็น 5 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านเขาแก้ว หมู่ที่ 2 บ้านคอนรัก หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งกง หมู่ที่ 4 บ้านบ่อโหลก และหมู่ที่ 5 บ้านทับท้อน

สภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลทุ่งกงนั้น พื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบสูง สลับภูเขา ทิศเหนือและทิศใต้เป็นที่ราบสลับภูเขา มีภูเขาเตี้ย ๆ ตรงกลางเป็นที่ราบลุ่ม มีราษฎรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ถัดมาทางทิศตะวันตกพื้นที่ค่อนข้างต่ำ มีคลองทับทอน เป็นแนวเขตตั้งแต่หมู่ที่ 5 บ้านทับทอนติดต่อกับตำบลข้างขวาและตำบลทุ่งรัง ถึงหมู่ที่ 4 บ้านบ่อ โลก ซึ่งติดกับคลองท่าทองใหม่ บริเวณนี้สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ เช่น ยางพารา ปาล์ม มะพร้าว กล้วย อ้อย พืชผักสวนครัว ราษฎรในหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 บางส่วน ที่มีพื้นที่ติดลำคลองจะประกอบอาชีพ เกษตรกรรมและเลี้ยงปลา มีการขุดบ่อเลี้ยงปลาหมอ และเลี้ยงปลาในกระชังในคลอง ท่าทอง นอกจากนี้มีการเลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว และเลี้ยงจระเข้

สำหรับด้านประวัติศาสตร์ ของชุมชนหมู่ที่ 4 หมู่บ้านบ่อ โลก และหมู่ที่ 5 บ้านทับทอน ประวัติของหมู่บ้านบ่อ โลกนั้น ชาวบ้านเล่าให้ฟังถึงประวัติหมู่บ้านนี้ว่า ที่เรียกว่า บ่อ โลก มี 2 ประเคิน ประเคินแรก ที่เรียกบ่อ โลก เพราะแต่ก่อนมีบ่อน้ำ ใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่ใกล้ลำคลอง มีน้ำจืด ชาวบ้านใช้น้ำในบ่อนี้ไปดื่ม กันทุกถิ่น ทั้งด้านอำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ คำว่า บ่อ หมายถึง บ่อน้ำ คำว่า โลก มาจากรูปลักษณะของพื้นที่ ประเคินที่ 2 ที่เรียกบ่อ โลกเพราะพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ต่ำ มีคลองล้อมรอบ ลักษณะคล้ายห้วยกะ โลกของคน มีทางออกทางเดียว ชาวบ้านจึง เรียกว่า บ่อ โลกแล้วเพี้ยนเป็นบ่อ โลกในภายหลัง

ส่วนประวัติของหมู่บ้านทับทอนนั้นชาวบ้านเล่าว่า เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีชาวจีนมาตั้งทัพอยู่ปากคลองทับทอนปัจจุบัน เมื่อสงครามสงบลง ชาวจีนบางส่วน ได้ยกทัพกลับไป บางส่วนก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ เพราะมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ชาวจีนเหล่านี้จึงมีอาชีพตัดไม้ซุงขาย โดยตัดเป็นท่อน ๆ แล้วมัดรวมกันล่องไปตามลำน้ำ ส่งไปขายที่โรงงาน คำว่า ท่อน ต่อมาเพี้ยนเป็น ท่อน คำว่า ทับ มาจากกองทัพที่ชาวจีน ยกมาอยู่ที่นี่ จึงเป็นที่มาของชื่อ ทับทอน แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้ตั้งชื่อนี้

สำหรับชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านจะเห็นว่า เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพ ทำนา จับสัตว์น้ำ ปัจจุบันที่นาหมดเนื่องจากทำนาไม่ได้เพราะไม่มีน้ำ ฝนไม่ตกตาม ฤดูกาล ประกอบกับการทำถนนในหมู่บ้าน ทำให้กั้นทางน้ำ จึงไม่มีน้ำทำนา กลายเป็น นาร้าง นายทุนจึงได้กว้านซื้อที่นาทำบ้านจัดสรร ทำนากุ้ง และปลูกปาล์ม เจ้าของนาที่

ไม่ได้ขายให้นายทุนก็ต้องเปลี่ยนที่นามาปลูกปาล์ม และปลูกยางพาราแทนเช่นกัน สำหรับชาวบ้านที่มีอาชีพจับสัตว์น้ำในคลองท่าทองด้วยการตกกุ้ง จับปลา เป็นอาชีพหลักบ้าง อาชีพรองบ้าง ได้กล่าวว่า ปัจจุบันสัตว์น้ำลดน้อยลง เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น และปลาตายเป็นจำนวนมาก ด้วยสาเหตุมาจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้การทำกินลำบากกว่าแต่ก่อน

จะเห็นได้ว่า ชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านริมลำน้ำท่าทองได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก คนในหมู่บ้านที่นี่เมื่อ 50 ปีล่วงมาแล้ว ชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 30 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากบริเวณใกล้เคียง ประกอบอาชีพทำนา ปลูกมะพร้าว ทำไม้ซุง ซึ่งใช้ช่างลาก และล่องแพไปตามลำน้ำไปขายที่อำเภอเมือง การรักษาผู้เจ็บป่วย ใช้ยาหม้อ การพัฒนาหมู่บ้านช่วยกันทำไม่ต้องจ้างแรงงาน การทำนาใช้วิธีขอแรง ความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ดีมีสุขค่าใช้จ่ายน้อยแต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไปมีความสะดวกสบายกว่าเดิม มีถนนหนทาง การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้า มีน้ำประปา มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นมาก การประกอบอาชีพภายในหมู่บ้านไม่เพียงพอ ค่าใช้จ่าย จึงต้องออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่เป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง รับราชการบ้าง และงานอื่น ๆ ตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน เพื่อการยังชีพ เพื่อให้รายได้เพียงพอค่าใช้จ่าย ผู้สูงอายุจะอยู่กับบ้าน ลูกหลานส่งเงินมาให้ใช้บ้าง ประกอบอาชีพทำสวนบ้าง จับปลาใกล้ ๆ บ้านบ้าง เพื่อแก้เหงา และเป็นการออกกำลังกายในแต่ละวัน

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านในตำบลทุ่งกงและริมฝั่งคลองท่าทอง ยังมีประเพณีชักพระทอดผ้าป่า ประเพณีจับปี๊บเดือน รคน้ำคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ยังคงรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

ตำบลท่าทองใหม่

ตำบลท่าทองใหม่ อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกาญจนดิษฐ์ อยู่ติดกับเทศบาลตำบลท่าทองใหม่ ห่างจากเทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานีประมาณ 6 กิโลเมตร ตามเส้นทางคมนาคม อาณาเขตติดต่อของตำบลนี้ คือ ทิศเหนือจดอ่าวไทย ทิศใต้ติดต่อกับตำบล

ทุ่งกง ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลตะเคียนทอง และทิศตะวันตกจดคลองท่าทองใหม่ แบ่งเขตการปกครองเป็น 5 หมู่บ้าน พื้นที่ที่อยู่ในเขตตำบลท่าทองใหม่ทั้งหมด คือ หมู่ 3 บ้านกะแคะแจะ และหมู่ 4 บ้านบางสำโรง และที่อยู่ในพื้นที่ตำบลท่าทองใหม่ บางส่วน คือ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งอ่อนใจ และหมู่ที่ 2 บ้านท่าทองใหม่ สำหรับหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บางส่วน และหมู่ที่ 5 บ้านท่าทองใหม่ อยู่ในเขตเทศบาลท่าทองใหม่

ส่วนสภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลท่าทองใหม่นั้น พื้นที่มากกว่าร้อยละ 70 เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล มีคลองท่าทองใหม่ไหลผ่านพื้นที่ตอนกลางค่อนไปทางทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ที่ราบเรียบอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีคูคลองหลายสายกระจายอยู่ทั่วไป คูคลองเหล่านี้มีทั้งเกิดขึ้นเองและที่สร้างขึ้น ได้แก่ คลองกะแคะแจะ คลองฉิมหรั่ง และคลองท่าทองใหม่ ตำบลนี้มีพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 7,878 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนาอู้งมากที่สุดถึง 5,389 ไร่ มีป่าชายเลนบริเวณบ้านแหลมพวงที่ควรแก่การอนุรักษ์ ลักษณะของดินนั้น ดินดินจะงอกออกไปสู่ทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวถึง 90% อีก 10% เป็นดินทราย

สำหรับสภาพทางประวัติศาสตร์นั้น เมืองท่าทอง เป็นชื่อเมืองเดิมของอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่บ้านทอน ฝั่งขวาของแม่น้ำท่าทอง (ท่าทองอุทัย หรือ ท่าทองอุแห) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าท่าทองออก ตั้งอยู่ที่นี้ไม่นานก็ย้ายไปตั้งใหม่ที่ฝั่งซ้ายริมคลองท่าเพชร (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบางกุ้ง) ต่อมาราว พ.ศ. 2336 คลองท่าเพชรได้เปลี่ยนเป็นคลองท่าทองใหม่ตามเมืองที่คนทั่วไปเรียกว่าเมืองท่าทองใหม่ ชาวบ้านที่อยู่ที่นี่เป็นคนถิ่นเดิมประมาณ 10 ครอบครัว ต่อมาย้ายมาจากที่อื่น เช่น สงขลาบ้าง จังหวัดทางภาคกลางบ้าง เดิมมีไม่กี่ครอบครัว แต่เนื่องจากการทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ จึงได้ชวนกันมาอยู่เพิ่มขึ้น ๆ และมีการสร้างครอบครัวใหม่บ้าง ชาวบ้านในตำบลท่าทองใหม่มีหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย จีน อิสลาม ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ

ส่วนชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านตำบลท่าทองใหม่นั้น ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมคลองท่าทอง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างเป็นอาชีพหลัก ที่ประกอบอาชีพรับจ้างมี 70% ของครอบครัวทั้งหมด อีก 30% ประกอบอาชีพประมง ค้าขาย รับราชการ เมื่อ 40 ปีล่วงมาแล้ว ความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีความอุดมสมบูรณ์ มีการทำนาข้าว การประมงน้ำเค็ม ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2528-2530 มีบริษัทเจริญโภคภัณฑ์เข้ามาลงทุน

ทำนาถุ้ง ทำให้ชาวบ้านที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ขายที่ดินให้นายทุนทำให้บริเวณนี้ได้รับความเดือดร้อน นาข้าวที่มีอยู่บ้างก็ทำไม่ได้เพราะน้ำเค็มเข้าถึง ในที่สุดการทำนาต้องล้มเลิกไป นาข้าวกลายเป็นนาถุ้ง ชาวบ้านจึงต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ที่ตำบลท่าทองใหม่มีโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง ส่วนดี คือ ชาวบ้านมีงานทำเพิ่มขึ้น แต่ถนนหนทางชำรุดเป็นบ่อเป็นหลุม การเดินทางไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควร

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีนั้น ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ปฏิบัติตามวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา ภายในตำบลมีวัด 1 วัด คือ วัดท่าไทร มีมัสยิด 4 แห่ง คือ มัสยิดยามีเยะ มัสยิดนุรุลอิสลาม มัสยิดอัสซอริชชุนนะ และมัสยิดเยฮารุดดีนะฮ

2. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง

ผลการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองด้วยวิธีการจัดเวทีประชาคมและศึกษาสภาพจริงพบว่า ลำน้ำท่าทองมีปัญหาหลายอย่างด้วยกันได้แก่

2.1 ปัญหาจากน้ำเสีย ซึ่งเกิดจากคนมักง่ายทิ้งขยะลงลำน้ำ โรงงานอุตสาหกรรมระบายน้ำเสีย นาถุ้งถ้ำจิ้ง หากเกิดจากนายทุนหรือผู้มีอำนาจแยกโดยทั่วไปแก้ไขได้ไม่ยากดังนี้

2.1.1 ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลลงในลำน้ำท่าทอง

2.1.2 หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบต้องเอาจริงเอาจังกับผู้กระทำผิด

กฎหมาย

2.1.3 หน่วยงานของรัฐและของเอกชนต้องควบคุมดูแลในการกำจัดน้ำเสียอย่างจริงจัง

2.1.4 จัดตั้งกลุ่มเล็ก ๆ ในหมู่บ้านแล้วขยายเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง

2.2 ปัญหาสัตว์น้ำลดลงทำประมงได้น้อย ซึ่งมีสาเหตุมาจากน้ำเสีย และใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำผิดประเภท แนวทางการแก้ปัญหากระทำได้ดังนี้

2.2.1 ทุกคนทุกฝ่ายต้องช่วยกันไม่ทำให้น้ำเสีย

2.2.2 ไม่ใช่เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ผิดประเภท เช่น โพงพาง ซ็อตปลา ใช้อวนตาถี่ เป็นต้น

2.2.3 จัดตั้งกลุ่ม เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา

2.3 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของนายทุน มีสาเหตุมาจากความอยากรวยของ นายทุนโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของชาวบ้าน แนวทางการแก้ปัญหา คือ เจ้าหน้าที่ ของรัฐจะต้องเอาจริงเอาจังเมื่อนายทุนทำผิดกฎหมาย

2.4 ปัญหาขยะมูลฝอย มีสาเหตุมาจากความเห็นแก่ตัว ความมั่งง่าย หรือ อารู้เท่าไม่ถึงการณ์ แนวทางการแก้ปัญหา คือ

2.4.1 สร้างจิตสำนึกให้คนในครอบครัวทิ้งขยะมูลฝอยให้ถูกที่

2.4.2 ณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง

2.4.3 ติดป้ายห้ามทิ้งขยะในสถานที่สำคัญ

2.4.4 กำหนดวันสำคัญประจำหมู่บ้าน 1 วัน เพื่อกำจัดขยะมูลฝอย

2.5 ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรมถ่ายน้ำเสียลงในลำน้ำท่าทอง มีสาเหตุ มาจากหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบไม่เอาจริงเอาจัง ปล่อยปลละละเลยให้โรงงาน อุตสาหกรรมทำผิดกฎหมาย ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535) ออกตามความใน พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 หมวด 4 การควบคุมการปล่อยของเสีย มลพิษ หรือ สิ่งใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ข้อ 14 กำหนดไว้ว่า ห้ามระบายน้ำทิ้งออกจาก โรงงาน เว้นแต่ได้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างจนน้ำทิ้งนั้นมีลักษณะเป็นไป ตามที่รัฐมนตรีกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ทั้งนี้ต้องไม่ใช่วิธีทำให้ เจือจาง ฉะนั้นแนวทางแก้ปัญหา คือ

2.5.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับผิดชอบไม่รับของขาวจากโรงงาน

2.5.2 เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเอาจริงเอาจังกับ โรงงานที่ทำผิดกฎหมาย

2.5.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรู้เท่าทันในการบำบัดน้ำเสียของโรงงาน

2.6 ปัญหาจากผู้ทำนาทุ่งล่างซึ่งกึ่งลงในแม่น้ำลำคลองมีสาเหตุมาจากความ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือความสะควก ความมั่งง่าย ความเห็นแก่ตัว ซึ่งสรุปไม่ได้ แนว ทางการแก้ปัญหา โดยการที่ออกกฎหมายให้ผู้ทำนาทุ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2.7 ปัญหาจากการล้างท้องเรือแล้วถ่ายน้ำมันลงในลำน้ำท่าทอง มีสาเหตุมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือความมั่งง่าย หรือเจตนาที่จะกระทำเช่นนั้น แนวทางแก้ปัญหาโดยการออกกฎหมายให้ผู้ใช้เรือไม่กระทำสิ่งอันเป็นการทำลายทรัพยากรน้ำ

จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองด้วยการจัดเวทีประชาคมดังกล่าวข้างต้น ได้ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองหลายประการด้วยกัน แต่ปัญหาที่ทางกลุ่มเสนอให้แก้ไขเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาเรื่องน้ำเสีย ส่วนปัญหาอื่น ๆ เป็นปัญหาที่ส่งผลให้น้ำเสีย จึงต้องแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน สอดคล้องกับมาตรา 4 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวข้องกับน้ำเสียไว้ 2 ความหมาย คือ คำว่า “ของเสีย” และ “น้ำเสีย” ของเสีย หมายถึง ขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล น้ำเสีย อากาศเสีย มลสารหรือวัตถุอันตรายอื่นใด ซึ่งถูกปล่อยทิ้ง หรือถูกปล่อยออกมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษ รวมทั้งกากตะกอน หรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้นที่อยู่ในสภาพของแข็ง ของเหลว หรือก๊าซ ส่วนน้ำเสีย หมายถึง ของเสียที่อยู่ในสภาพที่เป็นของเหลว รวมทั้งมลสารที่ปะปนหรือปนเปื้อนอยู่ในของเหลว นั้น ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวยังขาดเจ้าภาพที่จะรับผิดชอบให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงได้จัดการสนทนากลุ่มและประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยรวม 3 ครั้ง เพื่อดำเนินการให้ได้วิธีแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ในที่สุดได้จัดให้มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองจากกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน แต่ละกลุ่มมีคณะกรรมการประกอบด้วยประธาน เลขา และเหรัญญิก จากกลุ่มย่อย ๆ ดังกล่าว มีการสร้างเครือข่ายในการแก้ปัญหาลำน้ำท่าทอง ด้วยการคัดเลือกจากคณะกรรมการกลุ่มย่อยเป็นกลุ่มใหญ่ มีคณะกรรมการประกอบด้วยประธาน รองประธาน เลขา และเหรัญญิก ใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คลองท่าทองใหม่” แต่ละกลุ่มไม่จำกัดจำนวนสมาชิก แต่ให้มีสมาชิกที่หลากหลาย เพื่อจะได้ช่วยกันสอดส่องดูแลแก้ปัญหาและอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งเดิมหมู่บ้านเหล่านี้ได้ตั้งกลุ่มมาบ้างแล้ว เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปลูกอ้อย และกลุ่มเลี้ยงปลา ทำให้เกิดผลดีต่อการเลี้ยงชีพ

3. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ได้จากการจัดเวทีประชาคม การศึกษาสภาพจริงและการสนทนากลุ่ม สรุปได้ดังนี้

3.1 พุดคุยชี้แนะ แนะนำให้กับคนในบ้านตัวเองก่อน เพื่อให้เกิดความตระหนักในการดูแลรักษาลำน้ำท่าทอง

3.2 ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้มีอำนาจได้ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของการทำลายต้นไม้มริมคลองท่าทองใหม่ทั้ง 2 ฝั่ง และการทำลายคุณภาพน้ำ

3.3 ให้ผู้มีอำนาจจัดประชุมสัมมนาชาวบ้านทั้งฝั่งอำเภอกาญจนดิษฐ์และฝั่งอำเภอเมือง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน เกิดความรักหวงแหนแม่น้ำลำคลอง จะได้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

3.4 ให้ความรู้กับประชาชนให้ช่วยกันอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง

3.5 ให้ผู้นำท้องถิ่นตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง

3.6 ทำกิจกรรมชุมชนอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองร่วมกับโรงเรียนและเครือข่าย

3.7 ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาลำน้ำท่าทองแล้วลงมือทำทันที

ผลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาสภาพจริง และการสนทนากลุ่ม ในที่สุดผู้นำท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย ได้ประชุมร่วมกันแล้วตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ซึ่งใช้ชื่อว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คลองท่าทองใหม่ ทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของลำน้ำท่าทอง อภิปรายได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาสัตว์น้ำลดลง ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของนายทุน ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาจากผู้ทำนาุ้ง และปัญหาจากการล้างท้องเรือ สำหรับปัญหาสำคัญที่สุดที่ต้องแก้ไขเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาน้ำเสีย ส่วนปัญหาอื่น ๆ เป็นปัญหาที่ส่งผล

ทำให้น้ำเสีย จึงต้องแก้ไขไปพร้อม ๆ กันเพราะปัญหาน้ำเสียดังกล่าวเกิดจากปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของนายทุนมาสร้างบ้านจัดสรรค์ ทำให้ผู้ที่อยู่ในบ้านจัดสรรทิ้งขยะมูลฝอยปล่อยน้ำเสยลงในลำน้ำท่าทองทำให้น้ำเสียได้ ปัญหาน้ำเสียเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมบางโรงไม่มีบ่อบำบัด หรือมีบ่อบำบัดเพียงเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตรวจ แต่ขุดท่อลึกลงไป 2-3 เมตร แล้วระบายน้ำเสยลงในลำน้ำท่าทอง เวลากลางคืน หรือเวลาน้ำขึ้น ทำให้น้ำเสียได้ ปัญหาจากการทำนาุ้ง โดยที่ผู้ทำนาุ้งเที้งุ้งลงในแม่น้ำลำคลอง บางแห่งทิ้งลงในคลองเล็ก ๆ แล้วก็ไหลลงลำน้ำท่าทองได้ บางแห่งทิ้งลงลำน้ำท่าทองโดยตรงก็จะทำให้น้ำเสียได้ อีกปัญหาหนึ่งเกิดจากการล้างท้องเรือ โดยที่ล้างท้องเรือแล้วน้ำมันลงไปนลำน้ำท่าทอง ก็ทำให้น้ำเสียได้เช่นกัน ปัญหาเหล่านี้เป็นสมเหตุทำให้น้ำเสียเมื่อน้ำเสียสัตว์น้ำตาย สัตว์น้ำอยู่ไม่ได้ หนีไปอยู่ที่อื่น เป็นผลกระทบจากผู้ทำประมงซึ่งแต่เดิมเคยจับปลาได้วันละ 2,000 - 3,000 บาท ขณะนี้ไม่ได้แล้ว ต้องประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้ก็จะส่งผลต่อผู้เลี้ยงปลาในกระชัง ทำให้ปลาตายขาดทุนอีกเช่นกัน

การแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาลำน้ำท่าทองให้คงอยู่อย่างยั่งยืนนั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนสอดคล้องกับที่อกิน ธิพันธ์ (2539 : 49) ได้กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการแก้ปัญหาชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา การกระทำเช่นนี้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน เพราะถือว่าตัวเองเป็นเจ้าของทรัพยากรความเป็นเจ้าของจึงเกิดความรู้สึกรักหวงแหน สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้มาก

สำหรับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองนั้นใช้วิธีการตั้งกลุ่มจากกลุ่มย่อยแล้วขยายเครือข่ายเป็นกลุ่มใหญ่ เพราะการแก้ปัญหาโดยใช้กลุ่มจะดีกว่าการแก้ปัญหาตามลำพัง เนื่องจากกลุ่มมีอำนาจต่อรองสูง การตัดสินใจของกลุ่มดีกว่าตัดสินใจคนเดียว กลุ่มช่วยสร้างความสามารถและทักษะในการติดต่อได้ดี กลุ่มช่วยให้เกิดความรักความสามัคคี หากเป็นเช่นนี้การแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองก็จะสำเร็จได้ด้วยดี ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการกลุ่ม ในการแก้ปัญหา

ลำนํ้าท่าทองในครั้งนี้ใช้กลุ่มย่อยในหมู่บ้านแต่ละหมู่ และกลุ่มใหญ่ที่ใช้ชื่อกลุ่มว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คลองท่าทองใหม่ ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มได้ใช้กระบวนการ A.I.C. (Appreciation Influence Control) ซึ่งมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้ ขั้นตอนการกำหนดวิธีการหรือยุทธศาสตร์ และขั้นตอนการสร้างแนวปฏิบัติ ขณะนี้ได้ดำเนินการไปแล้วในขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้ คือ การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่น โดยไม่รู้สึกรังหรือแสดงการต่อต้านหรือวิจารณ์ ในขั้นตอนนี้ทุกคนมีโอกาสดังกล่าวอย่างทัดเทียมกัน โดยกรเขียน การพูด ซึ่งประกอบด้วย 2 ช่วงใหญ่ คือ การวิเคราะห์สถานการณ์ และการให้ทุกคนแสดงออกถึงความคิดเห็นและกำหนดอนาคตของงาน หรือกิจกรรมที่จะทำโดยต้องการให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ว่า ต้องการให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางใด ซึ่งทำให้ทุกคนมองไกล มองกว้างและสร้างสรรค์ ที่จะช่วยกันดูแลรักษาลำนํ้าท่าทอง ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ได้ยาวนาน สำหรับขั้นตอนอื่น ๆ กำลังดำเนินการ โดยที่มีการจัดประชุมกลุ่มหมุนเวียนทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ทุกครั้ง

2. จากการศึกษาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำนํ้าท่าทองอย่างยั่งยืนนั้นสามารถอธิบายได้ว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น การประชุมอบรมสัมมนา เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดความตระหนัก เกิดจิตสำนึกที่จะรักหวงแหนช่วยกันดูแลรักษาให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมง ฯลฯ สำหรับลำนํ้าท่าทองก็เช่นกันหากไม่ช่วยกันดูแลรักษาต่อไปก็จะใช้ประโยชน์ไม่ได้ ขณะนี้สภาพของลำนํ้าท่าทองก็ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากแล้ว ทั้งนี้ผู้นำชุมชน ผู้รับผิดชอบระดับสูงต้องเห็นความสำคัญของอันตรายที่จะเกิดผลกระทบจากคุณภาพน้ำในลำนํ้าท่าทอง สามารถณรงค์ให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักที่จะอนุรักษ์ลำนํ้าท่าทองให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ และต้องสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูให้คลองท่าทองอยู่ได้ยาวนานตลอดไป ซึ่งต้องเริ่มจากครอบครัวตัวเองก่อน เมื่อทุกครอบครัวมีความตระหนัก มีจิตสำนึกเช่นนี้แล้ว ลำนํ้าท่าทองก็ยังใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืนแน่นอน

ฉะนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้านได้ประโยชน์ และอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืนจึงต้องรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำดังที่ คณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (2543 : 9 – 13) ได้กล่าวไว้ว่า ในการรวมคน เริ่มต้นจากรวมคนในชุมชนเป็นองค์กรชุมชน เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง ร่วมคิด เป็นการคิดที่จะแก้ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับลำน้ำท่าทอง ร่วมทำ เป็นการนำผลจากการคิดหรือจากแผนไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ร่วมสรุปบทเรียน เป็นการร่วมกันสรุปบทเรียนเพื่อสร้างพลังภูมิปัญญาโดยเริ่มต้นจากการประเมินตนเอง และประเมินผลลงจนผ่านเวทีกลุ่มและเครือข่าย ร่วมรับผลจากการกระทำ ด้วยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้เกิดกับชุมชน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับที่แตกต่างกัน เช่น ชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิธีคิดและการทำงานเป็นทีม ครูได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่น เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานในชุมชน จะได้นำข้อมูลจากการวิจัยไปใช้วางแผนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้ ดังนี้

1.1 องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ และเทศบาลตำบลท่าทองใหม่ ควรนำข้อมูลจากการวิจัยไปเผยแพร่ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง

1.2 โรงเรียนควรนำข้อมูลจากการวิจัยไปเผยแพร่แก่ครู และนักเรียน โดยที่ครูสามารถนำข้อมูลไปสร้างหลักฐานท้องถิ่น เพื่อใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งจะทำให้ นักเรียน และครอบครัวมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลำน้ำท่าทองได้มากขึ้น

1.3 วิศวกรนำข้อมูลจากการวิจัยไปใช้เผยแพร่แก่พระภิกษุ และประชาชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลำน้ำท่าทอง

1.4 กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มตัดจระเข้ ฯลฯ จะได้นำข้อมูลไปเรียนรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับลำน้ำท่าทอง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการดำเนินการดังนี้
 - 2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับพันธุ์พืช
 - 2.2 ควรใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ศึกษาคุณภาพน้ำ
 - 2.3 ควรศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง
 - 2.4 ควรศึกษาเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง
 - 2.5 ควรศึกษาเกี่ยวกับอาชีพของชุมชนตามแนวลำน้ำท่าทอง

บรรณานุกรม

- กมล คงศักดิ์. (2541). **กลุ่มอาชีพกับการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มอาชีพ**
ทำฝ้ายวมหนองยารักษ์ ตำบลพุดทรา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัด
นครราชสีมา. ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- กิติพร ศรีวงศ์ชัย. (2542). **บทบาทประชาคมตำบลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน.**
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา. (2533). **แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ : บพิธ
การพิมพ์.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (ม.ป.ป.) **แนวทางการทำงานกับกลุ่ม.** (เอกสารอัดสำเนา)
- ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์. (2544). **สุราษฎร์ธานีของเรา.** กรุงเทพฯ : กรุง
สยามการพิมพ์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2543). **กลุ่มธุรกิจพื้นฐานกับการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ :
โอเคียนสโตร์.
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง. (2548). **มลพิษทางน้ำ (พิมพ์ครั้งที่ 2).**
กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2541). **นิเวศวิทยาทรัพยากรธรรมชาติ.** กรุงเทพฯ : คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุษบง พุดพรหม. (2545). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใน**
ชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- บุญเดิม พันรอบ. (ม.ป.ป.). **สังคมวิทยามนุษย์วิทยา.** กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์

- ประยูร อุดมเสียง. (2540). สถาบันเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร สมาคม
ผู้ใช้น้ำ. ขอนแก่น : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประวัติ เอรารวรรณ์. (2539). การเสริมพลังอำนาจครู : การวิจัยแบบสนทนากลุ่ม.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
- พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์. (2545). การจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำชุมชน : กรณีศึกษา
อุทยานมัจฉา บ้านทานตะวัน ตำบลกึ่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เพ็ญพราว พิมสอน. (2541). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการดำเนินงาน
กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตในจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัศมีพล วงษ์ม่วง. (2541). **คู่มือวิทยากร อบรม**. นักพัฒนาการบริหารบุคคลกรรมการ
พัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม.
- รัตนะ บัวสนธิ. (2543). การวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา. ใน เอกสารประกอบการ
บรรยายทางวิชาการเรื่องการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วม. สุราษฎร์ธานี : สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ราตรี นันทสุคนธ์ และคณะ. (2546). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการ
บริหารงานวิชาการของสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี : สถาบัน
ราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ราตรี ภารา. (2540). **ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : อักษราพัฒนา.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2544). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**.
นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

- วาริ เกิดคำ. (2542). **เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิศาล ศรีมหาวโร. (2543). **การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. ปรินิพนธ์คุษฎีบัณฑิต สาขาการวางแผนและพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2543). **คู่มือการสัมภาษณ์งานแบบมีโครงสร้าง : จากแนวคิดสู่แนวปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : เอช อาร์ เซ็นเตอร์.
- ศิริกุล กลีวิวัฒน์. (2546, มิถุนายน). **การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างไร**. *พัฒนาชุมชน*. 42 (6), 19 – 24.
- ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรม. (ม.ป.ป.) **ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- สัมพันธ์ เศษะอริก. (2540). **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สุคา เทียบจัตุรัส. (2541). **กลุ่ม ใน พฤติกรรมองค์การ**. หน้า 151 – 152 กรุงเทพฯ : ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.
- สุชน ช่วยเกิด. (2545). **งานวิจัยเรื่องการศึกษาคุณภาพของแม่น้ำตาปีตอนล่างและบึงขุนทะเล**. สุราษฎร์ธานี : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2543). **แนวคิดเศรษฐศาสตร์นิเวศ**. ใน *สภาพไทยศึกษา : การสำรวจเชิงวิพากษ์*. หน้า 269 – 286. กรุงเทพฯ : ศรีสวน.
- สุภางศ์ จันทวานิช. (2547). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ ไชยสุด. (ม.ป.ป.). **รวมกฎหมายโรงงาน**. กรุงเทพฯ : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- โสภณ สุวรรณะ. (2541). **การมีส่วนร่วมในศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อคิน รพีพัฒน์. (2536). การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา**. หน้า 53 – 80. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อนุรักษ์ สิงห์ชัย. (2545). การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว. (2541). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกวิทย์ ณ ถलग. (2544). **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

บุคลากรกรม

- กุหลาบ ถั่วเดือน ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กรกฎาคม 2549.
- จิว ช้วนคร ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 สิงหาคม 2549.
- จาง ใจงาม ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กรกฎาคม 2549.
- จินดา หมัดเกาะห์ ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 99/2 ซอยเจริญสุข หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กรกฎาคม 2549.
- ชัชชาติ เสวตเวช ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 302/1 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กรกฎาคม 2549.
- ชำนาญวิทย์ เชาว์วัฒน์ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 กรกฎาคม 2549.
- เชวง ชูมี ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 298/2 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 21 ตุลาคม 2549.
- เซ็น อะคำ ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทร์จิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 67/4 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กรกฎาคม 2549.
- ณรงค์ศักดิ์ ล้วนอินทร์จู่ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 303/1 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กรกฎาคม 2549.

คล โตะหลี ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 105/1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 มิถุนายน 2549.

คะหนาน โตะกลาง ผู้ให้สัมภาษณ์ นิทัศ ไหมจ้อย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 69/2 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 ตุลาคม 2549.

คิเรก หมั่นแก่น ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 164/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 กรกฎาคม 2549.

เดโช ใจงาม ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 13/1 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 กรกฎาคม 2549.

ตุ๋ โซโคณ ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 82/21 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กรกฎาคม 2549.

ทองม้วน โกละกะ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 91/1 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กรกฎาคม 2549.

นันทิยา โตะหลี ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 35/4 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 มิถุนายน 2549.

เนือย อัมรปรานนท์ ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 7 กรกฎาคม 2549.

บุญสืบ ปานเคลือบ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 86/4 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 กรกฎาคม 2549.

ประสาท นิลจันทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์ นิทัศ ไหมจ้อย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 111/1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 ตุลาคม 2549.

ปัญญา กลั้ววิหก ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 36/6 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 21 ตุลาคม 2549.

- ปิยมาศ ใต้หล้า ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 35/5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 มิถุนายน 2549.
- มนตรี กลั้ววิหค ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 153 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กรกฎาคม 2549.
- มนัส อัมรปุรานนท์ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 67/2 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 กรกฎาคม 2549.
- มณูญ อัมรปุรานนท์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 303/3 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 ตุลาคม 2549.
- มุกดาฟา สิทธิพงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 156 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 กรกฎาคม 2549.
- เมาะ สิทธิพงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 161/5 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 มิถุนายน 2549.
- ลัคดาวลัย ไชยเชนทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 303/2 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กรกฎาคม 2549.
- ลิ้ม หงสะเล็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 157 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 กรกฎาคม 2549.
- วรเดช เกิดสังข์ ผู้ให้สัมภาษณ์ วัลย์ยา ชนะกุล ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 307 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กรกฎาคม 2549.
- วาสน์ กลั้ววิหค ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 135/2 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 ตุลาคม 2549.
- วิเชียร สันหลัง ผู้ให้สัมภาษณ์ นิทศ ไหมจ้อย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 72/1 หมู่ที่ 3 ตำบลบางกุ้ง อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 11 ตุลาคม 2549.

- วิริยะ น้อยเมือง ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 19/1 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 7 กรกฎาคม 2549.
- วิสาชะ พรหมใจดี ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กรกฎาคม 2549.
- วุฒิพัฒน์ วุฒิจันทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 305/1 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 สิงหาคม 2549.
- สกริชา สิริพิงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 162/3 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 กรกฎาคม 2549.
- สนั่น โต๊ะหมัด ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กรกฎาคม 2549.
- สมพงษ์ จันแจ้ง ผู้ให้สัมภาษณ์ นิทัศน์ ไหมจ้อย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 35/5 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 11 ตุลาคม 2549.
- สร้อย จันทรอินทร์แก้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 21 ตุลาคม 2549.
- สะโหรม โต๊ะแบค ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 67/5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 มิถุนายน 2549.
- สามารถ โต๊ะหมัด ผู้ให้สัมภาษณ์ ประภัสสร แก้วทองพันธ์ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 28/6 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 มิถุนายน 2549.
- สारा แซ่ตัน ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กรกฎาคม 2549.
- สุภา ช่อโค ผู้ให้สัมภาษณ์ จิราพร ทิพย์บรรพต ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 7 กรกฎาคม 2549.

สุถัยมาน หวานสุโหลง ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 157/4 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 กรกฎาคม 2549.

เสงิยบ ล้วนอินทร์ชู ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 303 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 21 ตุลาคม 2549.

หาญ โตะเค็น ผู้ให้สัมภาษณ์ จันทรจิรา เศรษฐพลอย ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 55/2 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กรกฎาคม 2549.

อับดุลฮามาน ประสาม ผู้ให้สัมภาษณ์ เนตรชนก สุขเจริญ ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 21 ตุลาคม 2549.

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนที่ 1 การสัมภาษณ์ระดับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน

1.1 ข้อมูลทั่วไปของแต่ละบุคคลและครอบครัว

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี

ที่อยู่.....

อาชีพ..... การศึกษา.....

1.2 ประวัติหมู่บ้าน

(1) การก่อตั้งหมู่บ้าน

ที่มาของชื่อ.....

.....
.....
.....
.....
.....

ผู้ตั้งชื่อ.....

.....
.....
.....
.....
.....

เวลาในการก่อตั้ง.....

.....

.....

.....

.....

กลุ่มแรกที่ดำเนินการก่อตั้ง.....

.....

.....

.....

.....

(2) การอพยพเข้ามาในระยะแรก

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาครั้งแรก.....

.....

.....

.....

.....

แหล่งภูมิลำเนาเดิมที่อพยพมา.....

.....

.....

.....

.....

จำนวนครอบครัวและผู้อพยพเข้ามาในระยะแรก.....

.....
.....
.....
.....
.....

อาชีพหลักก่อนอพยพเข้ามา.....

.....
.....
.....
.....

(3) สาเหตุที่อพยพมาจากภูมิลำเนาเดิม

.....
.....
.....
.....

เหตุผลในการเลือกตั้งถิ่นฐานใหม่ที่หมู่บ้านแห่งนี้.....

.....
.....
.....
.....

(4) สภาพการอพยพเข้ามาในหมู่บ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

แหล่งที่อพยพเข้ามา.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(5) เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 สภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน

(1) ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ตำบล อำเภอ จังหวัด

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(2) สภาพทางภูมิศาสตร์

ลักษณะดิน.....

.....
.....
.....
.....
.....

การใช้ประโยชน์.....

.....
.....
.....
.....
.....

ความเหมาะสมสำหรับทางการเกษตร.....

.....

.....
.....
.....
.....

(3) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

**(4) ลักษณะการใช้ที่ดินของหมู่บ้าน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร
พื้นที่สาธารณประโยชน์ การถือครองที่ดิน**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

**(5) สภาพแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำ ความพอเพียง การใช้ประโยชน์
ปริมาณน้ำ.....**

.....
.....

ความพอเพียง.....

.....
.....

การใช้ประโยชน์.....

.....
.....

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแหล่งน้ำ.....

.....
.....

การใช้ประโยชน์จากอดีตถึงปัจจุบัน.....

.....
.....

(6) สภาพฝน.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

(7) แหล่งสาธารณประโยชน์ชุมชน

พื้นที่ป่า.....

.....
.....
.....
.....
.....

กลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์.....

.....
.....
.....
.....
.....

**(9) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการส่งเสริมและสนับสนุนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ**

.....
.....
.....
.....
.....

1.4 สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

(1) อาชีพ.....รายได้..... บาท

(2) พื้นที่ถือครองกรรมสิทธิ์.....

.....
.....

(3) ตลาด

ตลาดผลผลิต.....

.....
.....
.....

ตลาดปัจจุบันการผลิต.....

.....
.....
.....

1.5 ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพกิจกรรม

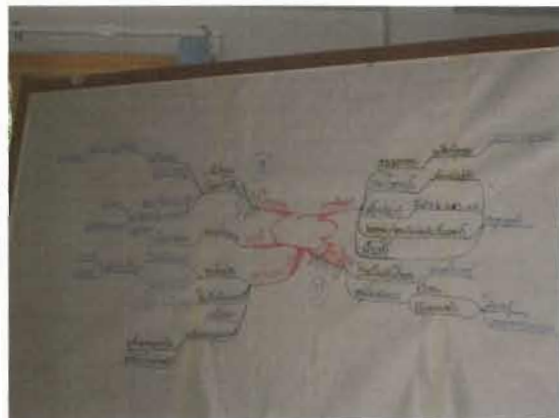
สร้างสัมพันธ์ภาพกับชาวบ้าน

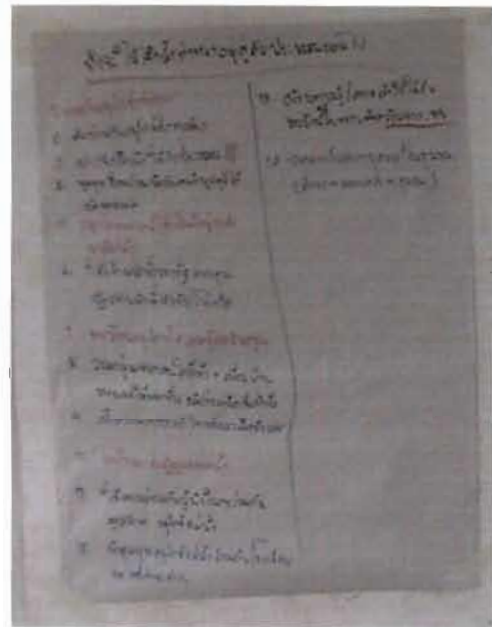
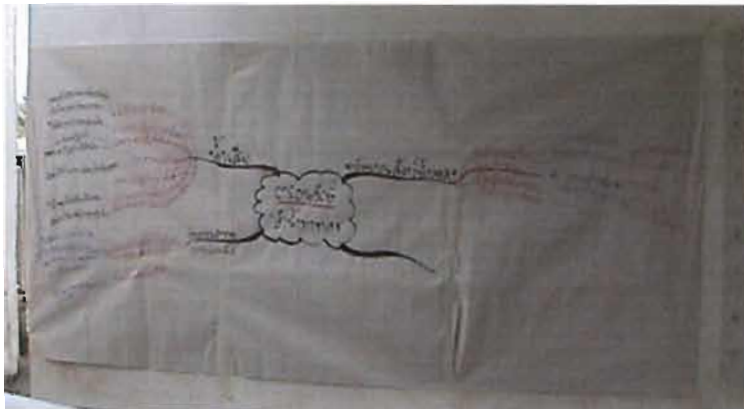
สัมภาษณ์

ประมวลภาพการจัดเวทีประชาคม
ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกง
17 มีนาคม 2550

ประมวลภาพการจัดเวทีประชาคม
ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่
18 มีนาคม 2550

ศึกษาสภาพจริง

ประมวลภาพการสนทนากลุ่ม
ณ อาคารเอนกประสงค์ หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง
11 พฤษภาคม 2550

ประมวลภาพการสนทนากลุ่ม
ณ สถานีอนามัยตำบลท่าทองใหม่
7 กรกฎาคม 2550

ประมวลภาพ การประชุมวางแผนที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5

21 กรกฎาคม 2550

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

17 มีนาคม 2550

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์

ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
นางสมคิด นวลนวล นพ	11 ม. 1 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	35 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ผู้ใหญ่บ้าน	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	11/2 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	5/1 ต. ทุ่งกง	ผู้ใหญ่บ้าน	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	21 ม. 5 ต. ทุ่งกง	เกษตรอำเภอ	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	94/1 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	62/2 ม. 2 ต. ทุ่งกง	บ้าน	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	43 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	2 ม. 1 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นางสมนึก นวลนวล นพ	41/ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	43/6 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	14 ม. 4 ต. ทุ่งกง	บ้าน	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	99/4 ม. 2 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	134 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	12 ม. 2 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	69 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	13 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	33 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	1/5 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	511 ม. 5 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	18/1 ม. 2 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	1/2 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	4/2 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓
นายสมนึก นวลนวล นพ	59/1 ม. 4 ต. ทุ่งกง	ร.ร. ทุ่งกง	✓

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

18 มีนาคม 2550

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์

ดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
3	นางสาว นงนุช	12/11 ม.4	ช่างไม้	นางสาว นงนุช
4	นายสมชาย งามสง่า	วัดท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้ (กรม)
5	นายสุวิดา พงษ์พานิช	75 ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้ 07
6	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	71/6 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้ (กรม)
7	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	71/1 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
8	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	122/5 ม.5 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
9	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	194/1 ม.5 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
10	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	201/2 ม.3 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้ (กรม)
11	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	157/2 ม.5 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
12	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	167/4 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
13	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	193/4 ม.5 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
14	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	54 ม.6 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
15	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	169/14 ม.5 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
16	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	34/3 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้ (กรม)
17	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	34/14 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
18	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	29/1 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
19	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	64/2 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
20	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	19/8 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
21	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	111/1 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
22	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	71/20 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
23	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	86/4 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
24	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	28/6 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
25	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	73/4 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
26	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	10/2 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
27	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	73/1 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้
28	นายวิวัฒน์ พงษ์พานิช	54 ม.4 ต.ท่าทองใหม่	ช่างไม้	ช่างไม้

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

18 มีนาคม 2550

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
79	สุนันท์ นศรีวัฒน	หมู่ ๒ ม.๒ ต.ท่าทองใหม่	นางสาวใหม่	
80	นางสาววิมล ดิษกุล	หมู่ ๑ ม.๑ ต.ท่าทองใหม่	นางสาววิมล	
81	น.ส.กรรณิศา อธิวัฒน์	หมู่ ๑ ต.ท่าทองใหม่	นางสาวกรรณิศา	
82				
83				
84				
85				
86				
87				
88				
89				
90				
91				
92				
93				
94				
95				
96				
97				
98				
99				
100				
101				
102				
103				
104				

จัดสนทนากลุ่ม

วันเสาร์ที่ 7 กรกฎาคม 2550

ณ สถานีอนามัย ตำบลท่าทองใหม่

ชื่อสกุล	ลายเซ็น	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้
นาง สม. ช่อเล็ก		ผู้อำนวยการ	3/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว หิมาเมต		ผู้ช่วย	24. ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว ใจดี		ผู้ช่วย	4/1/2 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	202 ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	35/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	16/3 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	275/3 ม. 2 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	165/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	9/3 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	55/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	162/4 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	55/1 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	54 ม. 3 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	077-227081-2
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	73/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	72/1 ม. 4 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	197/1 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	169/14 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	167/14 ม. 5 ต. ท่าทอง
นางสาว นงนุช นวลวรรณ		ผู้ช่วย	127/1 ม. 4 ต. ท่าทอง

จัดสนทนากลุ่ม

วันเสาร์ ที่ 14 กรกฎาคม 2550

ณ สถานีอนามัย ตำบลท่าทองใหม่

ที่	ชื่อสกุล	ลายเซ็น	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้
1)	นาย คุณสิทธิ์ นงวรรณศรี		หัวหน้ากลุ่ม 5	09-1988300
	นาย นงวรรณ อดิ		หัวหน้ากลุ่ม 5	0878949571
	นาง อิศรา นงวรรณศรี		ทต ๐๖๓	081-9588309
	นาง วิชา นงวรรณศรี		พธ	087-2847702 (สงวน-โทรศ)
	คุณใหม่ นงวรรณศรี		อ.น. หมู่ 5	081-2733976
	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		อ. 4	097-227891
	นาย พล นงวรรณศรี		อ. ๒ อ. 2	0869479127
	นส. เสาวลักษณ์ นงวรรณศรี		เดวกลุ่ม ๒	077-284028
	นาย กษมา นงวรรณศรี		อ. ๕ นงวรรณศรี	077287760
	นาง อิศรา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	089-2884928
	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		นงวรรณศรี	0899712825
1)	นาย กษมา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	081-5359531
	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	083-1743780
1	นาย นงวรรณ นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	0845095210
5	นาย นงวรรณ นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	0841065916
	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	089-7294756
	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	072227681
1)	นาง อิมพิลา นงวรรณศรี		อ. ๖ นงวรรณศรี	0892895451 (สงวน-โทรศ)

ภาคผนวก ง
รายชื่อคณะกรรมการ
กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่

รายชื่อคณะกรรมการ

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท่าทองใหม่

1. นายวิชา	ชูรัักษ์	ประธาน
2. นายกมล	ดิษฐยานุรักษ์	รองประธาน
3. นายประเสริฐ	อะคำ	กรรมการ
4. นายธีรงค์	โตะหมัด	กรรมการ
5. นายสมนึก	วงศ์ทอง	กรรมการ
6. นายขงยุทธ	ใจเอื้อ	กรรมการ
7. นางสาวเสาวลักษณ์	นุ้ยเมือง	กรรมการ
8. นายไสว	มณีรัตน์	กรรมการ
9. นายประเสริฐ	โคยเจริญ	กรรมการ
10. นางวรรณ	วิทิพย์รอด	กรรมการ
11. นายสุทธิชัย	ประสงค์สุข	กรรมการและเลขานุการ

กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งกง กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าทองใหม่ นายกเทศบาลตำบลท่าทองใหม่ นายกองดีการ บริหารส่วนตำบลท่าทองใหม่ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลทุ่งกง อาจารย์กรรณิการ์ นาคอยู่ ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว เป็นที่ปรึกษากลุ่ม

ภาคผนวก จ

ระเบียบข้อบังคับ

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่

ระเบียบข้อบังคับ
กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่
พ.ศ. 2550

หมวดที่ 1
ว่าด้วยเรื่องทั่วไป

1. ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบข้อบังคับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่
2. สถานที่ตั้งสำนักงานอยู่บ้านเลขที่ 41/2 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งกง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. วัตถุประสงค์
 - 3.1 เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน
 - 3.2 เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิกในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม
 - 3.3 เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์คลองท่าทองใหม่ให้ยั่งยืนตลอดไป
4. ระเบียบข้อบังคับนี้ได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่

หมวดที่ 2
ว่าด้วยเรื่องของสมาชิก

5. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ ต้องมีคุณสมบัติดังนี้
 - 5.1 ต้องเป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากคลองท่าทองใหม่หรือตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองท่าทองใหม่และผู้ที่อยู่ในเขตพื้นที่

- 5.2 จำนวนสมาชิกไม่จำกัดจำนวน
- 5.3 การเป็นสมาชิกกลุ่มจะต้องยื่นใบสมัครต่อประธานหรือเลขาธิการกลุ่ม
- 5.4 การฟื้นฟูสภาพการเป็นสมาชิกกลุ่ม
 - 5.4.1 ลาออก
 - 5.4.2 ละเอียดหน้าที่
 - 5.4.3 คณะกรรมการ มีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิก
- 5.5 สมาชิกกลุ่มจะต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่อย่างเคร่งครัด
- 5.6 สมาชิกกลุ่มไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของสมาชิกทั้งหมด สามารถเสนอกรรมการบริหารกลุ่มให้มีการเปิดประชุมในกรณีเร่งด่วนได้

หมวดที่ 3

ว่าด้วยเรื่องคณะกรรมการ

- 6. คณะกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท่าทองใหม่ต้องเป็นกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์คลองท่าทองใหม่ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน
- 7. คณะกรรมการแต่ละคนต้องได้รับการพิจารณาเห็นชอบและมีมติจากคณะกรรมการบริหารกลุ่มในหมู่บ้าน
- 8. คณะกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท่าทองใหม่ จะต้องผ่านคณะกรรมการคัดเลือกจากที่ประชุม คณะกรรมการกลุ่มในหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย
 - 8.1 ประธาน
 - 8.2 รองประธาน
 - 8.3 เลขานุการ
 - 8.4 เกร็ดญิก

9. คณะกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่อยู่ในตำแหน่งได้ คราวละ 4 ปี

10. คณะกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่มีหน้าที่ดังนี้

10.1 ประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง

10.2 หากมีความเร่งด่วนประชาชนสามารถเรียกประชุมได้

10.3 คณะกรรมการต้องแถลงผลงานให้สมาชิกทราบทุกเดือน

11. คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ มีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนงานและโครงการในการพัฒนาคลองท่าทองใหม่

12. การพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีดังนี้

12.1 ตาย

12.2 ลาออก

12.3 ครบวาระ

12.4 กระทำความผิดตามระเบียบข้อบังคับ หรือกระทำความผิดร้ายแรงโดยมีมติจากคณะกรรมการทั้งหมดให้ออก

หมวดที่ 4

ว่าด้วยระเบียบข้อบังคับ

13. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์คลองท่าทองใหม่ในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ด้วย

14. สมาชิกทุกคนต้องควบคุม สอดส่อง ดูแล ไม่ให้ผู้ใดทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ หากมีการกระทำที่กล่าวตักเตือน หรือแจ้งคณะกรรมการทราบโดยด่วน

15. สมาชิกทุกคนต้องประพฤติตน เป็นผู้มีคุณธรรมเคารพต่อระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งต้องเป็นผู้เสียสละในการทำงาน

บทเฉพาะกาล